

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Gregor Smolej

KAJ JE TERORIZEM ?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Gregor Smolej

Mentor: Doc. dr. T. A. Kuzmanić

KAJ JE TERORIZEM ?

Diplomsko delo

Ljubljana, 2003

KAZALO VSEBINE

1. UVOD	5
2. METODOLOGIJA	9
3. ETIMOLOŠKO IN SEMANTIČNO POJMOVANJE BESEDE TERORIZEM	10
3.1 Izvor in pomen besede terorizem	10
4. POLITIKA IN NASILJE	14
4.1 Praksa nasilja (v politiki)	13
4.2 Teorija nasilja (v politiki).....	13
5. TERMINOLOŠKI TEMELJI RAZISKOVANJA TERORIZMA.....	14
5.1 Definiranje terorizmu podobnih in sorodnih pojmov	17
5.1.1 Razlike in podobnosti med terorizmom in sorodnimi pojmi	18
5.2 Povzetek – temeljne oblike terorizma	21
6. IZ ZGODOVINE IN SEDANJOSTI TERORIZMA	22
6.1.1 Obdobje pred pojavom besede terorizem	22
6.1.2 Hašašinski terorizem	24
6.2 Terorizem v 18. in 19. stoletju	25
6.2.1 Rojstvo terorizma – pojav jakobinskega terorja in terorizma	25
6.2.2 Terorizem v caristični Rusiji	27
6.2.3 Anarhizem in terorizem	27
6.3 Terorizem v 20.stoletju	30
6.3.1 Narodno-osvobodilni terorizem na Balkanu	30
6.3.2 Težave prepoznavanja terorizma v totalitarnih političnih sistemih in v vojni	32
6.3.3 Terorizem po drugi svetovni vojni	34
6.3.4 Terorizem v Palestini in Izraelu	35

6.3.5 Antikolonialni boj in terorizem	39
6.3.6 Terorizem v Latinski Ameriki	40
6.3.7 Terorizem radikalne levice	43
6.3.8 Terorizem skrajne desnice	45
6.3.9 Separatistični terorizem	45
6.3.10 Islamski fundamentalizem kot terorizem oz. verski radikalizem kot terorizem.....	47
7. PREUČEVANJE TERORIZMA	49
7.1 Nivoji obravnave	49
7.2 Pristopi k definiranju terorizma	53
7.3 Razvejanost definicij terorizma	56
7.4 Najpogostejše težave in pomanjkljivosti pri preučevanju terorizma	60
7.5 Na kaj moramo biti pozorni, ko raziskujemo terorizem	61
8. MOŽNE KLASIFIKACIJE TERORIZMOV	62
8.1 Splošna klasifikacija terorizma	62
8.2 Klasifikacije državnega terorizma	65
8.2.1 Klasifikacija notranjega državnega terorizma	65
8.2.2 Klasifikacija mednarodnega državnega terorizma	67
8.3 Klasifikacije ne-državnega terorizma	67
8.4 Klasifikacije terorizma na podlagi ideologije	68
8.4.1 Klasifikacija levičarskega državnega terorizma	70
8.4.2 Klasifikacija levičarskega ne-državnega terorizma	70
8.4.3 Klasifikacija desničarskega državnega in ne-državnega terorizma	71
9. INSTITUCIONALNI ODZIVI NA TERORIZEM IN BOJ PROTI TERORIZMU ...	72
9.1 Odzivi na mednarodni, nadsionalni ravni	72
9.2 Odzivi na nacionalni ravni	74

10. SKLEP	75
11. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI	79

1. UVOD

»Kar je bilo pridobljeno s silo, je mogoče obdržati samo s silo.«

M. Gandhi

V sodobnem času opazamo tesno povezanost nasilja in politike. Terorizem se dojema kot ekstremno, nasilno politično dejanje, katerega gibalno je konflikt.

Še posebej po terorističnem napadu na ZDA 11. 09. 2001 zaznavamo mnenje, ki označuje za terorizem vsa tista dejanja, ki ne ustrezajo naši volji. Pojmovanje terorizma je postalo tako elastično in razvejano, da so zabrisane meje v katerih definiramo in opisujemo terorizem. Mnogi uporabljajo pojem terorizem za opisovanje nesprejemljivega načina vladanja, političnega pritiska skupin ali držav, ki jih ne odobravajo, medtem ko za označevanje istih metod, dejanj, ki jih prakticira njihova vlada/država uporabljajo različne evfemizme. Dogajalo se je, denimo, da so uradne oblasti v Južnoafriški republiki označevale vsakega črnega demonstranta proti apartheidu za terorista; argentinska vojaška hunta je za terorista imela vsakogar, ki je nasprotoval zahodni in krščanski civilizaciji; uradna kolumbijska vojska je v nekaj dneh po 11. septembru 2001 v svoji državi upornike skupin FARC in ELN preimenovala iz narkogverile v narkoteroriste; v Yokohami so na 2. svetovnem Kongresu proti spolni komercialni eksploataciji otrok, organiziranem v okviru UNICEF-a o terorizmu razpravljali kot o spolni zlorabi otrok¹; objavljen je bil akademski tekst, ki je izpostavil posilstvo kot politično-teroristično prakso... Posebno skrb pa vzbuja stališče, ki ga v boju proti terorizmu zagovarjajo in uveljavljajo ZDA v času vladavine G. Busha ml., ko za vodilno načelo v boju proti terorizmu postavljajo reklo *Kdor ni z nami, je proti nam.*² Potencialni teroristi so zanje seveda tisti, ki niso »z nami«.

Za poimenovanje terorističnih dejanj so predvsem žrtve le-tega že dolgo prej uporabljale močno pejorativno oznako in skrajno odklonilno stališče. Teroristi so tako (še) danes označeni za zločince ali so pojmovani vsaj kot izvajalci kriminalnih dejanj. Tako stališče je značilno predvsem za različne liberalno-demokratske politične sisteme. Razloge lahko iščemo v tradicionalnem pojmovanju političnega (boja) izključno skozi volitve. Poleg tega se terorizem označuje kot zločin zaradi vprašanj ekstradicije – znano je, da politični delikti niso predmet izročitve. V luči prizadevanj boja proti terorizmu pa je pomembno, da se terorizem kazensko-

¹ Na kongresu so za političnega terorista označili vsakogar oz. tistega, ki spolno zlorablja mlada življenja.

² Zanimivo je, da ta izrek predstavlja vodilno gibalno delovanje maoistične gverilske skupine Sendero Luminoso, ki velja za eno » najbolj nasilnih revolucionarnih organizacij na svetu« (Dietrich v ČKZ, 1998:102) in deluje v Peruju od l. 1981. Tudi Osama bin Laden izpostavlja to načelo v (svojem) boju proti ZDA (Zahodu) oz. amerikanizaciji islamskega sveta.

pravno sankcionira. Prav zaradi tega se pojavljajo interpretacije oz. definicije terorizma kot kriminalnega ali zločinskega dejanja.

Danes so ZDA, v katerih naj bi bil demokratičen dialog ena največjih človekovih pravic in svoboščin, to manihejsko pojmovanje pripeljale do skrajnosti, s tem ko drugim (»ne-nam«) ne priznajo legitimnosti uporabe sile, kot možne, upravičene metode boja za politične cilje - denimo v samoobrambi. V diplomskem delu bom zato opozoril tudi na obstoj legitimnih oblik uporabe sile in nasilja, še posebej pa pod katerimi pogoji »tovrstni« teroristi pridobijo legitimnost za svoje delovanje.

Pričujoče delo je usmerjeno k celostnemu, multidisciplinarnemu in interdisciplinarnemu obravnavanju tematike terorizma, ker menim, da je le tako možno spoznati terorizem, ki polarizira različne poglede, saj vemo, da o političnem nasilju vedno obstajata vsaj dva skrajna pola interpretacije, ki sta takorekoč »udeležena« v njem. Namreč videnje tistega, ki ga izvaja in dojemanje tistega proti kateremu je uperjen. Namen naloge je (poskusiti) vzpostaviti nevtralen, distanciran pogled ter z uporabo različnih raziskovalnih metod vzpostaviti enotno, koherentno klasifikacijo terorizma. Kljub temu si ne domišljam, da bo s tem nastala popolnoma konsistentna (politična) teorija terorizma ter da bom s tem zajel in podal vseobsegajočo definicijo terorizma. Delo bo vsebovalo zgodovinsko analizo različnih pristopov, interpretacij in definicij terorizma ter njihovo neposredna (upo)rabo. Tako bo v okviru prikaza razvoja pojma terorizem najprej prikazan etimološko-semantični vidik besede. Teoretski uvod in terminološko določitev tematike prikazujeta poglavji Politika in nasilje in Terminološki temelji raziskovanja terorizma, v katerih je predstavljeno razmerje med politiko in nasiljem ter med terorizmom in podobnimi sorodnimi pojmi. Pri tem gre za razlikovanje terorizmu sorodnih in podobnih pojmov, ugotavljanje nepravilnosti, pomanjkljivosti in napak pri obravnavi, predvsem pa čim širše obravnavanje tematike. Pri zadnjem gre npr. za obravnavo terorizma kot družbenega fenomena, ki se reflektira in navdihuje v marsikaterem svetovnem literarnem delu. Naloga teksta je (torej) misliti terorizem v številnih pojavnih oblikah in ga poskušati tudi razumeti.

Obenem je namen naloge ovreči stereotipe o terorizmu. Problematiziran bo prevladujoč medijsko-populističen diskurz, ki je močno zaznamovan z liberalno ideologijo, ki v nasilni obrambi pred terorizmom predstavlja svobodo kot (vojaško) varnost in zapostavlja spoštovanje in uveljavljanje človekovih pravic in svoboščin ter zamegljuje upravičenost uporabe nasilja v politično-obrambne namene, ko zagovarja državo, ki ima edina »demokratični« monopol (!) nad oboroženim nasiljem, kot edino legitimno uporabnico nasilja v politične namene. S tem bo povezano tukajšnje prizadevanje k osvetlitvi osrednjega

politološkega razmerja terorizma, torej odnosa med politiko in nasiljem. Sprašujem se, ali ni ravno nasilje (tisto) skrajno sredstvo za uveljavljanje določene politične volje. K temu razmišljanju so me pripeljali mnogi zgodovinski dogodki, ki upoštevajo Clausewitzovo idejo, premiso, da je vojna (le) nadaljevanje politike z drugimi sredstvi.

Tudi v akademskem diskurzu je zaslediti pomanjkanje poglobljenega, holističnega preučevanja raznolikosti terorističnih praks. Avtorji večinoma zapadejo v poskuse apriorne (de)legitimizacije določenih primerov terorizma, omejene ideološke klasifikacije nasilnih (terorističnih) dejanj v politične namene, ekskluzivistične analogije različnih oblik političnega nasilja itd. Najbolj zavajajoče analize so ravno primerjalne študije, ki pod oznako terorizem nasilno združujejo med seboj različne nezdržljive pojavnosti politično motiviranega nasilja. Menim, da je večplastno oz. večdimenzionalno raziskovanje terorizma potrebno ravno zaradi pomanjkanja multi in interdisciplinarnih pristopov in študij, ki bi hkrati zajele več vidikov terorizma, ter zaradi pogoste napake pri preučevanju predmeta obravnave – to so parcialne analize, ki obravnavajo en segment terorizma, iztrgan in celote. Zato so te študije neprimerne in neuporabne za primerjalno raziskovanje terorizma, ki je neizogibno potrebno za celostno razumevanje tematike.

Laično oz. splošno nepoznavanje tematike po eni strani ter zmeda v akademski sferi po drugi sta mi pomenila vzgib za preiščevanje o skupnih lastnostih terorizma. V delu sem z uporabo različnih raziskovalnih pristopov definiral in opisal skupne značilnosti mnogovrstne teroristične prakse. Ob tem so predstavljene tudi različne pojavne oblike terorizma. Cilj je identificiranje skupnih subjektov, objektov oz. ciljev terorizma, kot tudi opis same gole metode, strategije in taktike teroristične akcije kot načina za doseg političnih ciljev. Ukvarjal se bom tudi z ugotavljanjem vzrokov, povezav, odnosov in posledic teroristične dejavnosti na nacionalno in globalno varnost ter individualno svobodo oz. z učinkom terorizma na spoštovanje človekovih pravic in svoboščin.

Prvenstven namen naloge pa je prikazati terorizem kot abstrakten, dvoumen in predvsem nejasen ter dokončno neizoblikovan »koncept« poln nasprotij. K temu stališču nas je pripeljalo tudi paradoksalno dejstvo, da sta dva Nobelova nagrajenca za mir, nagrajena leta 1994, J. Rabin in J. Arafat bila in sta še pogostokrat označena za terorista.

Diplomsko delo zastavlja tudi vprašanje o vrstah političnega nasilja, ki imajo podobno pestro vzročno-posledično pojavnost, značilnosti in elemente, kot ga po splošno uveljavljenem prepričanju ima teroristično nasilje³.

Hipotetično trdim, da je terorizem posebna oblika političnega nasilja. Zato se bom zaradi potrebe po definicijskih kriterijih posvetil iskanju terorizmu podobnih nasilnih praks, ki sicer po splošnem prepričanju ne veljajo za terorizem. Delo je tako zastavljeno kot razmišljanje o obstoječem političnem nasilju, ki ni ne vojna in ne revolucija. Zaradi tega se bom še posebej ukvarjal z razlago oz. z razlikovanjem med terorizmom in podobnimi sorodnimi pojmi. To je potrebno, ker se terorizem velikokrat pojavlja hkrati z drugimi oblikami političnega nasilja, se z njimi prepleta in je zato težko prepoznaven.

Osnovni cilj in obenem hipoteza diplomskega dela je razbliniti splošno, ne le laično prepričanje, da država, še posebej demokratična po definiciji, ne more biti teroristična. Zagovarjam namreč hipotezo, da obstaja državni terorizem, ki je v zgodovini celo bolj razširjen in nevaren kot nedržavni in/ali protidržavni terorizem, čeprav se pogostokrat zdi, da le-ta (ne le danes) prevladuje. Ob tem bo potrebno razčistiti, v kakšnih pogojih je država lahko terorist in kdaj je terorizem državni in/ali institucionalni. Zagovarjam tudi hipotetično trditev, da »terorizem določa predvsem narava njegovega dejanja, ne pa toliko identiteta in vzroki terorista za akcijo« (Wilkinson in Stewart, 1987:26). V nalogi bo terorizem obravnavan in prikazan predvsem kot strategija in metoda boja za doseg političnih ciljev. Osrednji predmet raziskovanja je t.i. politični terorizem, kar je tukaj razumljeno kot terorizem s »politično komponento«. V okviru tega gre za ugotavljanje definicijskih elementov terorizma ter za izpostavljanje njihovih politoloških implikacij. Pri zadnjem bodo v povezavi s terorizmom v poglavju Možne klasifikacije terorizma obravnavani nekateri temeljni politološki koncepti kot so vrednote in identiteta ter interesi in politike. Vendar prisotno raziskovanje ne bo sledilo strogi teoretski obravnavi terorizma, saj je fenomen terorizma v tej optiki edino možno preučevati iz »moralno-etičnega stališča« (Dimitrijević, 2000:99). Zato menim, da je terorizem najbolj primerno začeti raziskovati iz etično-moralno nevtralnega zornega kota. Izhajam namreč iz pozicije, da je terorizem etično-moralno pravzaprav nevtralen pojem – nanj gledam bolj kot na posebno obliko, strategijo in metodo političnega nasilja s katero se lahko vpliva na doseganje političnih ciljev.

³ Razumevanje skupnih značilnosti terorizma se v strokovni literaturi pogostokrat ponazarja s stavkom »nekega ameriškega sodnika, ko v neki svoji sodbi pravi, da ne more definirati pornografije, vendar jo vedno prepozna, ko jo vidi« (Dimitrijević, 2001:99).

Nenazadnje je definiranje terorizma potrebno tudi, če hočemo biti zares pripravljeni na »boj« proti terorizmu in če želimo preprečiti ali omejiti pojavljanje terorizma, kar pomeni, da je najprej potrebno prepoznati izvore in vzroke za pojav terorizma, potem pa si z iskanjem učinkovitih in demokratičnih načinov za eliminacijo ali zmanjšanje teroristične prakse prizadevati izkoreniniti (te) razloge za njegov nastanek.

2. METODOLOGIJA

Pri preučevanju terorizma je bila najprej uporabljena metoda zbiranja tako primarnih kot sekundarnih virov. Slednji vključujejo predvsem dela, ki so bila na razpolago v danem akademskem okolju, pomembnejših teoretikov/znanstvenikov, ki se ukvarjajo s političnim nasiljem. Primarni viri pa vsebujejo nacionalne, supranacionalne in mednarodne konvencije, resolucije in zakone o terorizmu. S to metodo so bila ugotovljena dejstva, na podlagi katerih so narejene klasifikacije, ki vodijo k posplošitvi dejstev, njihovi pojasnitvi in interpretaciji. Tovrsten način raziskovanja je bil izbran, ker se v nalogi naslanjam predvsem na konceptualno analizo sekundarnih virov, saj želim pojasniti teoretični pomen pojma terorizem, splošnost in razvejanost njegove (upo)rabe, zgodovinsko spreminjanje pomena, odnose med posameznimi podobnimi koncepti, pojmi itn.

Z metodo teoretskega raziskovanja je bila izvedena analiza in interpretacija primarnih virov. Pri interpretaciji je bila za to raziskavo najprimernejša zgodovinska in funkcionalna metoda. Prva nam omogoča pojasniti, kako je določen primarni vir nastal (geneza), druga pa, zakaj je nastal. Gre za razlago posameznega vira glede na njegov takratni in/ali današnji pomen. To raziskovanje je dopolnjeno še s primerjalno metodo analize primarnih virov.

Osrednje mesto v preučevanju zavzema zgodovinska analiza, pri kateri gre za upoštevanje preteklih dejanj, ki vsebujejo sestavine političnega terorističnega akta. Poleg tega sta pomembni še konceptualna analiza, kjer gre za prikaz vrednotenja skupnih sestavin in značilnosti različnih vrst terorizma in primerjalno raziskovanje, s katerim iščem(o) podobnosti in razlike med posameznimi enotami analize (državami, vladami, izvajalci terorizma, mednarodnimi organizacijami, avtorji, itd.) ter sorodnosti med terorizmom in podobnimi pojmi. Z zgodovinsko analizo pa sem analiziral spremembe v zgodovinskem razvoju pojmovanja besede terorizem in jih primerjal glede na sedanje razumevanja oz. stanje. Pri tem

sem si pomagal z zgodovinsko-razvojno analizo, ki (po)kaže tendence v zgodovinskem razvoju in obravnavi ter pojmovanju terorizma.

Zaradi primerjave različnih, a vendarle primerljivih procesov, dogodkov in pojavov s terorizmom, je bila še posebej uporabljena primerjalno-zgodovinska analiza. S pomočjo te metode in študija različnih zgodovinskih primerov terorizma sem ugotovil podobnosti in različnosti v dejanjih terorizma, interpretiral različne vplive terorizma na širšo družbeno okolje ter ugotovil vzročno-posledične zveze, ki so zajete v pojavnih pestrosti terorizma. S tem se ustvari lažje in preglednejše razlikovanje med različnimi tipi terorizma.

Način pisanja naloge ustreza opisni metodi, saj menim, da je narativni pristop prikaza rezultatov analiz najprimernejši za predstavljanje, kaj terorizem utegne biti ter kaj vse je.

3. ETIMOLOŠKO IN SEMANTIČNO POJMOVANJE BESEDE TERORIZEM

3.1 IZVOR IN POMEN BESEDE TERORIZEM

Pojem terorizem je v Slovarju slovenskega knjižnega jezika opredeljen kot »uporaba velikega nasilja, zlasti proti političnim nasprotnikom, s katerim se hoče doseči, da se kdo boji. Uporablja se lahko ekspresivno in pomeni uporabo nasilja, nasilnega ravnanja, s katerim se hoče doseči, da si kdo ne upa ravnati kot si želi« (SSKJ, 1991:71). Beseda terorizem je bila v slovenščino prevzeta prek sodobnih evropskih jezikov. »Sestavljena je iz samostalnika moškega spola - teror in samostalniške pripone – izem, ki izraža kak nauk, smer, stanje lastnost ali posebnost« (Verbinc, 1989:313). Etimološko gledano je beseda nastala iz »latinske besede terror in pomeni strah, grozo« (Latinsko-slovenski slovar, 1972:535). To je »izpeljanka iz terere, »strašiti«, prvotno »tresti, stresati«, kar je tvorba na osnovi (pra)indoevropske baze« (Snoj, 1997:664). Za »najstarejši koren besede teror bi lahko smatrali sanskrtski glagol tras s pomenom trepetati« (Karanović, 1976:220). Ta pomen najdemo tudi v grški besedi ipew in perzijski besedi tersidan, pri čemer oba izraza pomenita fizično reakcijo, ki je izražena z glagolom drhteti.

Tujka terorizem je bila v slovenščino prevzeta iz francoščine. Beseda terreur pa se je v političnem izrazoslovju uveljavila razmeroma pozno, in sicer s francosko revolucijo, ko je izvorno označevala sistem vladanja z nasiljem in (u)strahovanjem, ki so ga izvajali jakobinci,

zato ta čas (od marca 1793 do julija 1794) imenujemo obdobje jakobinskega terorja. Lahko bi rekli, da je bil takratni pomen besede *terreur* strahovlada.

Tujejezični slovarji (angleški, francoski, nemški, italijanski) nakazujejo več pomenov pojma terorizem. V ospredje stopata predvsem dve razlikovanji: med dejanjem samim in njegovimi posledicami. Gre za dilemo, ali terorizem bistveno in prvenstveno določa akt ustrahovanja in s tem povezano nasilje ali pa strah in grozo, ki jo dejanja zbuja. Tako tujejezični slovarji dajejo na prvo mesto hud strah, šele na drugo mesto pa sklop nasilnih dejanj s političnim ciljem.

V slovenščini slovarji tujk označujejo terorizem kot »uporabljanje, izvajanje terorja (kot politične metode)« (Verbinc, 1989:711), nasilju in strahovanju pa pripisujejo le figurativni pomen. Razumevanje zaplete tudi nejasnost odnosa med pojmom teror in terorizem, saj semantična diferenciacija, kot jo podajajo slovarji, izkazuje interpretacijo terorizma zgolj kot uporabo terorja.

Pregled splošnih jezikoslovnih tolmačev kaže, da terorizma eksplicitno ne določa politična komponenta, saj je glagol terorizirati opredeljen s terorjem, v smislu živeti, biti paraliziran s strahom. Tovrstna določitev terorizma je torej širša in zavrača splošno uveljavljeno prepričanje, da je terorizem izključno in samo političen pojem. Pomembno je tudi spoznanje, da nasilje v terorizmu ni nujna definicijska značilnost pojma, čeprav se najpogosteje zdi, da to je.

Interpretacije terorizma, v katerem ni nujno prisotno nasilje, ampak ga označuje predvsem (u)strahovanje, ponazarjam z naslednjima primeroma: »Ta pes terorizira celo sovesko« ali Profesor terorizira svoje učence«; jasno je, da gre za pomen ustrahovanja brez elementa neposredne rabe nasilja. Kot lahko opazimo, tovrstni terorizem ne vsebuje političnih ciljev in nujno ne vključuje nasilne metode za doseg le-tega. Čeprav lahko opredelimo za cilj teh prizadevanj z ustrahovanjem vzpostavljanje ali tudi rušenje oblasti kot take, ne moremo naravnost ugotoviti, da gre za neko preiščeno delovanje v okviru prizadevanja za uveljavitev lastnih političnih programov, ki jih praviloma terorizem v splošno sprejetem pojmovanju vsebuje. Lahko gre tudi za nek osebni, parcialni interes, morda tudi patološkega izvora, kar pa ne velja za teroriste, čeprav so nemalokrat razumljeni ravno kot taki (duševno moteni), predvsem zaradi groze (zgražanja), ki jo povzročajo njihova dejanja.

V temelju terorizem torej določa zlasti akt ustrahovanja, zaradi katerega si nekdo ne upa storiti, kar si želi, oz. se nanj želi vplivati, da ravna drugače, kot bi sicer. Rezultati dosedanje semantične razlage nakazujejo temeljno delitev na nekaj, kar lahko imenujemo nasilni in nenasilni terorizem. Zgodovinsko gledano vsebuje (politični) terorizem pretežno nasilno

sestavino, »A. Rubin pa kot možne primere nenasilnega političnega terorizma našteva motenje komunikacij⁴ in simbolno - uničevanje lažnih bankovcev« (Dimitrijević, 2000:109). Potencial nenasilnega političnega terorizma se kaže v t.i. nekonvencionalnem terorizmu. S tem mislim predvsem na t.i. informacijski oz. tehno terorizem. Vendar za nas velja: če (ne)nasilni terorizem ne vsebuje »političnega« (politične komponente), ne sodi v ožjo domeno politološkega preučevanja.

V tej nalogi me predvsem zanima terorizem, ki ima z uporabo sistematičnega nasilja⁵ za svoj cilj vplivati na politično oblast, je racionalno utemeljen, kar pomeni, da ima jasno politično sporočilo oz. program ter deluje v imenu širšega družbenega interesa.

V to smer gredo tudi interpretacije (pomena) terorizma številni bolj specializirani slovarji. V Politični enciklopediji se pojem (terorizem) opredeljuje kot »doktrina in metoda boja za določene cilje s sistemsko uporabo nasilja« (Politična enciklopedija, 1975:1079). Vojaški leksikon razlaga terorizem kot »organizirano in sistematično uporabo postopkov nasilja z namenom, da se z izzivanjem strahu in osebne negotovosti državljanov podre avtoriteta države ali pa izpolnijo nekateri politični cilji« (Vojaški leksikon, 1981:622). V Leksikonu politike Struk (1995:338-340) ne podaja razlage pojma terorizem, vendar ga pomensko vključuje v razlago pomena besede teror in izhaja iz posploševanja, nedoločenosti in nejasnosti, ki jo že prej ustvari SSKJ. Tako ni ločitve med terorizmom državnih akterjev-terorjem in terorizmom tipa Gulag in atentati, ki jih organizira država, med institucionalnim terorjem in terorizmom varnostnih služb totalitarnih držav ter med terorizmom ne-državnih akterjev – npr. med atentatom, terorizmom Baskov, Ircev in med terorizmom, ki se je pojavil v sedemdesetih letih 20. stoletja v Italiji in Nemčiji. Prav tako ni jasne razlike med razumevanjem vojaškega in civilnega terorja in terorizma.

Tuje politološko usmerjene enciklopedije pri interpretaciji terorizma poudarjajo dvoje. Prvič, terorizem je grožnja ali sistematična uporaba nasilja z namenom vplivati na politične cilje. Drugič, element strahu je ključen za definiranje, kaj terorizem sploh je. V Slovarju mednarodnih odnosov (Evans,1998) je zaslediti, da terorizem ni fenomen 20. stoletja, ker so se podobna dejanja izvajala že v 7. stoletju v muslimanskem svetu atentatorjev (assassins). Kot reprezentativne značilnosti terorizma izpostavljajo »neusmiljenost in krutost dejanja, neupoštevanje vzpostavljenih humanitarnih vrednot in potrebo po javni predstavitvi namenov terorista« (Evans, 1998:530-531). Slovar obravnava pojem kot strategijo ali metodo, ki je

⁴ V zadnjem času se za takšno prakso uveljavlja termin informacijski, cyber ali tehno terorizem.

⁵ Prisotno obravnavanje terorizma je zaradi množice prevladujočih zgodovinskih primerov terorizma osredotočeno zlasti na vrste terorizma, ki vsebujejo nasilno komponento.

skupna različnim političnim, filozofskim in religioznim prepričanjem. Opozarja tudi, da terorizem ni zvrst gverilskega vojskovanja, kot tudi ni ideologija in ne politično gibanje, kar so najbolj pogoste zmete o tem, kaj predstavlja terorizem.

V Svetovni enciklopediji miru (1986:452) se poudarja »nediskriminatorna narava terorizma« kot glavna značilnost. Ob tem avtorji dodajajo, da je pomembno, da se terorizem pojavlja nepredvidljivo in arbitrarno, glede na prizadeto družbo ter da predstavlja pozicijo idiosinkratičnih norm in vrednot izvajalcev-teroristov.

4. POLITIKA IN NASILJE

4.1 PRAKSA NASILJA (V POLITIKI)

V zgodovini je večina pomembnih in odločilnih (družbeno-političnih) preobratov potekala nasilno. Lahko celo trdimo, da sta politika in nasilje neizogibno ali vsaj usodno povezana. S tem mislim, da politika v skrajnem primeru uporablja nasilje za doseg svojih ciljev. Že Machiavelli je menil, da v politiki cilj opravičuje sredstva. Zato mnogi politiki niso problematizirali, celo več, strinjali so se s Clausewitzevo trditvijo, da je vojna nadaljevanje politike z drugimi sredstvi. Mnogi levičarski politiki oz. aktivisti so sledili reku Mao Tse Tungu, da se politika udejanja skozi cev pištole.

4.2 TEORIJA NASILJA (V POLITIKI)

»Nasilje je ožji pojem od prisile in pomeni uporabo fizične sile, s katero se vpliva na človeško življenje, telesno integriteto ali elementarno svobodo, kot tudi na materialne dobrine, v primeru, da pomenijo posebne človekove vrednosti.« (Martinc, 1998:4).

Eno možnih filozofskih izhodišč nasilja predstavlja znana Marxova 11. teza o Feuerbachu, ki pravi: »Filozofi so svet samo različno razlagali, gre pa zato, da ga spremenimo«. Takšno stališče po H. Arendt pelje neposredno k nasilju, ker je le-to, s filozofskega stališča edina smiselna aktivnost oz. delovanje. Vendar Heideggrova kritična analiza Marxove teze pravi, »da sprememba(a) sveta predpostavlja spremembo predstave o svetu« (Heidegger, 1995:137), do tega pa pridemo tako, da svet izčrpno interpretiramo. To naj bi pomenilo, da je Marxov

stavek brez utemeljitve. Namreč, ko Marx zahteva spremembo, izhaja iz točno določene interpretacije sveta, ki predpostavlja zahtevo po neki filozofiji, ki razlaga svet, ki ga hoče spremeniti.

Kakorkoli že, poseben podvig predstavlja vprašanje, kako racionalizirati nasilje, ki je v osnovi iracionalno. Ameriški raziskovalec terorizma A. Ryan (1991:233-239) podaja tri vrste »filozofij nasilja«:

1. Prvo zastopajo eksistencialisti ali sartrovske refleksije Frantza Fanona, ki poudarjajo očiščevalno in ustvarjalno vlogo nasilja. To pomeni, da sam akt destrukcije vsebuje predpostavko kreacije – z nasiljem se ustvarja pogoj(e) za izgradnjo nečesa novega, ki katarzično vzklije na ruševinah starega.
2. Antitezo tej tezi predstavlja H. Arendt v svojem delu O nasilju, katerega glavni namen je ugovarjati Novi levici, da moč prihajo iz pištoline cevi (Mao). Arendtova trdi, da sta si moč in nasilje dva nasprotujoča koncepta. Nasilje se pojavi tam, kjer je moč ogrožena. Nasilje lahko uniči, prekine moč, ne more pa je ustvariti, vzpostaviti. Nasilje predstavlja pozicijo »eden proti vsem«, moč pa »vse proti enemu«.
3. Tretjo interpretacijo zastopajo utilitaristi (T. Honderich: delo Violence for equality): nasilje iz tega stališča je velika uporaba sile; terorizem je uporaba posebno zastrašujočih vrst sile ali zagrožene sile (force). Z utilitarističnega zornega kota je teror levice preprosto v službi interesov pravice in enakosti, beli in črni teror pa je v službi interesov neegalitarnega statusa quo.

5. TERMINOLOŠKI TEMELJI RAZISKOVANJA TERORIZMA

Za politološko raziskovanje so relevantni tisti tipi terorizma, ki vsebujejo politično komponento. Splošno, izhajajoč iz Aristotelovega pojmovanja politike, definiramo politiko kot »(vse) tisto delovanje, ki se nanaša na ustvarjanje občega, javnega dobra« (glej Aristotel, 1992), čeprav v družboslovju v ožjem smislu politično tudi razumemo kot »vse tiste dejavnosti, ki se navezujejo na zadeve države, vlade in njenih institucij« (http://www.fast-times.com/political_dictionary.html, 10.11.2003). Za politiko pa bi lahko tudi rekli, da je »družbena dejavnost, ki naj bi zagotovila s prisilo, ponavadi utemeljeno na pravni podlagi varnost pred zunanjimi nevarnostmi in notranje soglasje v določeni politični tvorbi, in sicer

tako, da zagotavlja red sredi spopadov, ki izvirajo iz raznolikosti in razhajanj v mnenjih in interesih.« (Bibič, 1997:103).

Ožje pojmovanje političnega nasilja je potem definirano kot »vsi napadi znotraj politične skupnosti zoper politični režim, njihove akterje (vključujoč raznovrstne politične skupine, ki tekmujejo za oblast, kot tudi državne uradnike) ali njihove politike« (<http://www.ucc.ucfonna.edu/~vengroff/violence.html>, 01.10.2003). Poenostavljeno povedano gre za kakršnokoli nasilje, ki se navezuje na zadeve države, vlade in njenih institucij oz. v širšem smislu za vsako nasilno dejavnost, ki vpliva na ohranjanje, izvajanje javnega dobra. Terorizem tako v svojem splošnem, pretežno političnem pomenu predstavlja »uporabo neposrednega in organiziranega nasilja (neke) manjše skupine, pripravljene, da tudi fizično, vključujoč atentate, ugrabitve in podstavljanje eksploziva itd., vsili svojo voljo državi in družbi; in z uporabo psihičnega terorja napram množicam izzove kolektivne in individualne komplekse strahu, negotovosti in apatijo« (Đorđević, 1980:4).

Iz zornega kota teroristov je njihov cilj sprememba politične ureditve ali omejena sprememba določene (vladne, državne) politike in ohranjanje politične ureditve ali določene vladne politike.

Iz politološkega stališča so za raziskovanje terorizma zanimive ali relevantne (vse) tiste zvrsti, ki kakorkoli izražajo prej definirano političnost. Pri tovrstno usmerjenem raziskovanju osrednjo dilemo predstavlja vprašanje kako, objektivno prepoznati, ali teroristično dejanje resnično vsebuje politično sestavino ali izraža politično značilnost.

Politične komponente je možno opredeliti na tri načine, ki ne dajo vedno istega rezultata (Dimitrijević, 2000:102):⁶

- najprej je potrebno ugotoviti subjektivni (dejanski ali deklarirani) namen teroristov, da s svojim dejanjem povzročijo politične spremembe;
- pretehtati je potrebno objektivne možnosti, da se s terorizmom povzročijo politične spremembe; gre za preverjanje ali teroristično dejanje učinkuje na odnose oblasti;
- nenazadnje je potrebno ugotoviti dejansko povzročene posledice terorističnega dejanja.

⁶ Razlago prisotnosti/vsebnosti politične značilnosti povzemam po srbskem raziskovalcu terorizma V. Dimitrijeviću (2000:102), ki ob tem opozarja, da ta metoda lahko privede do sporov o tem, ali je konkretno dejanje teroristično, kot tudi izvabi pomisleke o tem, ali je terorizem sploh političen.

Značilnost, ki izraža konstitutivni temelj predmeta raziskovanja, je torej nasilje in politika. Pri tem je mišljeno, da gre pri terorističnem dejanju večinoma za uporabo (neposrednega) fizičnega nasilja. Velja, da nasilno dejanje označujemo za teroristično, ko njegovi »psihološki efekti presegajo gole fizične rezultate« (Blackwell encyclopedia of political institutions, 1987:608). To predstavlja glavni pomen oz. definicijo nasilja v teroristični perspektivi. Tovrstna značilnost pa poraja strah, grozo oz. teror, ki je v samem bistvu oz. osrčju terorizma. To nakazuje uporabo fizičnega nasilja, katerega pomen v politiki definiramo kot »instrumentalno, kar pomeni, da ni sam sebi namen, niti ni njegov primarni cilj uničenje objekta, proti kateremu je uperjen«. (Dimitrijević, 2000:109)

Nasilje, ki po pravilu vsebuje grožnjo z bodočim nasiljem, povzroča strah pred ponovljivim enakim dejanjem, ki je nenadzorovano, naključno, v skrajnem primeru ustvarja v družbi atmosfero paranoične negotovosti. Dodajam še, da mora teroristično nasilje postati javno, če hoče zadostiti svojim ciljem. Javna sporočilnost oz. predstavitev argumentacije vzrokov za terorizem in ciljev oz. namenov terorističnega dejanja je pomembna zato, ker tako laž(je) prepoznamo politične elemente terorizma, ki so za politološko raziskovanje ključni. Vendar ni vsak teror in terorizem predmet tukajšnje obravnave.

V zvezi z institucionalnim nasiljem Crelinsten (Wilkinson in Stewart, 1987:16-17) poudarja, da racionalizacijo političnega nasilja najdemo v oblastnem nasilju, ki se v prikriti obliki kaže kot strukturalno nasilje, kar pa država označuje za socializacijo. Če socializirana oseba odstopi od statusa quo, govorimo o nestrinjanju. Če pristopi k dejanjem, govorimo o protestu, če njegova dejanja povzročijo škodo ljudem ali lastnini, govorimo o nasilju, zločinu, nasilnem zločinu ali v našem primeru, o terorizmu. Če nasilje eskalira in se razvijejo množične akcije, govorimo o terorizmu splošne ravni, gverili, uporništvu in na koncu o revoluciji. Vsi ti termini padejo v rubriko političnega nasilja. Redko se ta oznaka uporablja za politično nasilje državnih akterjev. Za nasilje s strani države se ponavadi uporablja oznaka sile ali moči. To pojmovanje države srečujemo že pri prvem modernem teoretiku države, pri Machiavelliju. Tudi v Nemčiji je bila ta ideja zelo živa: država kot Mactsstaat – država sile in moči. M. Weber pa je vpeljal razlikovanje med močjo (Macht) in gospodovanjem (Herrschaft). »Moč je zmožnost, ki jo ima nekdo, da uveljavi svojo voljo, tudi če se drugi temu upirajo in ne glede na to, na kaj se ta možnost opira. Zato izraža moč neenakost v družbi, izvaja pa jo lahko posameznik ali skupina, ki uveljavlja svojo voljo nad drugimi in celo proti njim. Gospodovanje pa je odnos, kjer tisti, ki vlada, naleti na pokorščino pri določenih ljudeh.

Razlika med močjo in gospodovanjem je potemtakem v tem, da je gospodovanje legitimno izvajanje oblasti, medtem ko je moč lahko čisto nasilje« (Stres, 1996:84).

Na splošno razlikujemo med naslednjimi oblikami političnega nasilja, ki jih delimo oz. določamo glede na stopnjo eskalacije dejanja:

- nemir: gre za relativno spontano obliko neorganiziranega političnega nasilja z znatno politično participacijo (nasilne stavke, izgrede, vstaje);
- zarota: gre za visoko organizirano politično nasilje z omejeno participacijo (terorizem - atentati, državni udari, upori,);
- notranja vojna: gre za visoko organizirano, širše zastavljeno, splošno participacijo z namenom strmoglavljenja režima, oblasti (»množični terorizem«, gverilske vojne, državljanske vojne, revolucije) (<http://www.ucc.ucfonn.edu/~vengroff/violence.html>, 01.10.2003) .

V politični teoriji ločimo še »oblike političnega nasilja, ki izvirajo iz delovanja države - opresija, represija, terorizem« (Taylor, 1988:46) in oblike političnega nasilja, ki izvirajo iz civilne družbe - revolucija, narodno-osvobodilno vojskovanje ..., kot tudi terorizem.

Razlike med oblikami političnega nasilja, ki izvirajo iz države so, po avtorjih Stohlu in Lopezu sledeče (Taylor, 1988:46.47):

- Državna opresija je pritisk, kjer so družbeni in ekonomski privilegiji odvzeti vsem razredom, ne glede na njihovo podporo režimom.
- Državna represija je zatiranje, kjer je prisila ali grožnja s prisilo uporabljena za manj močne politične nasprotnike.
- Državni terorizem: v tem primeru je nasilje uporabljeno za ustvarjanje strahu in ubogljivosti med določeno skupino ali prebivalstvom.

5.1 DEFINIRANJE TERORIZMU PODOBNIH IN SORODNIH POJMOV

Podpoglavje je zastavljeno predvsem kot iskanje odgovorov na vprašanja odprte povezanosti terorizmu izbranih sorodnih in podobnih pojmov. Te pojme je potrebno razmejiti od termina terorizem, saj se jih pogosto zamenjuje ali celo enači s pojmom terorizem, kar onemogoča ustrezno spoznanje in sproža dileme, kaj terorizem predstavlja oz. v resnici je.

Najtežje je določiti razliko med terorjem in terorizmom. Pa vendar, prvega označuje nesistematičnost, neorganiziranost in popolna nezmožnost njegovega nadzora. Tu gre za

odsotnost kakršnegakoli premišljenega, racionalnega delovanja. Politični teror se lahko tudi pojavlja izolirano, v skrajnosti pa ga odlikuje nediskriminatorno in arbitrarno množično nasilje. Metoda mučenja predstavlja pomembno elementarno značilnost terorja, ki jo je možno, vendar ne nujno zaslediti v aktivnostih terorizma. Jezikoslovno razlikovanje med terorjem in terorizmom definira terorizem kot uporabo terorja. Zato bi politični terorizem lahko opredelili kot »sistematično prakticanje terorja kot politike za doseg določenih političnih ciljev. Vsebuje tajno organizacijsko strukturo in neke vrste teorije ali ideologije terorja« (World encyclopedia of peace, 1986:453-454).

Pomembno je še razlikovanje med civilnim in vojaškim terorjem. Za razliko od civilnega terorja je končni »cilj vojaškega terorja popolno uničenje sovražnika, tudi med civilnim prebivalstvom. Civilni teror pa je vedno instrument moči, ki teži k nadzoru in ne k destrukciji populacije« (World encyclopedia of peace, 1986:453) – praviloma tarče napadov niso vojaški cilji, kar je sicer možno trditi za »vojaški ali vojni terorizem«. V vojni je pač dovoljeno vse.

Naslednje je razlikovanje med državnim terorjem in državnim terorizmom. Pogosto se pojavljata skupaj, se med seboj prepletata; to je še posebej zaznati v totalitarnih političnih sistemih. Pri tem osrednji politični subjekt predstavlja država. Glede na nosilce oz. izvajalce teroristične prakse poznamo dve osnovni obliki terorja in terorizma. Glavne značilnosti državnega terorja so poleg navedenih splošnih lastnosti političnega terorja, da ga izvaja država in da je na nek način vikorporiran v politični sistem z legalističnimi in administrativnimi predpisi, je tako rekoč institucionalen. Izvaja se ga množično, vendar za njim stoji ozka elita državne oblasti⁷, ki praviloma preko t.i. služb terorja (različne varnostne obveščevalne službe in policija) izvajajo tudi terorizem. Razlikovanje med ne-državnim terorjem in ne-državnim terorizmom je naslednja: ne-državni teror in terorizem ima vse značilnosti političnega terorja in terorizma, s pomembno določitvijo osrednjega političnega subjekta v razmerju do terorizma, ki ga zastopa civilna družba oz. na splošno vsi ne-državni (lahko tudi protidržavni) akterji.

5.1.1 RAZLIKE IN PODOBNOSTI MED TERORIZMOM IN SORODNIMI POJMI

Najprej bom pojasnil navidezno podobnost in razliko med kriminalom in (političnim) terorizmom ter pojasnil značilnosti kriminala – tj. uporabe nasilja s strani kriminalcev s ciljem

⁷ Za izvajanjem jakobinskega (splošnega) terorja in posamičnim terorizmom je "stalo 22 ljudi" (Dimitrijević, 2000:99).

ustrahovati neposredne in potencialne tarče, nad katerimi se izvaja nasilje ter tako pridobiti materialno korist.

Cilji kriminalcev se od (političnih) teroristov razlikujejo po tem, da gre pri prvih za dejavnost, ki meri na osebno, zasebno ali skupinsko korist. Od političnega terorizma se kriminal loči po tem, da nima atributov političnega (javnega, skupnega, občega dobra) oz., da pri kriminalni dejavnosti praviloma ne obstoji politični program. Vendar se tudi kriminalci lahko poslužujejo terorističnih, nasilnih metod delovanja in političnega (so)delovanja. Primer so narko karteli v Južni Ameriki, ki zaradi potreb po neoviranem izvajanju svojih kriminalnih aktivnosti izvajajo npr. atentate na visoke politične uradnike, ki si prizadevajo uničiti tovrstni kriminal.

Lastnosti »kriminalnega terorizma« so naslednje: gre za sistematično uporabo nasilja z namenom ustrahovanja, za materialno zasebno korist, za razliko od političnih ciljev. Ta oblika terorizma torej nima političnega motiva in se izvaja zavoľjo (zadostitve) čiste materialne koristi zasebnikov ali zasebnih skupin.

Raziskovalci pogostokrat primerjajo ali celo enačijo s terorizmom naslednje pojme. Najpogosteje ni jasnega razmerja med terorizmom in vojno, revolucijo, agresijo, gverilo, uporništvom, itd. Pri vsem tem je pomembno kdo je objekt-cilj in subjekt aktivnosti, ki izvirajo iz pojma. Npr. ali je subjekt oz. nosilec dejavnosti vojak ali civilist.

Pogosto je težavno pojmovanje razmerja med terorizmom in revolucijo. Najprej je potrebno razumeti, da so revolucije lahko nasilne in nenasilne. Nasilne revolucije sicer lahko uporabljajo teroristične metode boja, vendar se od terorizma odločilno razlikujejo po tem, da se izvajajo množično. Pomembno je tudi dejstvo, da terorizem ponavadi ne preraste v revolucijo, čeprav je bil to mnogokrat namen; le v primeru alžirske antikolonialne izkušnje in uporniškega boja Sandinistov v Nikaragvi je terorizem uspel prerasti v revolucijo. Vendar se v teh dveh primerih na terorizem nikoli ni gledalo kot na edino obliko boja, pač pa zgolj kot dopolnilno.

Akti agresije se pogostokrat primerjajo z dejanji terorizma. Dejanja so si podobna, ker gre v obeh primerih za uporabo oborožene sile in kršitev suverenosti neke države. Razlika je pogostokrat zaradi pomanjkanja podatkov zamegljena in zabrisana. Pa vendar velja, da se »agresije praviloma poslužujejo suverene države, proti drugi neodvisni državi. Od državnega (mednarodnega) terorizma se agresija loči po tem, da pri prvem ne gre za rušenje suverenosti, ozemeljske celovitosti in neodvisnosti neke države, kot je to značilno za agresijo« (Mate, 1989:37). Seveda dejanja državnega terorizma pomenijo kršenje suverenosti, a to je le

objektivna posledica terorističnega dejanja, ki ima praviloma omejen cilj in ne tako širok politični program, namen, kot je tisti, ki ga vsebuje agresija. Akti agresije se lahko izvajajo tudi v obliki intervencije, diverzije in sabotaže. Ta dejanja se od terorizma razlikujejo po tem, da imajo natančno omejen, določen cilj, ki zahteva takojšnjo rešitev -izvedbo, so brez dolgoročne ideološke perspektive in nimajo namena ustrahovati širše množice. Kljub temu so poznani primeri, ko uporniki uporabljajo teroristične metode pri izvedbi sabotaže, ... ,v svojem boju proti nasprotniku (npr. gverila v Južni Ameriki).

Koncept posebne vojne lahko vsebuje dejanja terorizma, ki so lahko razumljena kot ena od (možnih) oblik pritiska proti objektu vojne oz. napada. Koncept je definiran kot »celota organiziranih, razdiralnih dejavnosti, ukrepov in postopkov na vseh področjih družbenega življenja, ki se jih loteva določen subjekt (praviloma država) v miru, samostojno ali kot sestavina konvencionalne vojne proti drugi državi, narodnoosvobodilnemu ali revolucionarnemu gibanju, zaradi vsiljevanja ali ohranjanja hegemonije, če tega cilja ne moremo doseči s sredstvi politike, konvencionalna vojna pa bi bila preveliko tveganje« (Mate, 1989:35). Cilj posebne vojne je doseči ali spremembo politike ali zamenjavo nosilcev politične oblasti ali v skrajnem primeru spremembo družbenopolitičnega sistema. Tovrstni cilji se pogosto omenjajo kot cilji terorizma. V politični zgodovini res obstajajo primeri, ko lahko teroristični boj razumemo kot posebno vojno in obratno – npr. prizadevanja Rdečih brigad v Italiji iz 70-ih let ali primer državnega (mednarodnega) terorizma – letalski napad oboroženih sil ZDA na libijskega predsednika Gadafija. Najpogosteje se k aktom meddržavnega terorizma kot obliki posebne vojne zateka Izrael – značilen primer so akcije proti Palestincem. Pa vendar v splošnem, laičnem, javnem pojmovanju velja, da teroristi ponavadi niso države – terorizma naj ne bi izvajali vojaki, saj »pravi teroristi« ne nosijo uniforme, a menim, da dejanje ne izgubi bistva, če je edina razlika v tem, da ga izvaja nekdo, ki ima le drugačno suknjo.

Najpogosteje se s terorizmom enači pojem gverile in (uporniškega) partizanskega vojskovanja (na)sploh. Gverila se od terorizma razlikuje po tem, da njeni pripadniki nosijo uniformo in da njihove oborožene sile težijo k ustanovitvi redne vojske v okviru samostojne države. Če na terorizem gledamo kot na metodo oz. strategijo boja, lahko ugotovimo, da so tudi gverilci lahko teroristi, če se poslužujejo takšnih metod in ciljev, ki so poznane iz zgodovine terorizma.

Najpogostejša zmota pri definiranju terorizma je njegovo enačenje z uporništvom, ker so si dejanja v smislu, namenu in cilju ter izvedbi izredno podobna. Spet velja, da uporniki, ki se poslužujejo partizanskega vojskovanja, za svoje akcije lahko uporabljajo teroristična sredstva

in metode, vendar na prvem mestu ni ustrahovanje sovražnika, ampak njegovo uničenje. Zakoreninjeno je tudi tradicionalno razlikovanje, da terorizem praviloma nima široke podpore v družbi in ni del širokega političnega gibanja, za razliko od mnogih uporniških skupin.

Tudi državni udar se nemalokrat zamenjuje s terorizmom. Čeprav sta si akta lahko podobna, velja, da gre pri udaru za neustavno ali protiustavno spremembo političnega režima – torej je strah kot dolgoročni namen dejanja - kar je značilno za terorizem - odsoten.

Terorizem se nemalokrat razume ozko – le kot dejanje atentata. Atentat je res lahko teroristično dejanje, vendar je to le ena od možnih metod in strategij terorističnega delovanja, ki meri najpogosteje na kako izpostavljeno osebo ali manjšo skupino ljudi.

5.2 POVZETEK – TEMELJNI TIPI TERORIZMA

Semantično razlikovanje terorizma omogoča jezikoslovno delitev pojma. Ločimo lahko med nasilnim in ne-nasilnim terorizmom. Od nasilnega se ne-nasilni loči po tem, da za doseg svojih ciljev ne uporablja nasilja, ampak druga sredstva ustrahovanja (npr. grožnje z nasiljem, informacijsko tehnologijo). Pri prvi obliki je najpogostejša metoda napad s strelnim orožjem in eksplozivom, pri drugi pa motenje ali rušenje komunikacijskih oz. informacijskih sistemov. Temeljno razlikovanje, kaj terorizem je, sloni na izbiri metode, s katero se hoče doseči, da si kdo ne upa ravnati, tako kot si želi. Ker je nenasilnih oblik terorizma zelo malo, sem se zaradi številčne prevlade in večjega obsega posledic ter odmevnosti v širši družbi osredotočil na raziskovanje nasilnih oblik. Akt nasilnega ustrahovanja je torej ključen za doseg cilja, kot si ga zastavijo teroristi.

Glede na cilje oz. na temeljno sestavino razmerja ločimo med naslednjimi osnovnimi oblikami terorizma:

1. politični terorizem (ključni element je politična komponenta, ki jo določa cilj oz. namen);
2. racionalni apolitični⁸ terorizem (izvajalec zavestno, premišljeno izbere nasilje kot način, metodo za doseganje točno določenih apolitičnih, omejenih parcialnih ciljev);
3. kriminalni terorizem (gre za uporabo sile oz. nasilja v zasebno korist z namenom ustrahovati nekoga v kriminalne namene);
4. patološki terorizem (gre za iracionalno uporabo nasilja (psihično) motene osebe);

⁸ Pri apolitičnem terorju in terorizmu gre za uporabo nasilja, kot ustrahovanja, pri čemer cilji niso politični, ampak strogo omejeni in zasebni.

5. kriminalno politični terorizem (gre za uporabo terorističnih metod s političnim ciljem s strani kriminalcev kot metode ali strategije (so)delovanja v politiki – npr. atentati na vladne uradnike, ki jih izvajajo narko karteli).

Politični terorizem lahko delimo še na dve temeljni obliki: državni in ne-državni (civilno-družbeni) terorizem.

Za politološko preučevanje terorizma sta tako relevantna le politični terorizem in pogojno kriminalno politični⁹. Na to obliko se misli, ko na splošno govorimo o terorizmu.

Kot je bilo naštet, terorizem določa poleg politične sestavine, ki je za nas ključna, tudi nasilje, ki se uporablja na različne načine in z različnimi nameni ter posledično strah, grozo. Zato bi terorizem etimološko lahko opredelili kot strahovlado ali grozovlado. To nas že pripelje do glavnega načina vladanja totalitarnih sistemov¹⁰, kar dokazuje, da je tudi država še kako lahko akter (nosilec) v terorističnem dejanju.

Rezultati etimološko-semantične analize kažejo, da sta subjekta političnega terorizma tako državni kot tudi ne-državni akter, določanje objekta političnega terorizma pa variira glede na to, kaj se želi doseči s terorističnim dejanjem. Prepoznane so tri dimenzije terorizma:

- političnost (v okvirih namena in cilja);
- nasilje oz. teror ter posledično strah in groza;
- izbira neposrednega cilja (politična dimenzija) in žrtve kot sredstva za dosego cilja.

6. IZ ZGODOVINE IN SEDANJOSTI TERORIZMA

6.1.1 OBDOBJE PRED POJAVOM BESEDE TERORIZEM

Besedi terorizem in terorist(i) sta se - kot rečeno - prvič pojavili s francosko revolucijo. S terorizmom se je označevalo vladanje s strahom radikalnih jakobincev montagnarjev (Robespierre, Marat, Danton, Saint-Just) z namenom ohranjanja dosežkov revolucije. Zato bi tak sistem lahko imenovali strahovlada ali grozovlada.

⁹ Pogojno je kriminalno politični terorizem zanimiv zato, ker pri njem izvorno ne gre za zadovoljitev političnih ciljev izvajalcev, ampak za doseganje zasebnih (apolitičnih) ciljev, koristi. Namen torej nima političnega izvora. Toda kljub temu lahko aktivnosti kriminalcev vključimo v politološko preučevanje terorizma, ker njihova dejanja posledično le vplivajo na politične cilje.

¹⁰ Gre za vzpostavljanje in zlasti ohranjanje (politične) oblasti z nasiljem.

Vendar o terorizmu podobnih dejanjih lahko govorimo že prej (pred pojavom besede), če s tem na splošno predpostavljamo, da gre za nasilno dejanje z namenom vplivati na politično oblast in ureditev. Ena prvih oblik tovrstnega dejanja, ki se mu danes skuša pripisati pomen »političnega delikta«, so bili uboji vladarjev –tiranov, kar imenujemo tiranocid. Toda obstaja tanka, a bistvena meja med terorizmom in tiranocidom. Če predpostavimo, da se uboj zgodi zaradi okrutnega, pokvarjenega, slabega vladarja, brez hotenja po širših spremembah oblasti, vlade, političnega sistema, potem tiranocid lahko razumemo zgolj kot kaznovanje nepravilnega vladarja (atentat in podobno) in ne kot terorizem. Terorizem po pravilu ni »kazen«, so pa izjeme, npr. izraelski državni protiteroristični ukrepi, ki so odgovor na terorizem Palestincev. Glede na naravo teh ukrepov in metod izvajanja jih (lahko) razumemo kot prakticiranje državnega terorizma

Poleg tega zamegljuje interpretacijo političnega nasilja nad vladarjem tudi pojem atentat, ki spet brez jasnega političnega sporočila, ki ni zgolj gola, čista kazen, pravzaprav sploh ne sodi v polje terorizma. Kljub temu je bila praksa napadov na vladarje v preteklosti pogosta. Mestne države v Grčiji in rimski imperij so občasno celo odobraval uboje tiranov in nudili zatočišče izvrševalcem takšnih dejanj; še več, »uboji tiranov so bili slavljene kot najplemenitejša dejanja« (Mate, 1989:22), ubijalce tiranov pa so razumeli kot heroje, saj so vršili svojo etično dolžnost v imenu skupnosti – družbe.

Čuček navaja, da se na začetku našega štetja v Palestini pojavijo skupine, ki poskušajo z nasiljem, ki bi ga lahko označili za teroristično, pregnati Rimljane s tega ozemlja. Izvajalci teh dejanj v Palestini so se imenovali sicariji¹¹. Njihove akcije so bile usmerjene na ugledne Jude, ki so sodelovali z okupacijskimi oblastmi, s čimer so jih želeli odvrniti od sodelovanja z oblastniki in obenem pokazati množicam, da je okupacija nekaj začasnega, kar se da odpraviti z orožjem (Čuček, 1981:16-17).

Jacob Burckhardt je skoval besedo sultanizem, da bi označil sistemsko ubijanje vseh možnih vladarjevih legitimnih tekmecev. »Ta metoda varovanja je bila pogosta v poznem rimskem imperiju, poimenovanje pa je bilo povzeto zaradi njene razširjenosti v Otomanskem cesarstvu, kjer so bili zaradi poligamije pretendenti za prestol še posebej številni. Uboj ali trajno poškodovanje bližnjih sorodnikov (tudi staršev in otrok) je bilo zelo pogosto v Bizantinskem cesarstvu: takšen politični stil se je odražal tudi na srbskem srednjeveškem dvoru« (Dimitrijević, 2000:11). V srednjem veku so krščanski pisci (Salisbury, Occam in Marsilij Padovanski) trdili, da ubijalec tirana izpolnjuje božjo voljo, čeprav argumentacija v prid

¹¹ Ime so dobili po ukrivljenih nožih, ki so jih uporabljali.

teoriji o tiranocidu ni izključno religiozna in etična. Tomaž Akvinski tako izpostavlja sposobnost tiranoubijalca, da sam oceni upravičenost svojega dejanja oz. označi svojega vladarja za tirana. Dimitrijević ugotavlja, da »Akvinski dela razliko med formalnim uzurpatorjem (samozvancem) in formalnim legitimnim pokvarjenim vladarjem, ki svoja pooblastila prekorači in zlorablja v škodo javnega dobra. Prvega lahko ubije vsak človek, medtem ko mora odločitev o drugem sprejeti javna oblast« (Dimitrijević, 2000:26).

6.1.2 HAŠAŠINSKI »TERORIZEM«

Vrnimo se na pojav atentata, ki predstavlja uboj bolj ali manj izstopajočega političnega nasprotnika. V 11. stoletju je Hasan ibn al Sabah ustanovil in postal prvi voditelj male versko-politične sekte imenovane hašašini, ki je izhajala iz islamske veje ismailstva¹², ter je nasilje imela za glavno orodje/način delovanja. Fedajini¹³, kot so se imenovali ti borci, so se infiltrirali v vrste nasprotnikov in hladnokrvno izvedli atentat, ki je zanje imel kulturni značaj: uboj je bil sveto dejanje, pot v raj in večna odrešitev, namenjena redkim izbrancem. Razumevanje terorističnega dejanja kot zadoščenja samega po sebi, kot očiščenje in obredna posvetitev izvršilca, se ni izgubilo do danes.¹⁴ Poleg brezpogojnega verovanja izvajalca (terorističnega) dejanja, da mu bo tovrstni akt odprl pot v raj, naj bi ubijalsko evforijo ustvarjal tudi hašiš¹⁵, po katerem je nastala arabska beseda hašašin, ki je preko križarjev prišla v francoski in angleški jezik, kjer z besedi assassin in assassination še danes označujemo političnega ubijalca in politični uboj nasploh ter tudi v pomenu atentat. Iz subjektivnega zornega kota hašašina se teroristično dejanje prikazuje kot religiozni obred in stik z Bogom, kar je takrat predstavljalo poseben novum v nasilniški praksi, ki je še vedno živa.

Kot svojevrsten primer (upo)rabe sile – nasilništva oz. nasilja lahko razumemo tudi Sveto inkvizicijo v 13. stoletju, ki je sicer imela prej značilnosti terorja kot terorizma, saj se je izvajala množično; glede na posamezna dejanja pa jo lahko pojmuje kot institucionalno (teokratično) cerkveno nasilje, saj je bil namen inkvizitorjev s preverjenimi metodami¹⁶ prisiliti prebivalstvo k podreditvi monogamni religioznosti (krščanstvu) in na temeljih

¹² Gre za sekto šiitov, ki verujejo v zaporedje skrivnih imamov.

¹³ Življenje in delovanje fedajinov je izvrstno opisal V. Bartol v znamenitem delu Alamut.

¹⁴ To še posebej velja za današnji religiozni islamski, s fundamentalističnimi temelji podprt terorizem (npr. Al Kajdin) proti ZDA.

¹⁵ Obstaja sum, da so izvajalci t.i. hašašini resnično uživali hašiš; zdi se, da so jih drugi (opazovalci) tako poimenovali, »ker so (jim) delovali kot v zanosu, kot omamljeni« (Dimitrijević, 2000:24).

¹⁶ Npr. mučenje, splošno preganjanje, sežiganje na grmadi itd.

(ob)vladanja s strahom, vsiliti ljudem, da niso verovali drugače, kot jim je bilo zapovedano. Z nasiljem se je poskušalo podvreči ljudi k pripadnosti oz. podrejenosti edino papežu, krščanski Cerкви, ki naj bi bila edina legitimna predstavnica boga na zemlji. Tu gre za zmes med prevladujočim terorjem in posamičnimi »terorističnimi« dejanji. To je močna definicijska značilnost in okoliščina terorizma, ki se v zgodovini pojavi še večkrat, posebej pa jo je zaznati v totalitarnih sistemih 20. stoletja.

Toda le s pojavom jakobinskega terorja lahko govorimo o neposredni uporabi pojma terorizem, ki pa se je spet mešal z nekontrolirano in neorganizirano vsesplošno rabo nasilja - terorja.

6.2 TERORIZEM V 18. IN 19. STOLETJU

6.2.1 ROJSTVO TERORIZMA – POJAV JAKOBINSKEGA TERORJA IN TERORIZMA

Marca 1793, po strmoglavljenju francoske ustavne monarhije avgusta 1792 in po razglasitvi francoske republike, je 600 člansko zakonodajno telo revolucionarjev predalo svojo moč v roke dvanajstčlanskega Komiteja za javno varnost. Ko so kot vladajoča frakcija nastopili jakobinci in v Komiteju pridobili večino, so menili, da je pridobitve revolucije potrebno obvarovati pred sovražniki oz. kontrarevolucijo, ki naj bi jo predstavljali žirondisti, kmečka vojska pokrajine Vendete in kmečki uporniki imenovani Chouansi ter seveda vsi nasprotniki vzvišene revolucionarne stvari. Med tiste, ki so se upirali takratni revolucionarni vladni avtoriteti Francije, prištevamo tudi t.i. urbane revolte posameznih mest Lyon, Marseille, Toulouse, Bordeaux, Nantes, ki jih je centralistični Pariz dojemal kot gibanje, ki si prizadeva za federalizem in slabitev Francije. Ker je bilo »sovražnikov« veliko, je teror dobil nepričakovane razsežnosti, saj je zajel vse pore družbe. Celoten eden najradikalnejših jakobincev G. Danton je sprevidel, da je teror ušel z vajeti in da je postal vir nestabilnosti. Tako je pod giljotino lastnega terorja padel tudi Robespierre in njegovi ožji sodelavci, ki so bili obsojeni zaradi vzpostavljanja diktature. Pri tem ni nepomembno, da so se vodje udara proti Robespieru s tem hoteli rešiti pred terorjem, ki ga je posebljal, ne pa ga končati.

(<http://www.infoplease.com/ce6/history/A0858281.html>, 10. 10. 2003)

Če povzamem razmere in okoliščine pojava terorizma v francoski revoluciji, lahko zapišem, da so jakobinci, takrat prevladujoča frakcija revolucionarjev, od septembra 1793 do julija 1794 izvajali teror, kot obliko vladanja. S tovrstnim načinom obrambe revolucije so si z

organizirano uporabo državne (pri)sile skušali zagotoviti podreitev oz. strinjanje in privolitev prebivalstva k zahtevam vlade, ki je s tem hotela ohraniti pridobitve revolucije pred napadi kontrarevolucionarjev. Tistim, ki niso soglašali, je revolucionarni tribunal sodil zaradi izdajstva ter jih kaznoval najpogosteje z giljotino. Osumljenci naj bi bili iz vrst domačih in zunanjih sovražnikov. Udeleženci oz. nosilci in izvajalci jakobinskih akcij terorja so se sami poimenovali »pravi možje terorja« (vrai hommes de terreur)¹⁷.

Po padcu jakobincev pride s strani pristašev kraljevske hiše Burbonov do strahovitih povračilnih ukrepov, za kar se pojavi novo poimenovanje, in sicer beli teror¹⁸. Ta nastopi v zgodovini še večkrat: »v Franciji po zadužitvi junijske vstaje pariških delavcev leta 1848, po pariški komuni- po 29. maju 1871; v ruski oktobrski revoluciji 1917. leta, po propadu proletarske revolucije Bele Kuna leta 1919 na Madžarskem in še kje. Na začetku devetnajstega stoletja je termin terorizem veljal za nasilje agrarne agitacije proti lastnikom zemlje in njihovim posrednikom na Irskem « (Mate, 1989:24).

Sredi 19.stoletja je pojem terorizem dobil nove razsežnosti. Nемеc Karl Heinzer je objavil razpravo Uboj, katere poglavitna teza je bila, da je »uboj glavno gibalno zgodovinskega napredka«, saj vodi »pot do humanosti preko zenita barbarstva« (Mate, 1989:24). Pomembnejši ameriški raziskovalec terorizma »W.Laqueur meni, da je K. Heinzer prvi izdelal celovito doktrino terorizma«. ¹⁹ (Taylor, 1988:33).

V družboslovni znanosti velja, da so bili od 1880-ih štiri veliki valovi terorja in terorizma, ki so preplavljali mednarodno skupnost. Prvi trije so trajali od 35 do 40 let vsak, četrti, ki se je začel 1979, pa je še vedno prisoten oz. je v procesu (Encyclopedia of violence, peace & conflict, 1999:501-503).

Prvi val se je začel v Rusiji v 1880-ih letih, spodbudile pa so ga obsežne reforme caristične Rusije, katerih namen je bil približati deželo »Zahodnim standardom«. Vendar pa vzbujeni upi niso dosegli pričakovanj, zato so po neizogibnem razočaranju sledili sistematični teroristični napadi na ugledne visoke uradnike. Namen teh dejavnosti je bil radikalno preurediti družbo, obstajale pa so tudi etnične

¹⁷ Ti pravi in prvi moderni teroristi so v obdobju terorja sodili in ubili 40.000 ljudi, 300.000 pa so jih zaprli. Po ocenah naj bi Francija takrat imela 27 milijonov prebivalcev.

¹⁸ Ime je povzeto po beli liliji – znamenju kraljevske hiše Burbonov.

¹⁹ Kasneje lahko doktrinarno razumevanje »terorizma« najdemo pri »S. Nečajevu, F. Fanonu, C. Marighelli in Che Guevari ter Weathermen underground v ZDA, italijanskih Rdečih brigadah in Združenih armadah Japonske« (Jeffs v ČKZ, 1998:20).

skupine, npr. Poljaki in Armenci, katerih cilj je bil, tudi s pomočjo terorističnih metod, doseganje narodne, nacionalne državne neodvisnosti. Zadnji element je pomemben zato, ker razgrinja novo pojavno značilnost teroristov, saj se kot cilj njihovega delovanja pojavi narodna osvoboditev ter vzpostavitev nacionalnih držav.

6.2.2 TERORIZEM V CARISTIČNI RUSIJI

Najbolj znana skupina, ki predstavlja prvo generacijo ruskih teroristov, je bila zbrana okoli gibanja Narodna volja²⁰. »Ugled visoko etičnih izvajalcev pravice le-ti dolgujejo strogemu stremljenju k temu, da mora biti vsako teroristično dejanje moralno upravičeno. Kar pomeni, da se nasilje izvaja samo nad tistimi, ki so krivi svojih nepravilnih dejanj« (Dimitrijević, 2000:28). Lahko bi trdili, da pri tej vrsti terorizma ni nedolžnih žrtev, saj so skrbno izbrane. Najbolj znana žrtev terorizma Narodne volje je bil ruski car Aleksander II, ki so mu 26. 08. 1881 v nekem gozdu izrekli in izvršili smrtno obsodbo.

Do konca 19. stoletja dejanja, ki jih opisujemo kot teroristična, niso imela kake celovite ideološke podlage – v smislu ideologije terorizma. O prisotnosti ideologije lahko govorimo v narodnih prizadevanjih po ustanovitvi nacionalnih držav (nacionalizem), do neke mere pa tudi v nazorih in idejah prisotnih v teoriji o uboju tirana, v verski ideologiji hašašinov, v etičnih idealih aktivistov Narodne volje ter v ideoloških vzgibih za izvajanje jakobinskega terorja. Toda pri vsem tem še ni zaslediti neke konsistentne politične ideologije vse do zadnjih dveh desetletij 19.stoletja, ko se je izbruh anarhističnega nasilja razširil od Rusije čez Francijo do Španije in ZDA. Šele s pojavom anarhizma naj bi – tako uradno družboslovje - terorizem dobil t.i. »arhetipsko ideologijo« (Guelke, 1998:3). Na tem mestu se ne bom podrobno ukvarjal z ideologijo anarhizma kot takega, ampak se bom osredotočil na pomen, ki ga anarhizem ima za terorizem v očeh družboslovnih teoretikov.

6.2.3 ANARHIZEM IN TERORIZEM

V odnosu med anarhizmom in terorizmom me zanima anarhistično pojmovanje uporabe nasilja za doseg političnih ciljev. To se kaže predvsem v praktičnem delovanju anarhističnih organizacij in skupin. Pojavnosti, ki izhajajo iz teh okoliščin, pa so v mnogočem značilnosti modernega terorizma. S tem na splošno mislim na različna stališča o tem, ali je terorizem

²⁰ Gre za prvo uporniško, protidržavno skupino, katere pripadniki sami sebe označujejo za teroriste.

sploh primerna oblika političnega boja, o načinu upravičevanja terorističnih dejanj, kot tudi (na) izbiro ciljev, metod nasilja ter spremljevalnih okoliščin teroristične prakse.

Kako je udejanjanje anarhističnih idealov povezano z opredeljevanjem terorizma, je torej vprašanje vredno premisleka. Če prebiramo dela največjih anarhistov, pridemo do zaključka, da terorizem ni nujen pogoj za doseg anarhističnih idealov. Veliki teoretiki anarhizma so v svojih pogledih o uporabi individualnega terorja zelo »ambivalentni. To velja še posebej za M. Bakunina« (Dimitrijević, 2000:31). V njegovih delih je zaslediti razdvojenost med uporabno vrednostjo terorističnega nasilja in njegovo primernostjo za doseg političnega cilja – odpravo oblasti in države. Tako na enem mestu pravi: »Politični umori niso nikoli uničevali strank niti privilegiranega razreda. Oblast ne temelji toliko v ljudeh kot v položaju katerega privilegirani sloji pridobivajo od institucij, še posebej od države in privatne lastnine. Zaradi tega je pri izvedbi popolne revolucije potrebno napasti stvari in odnose, uničiti lastnino in državo. Ni potrebno uničevati ljudi.« (Martinc, 1998:12) Lahko (ga) razumemo, da s tem zagovarja tiste vrste terorizem ali boljše uporabo nasilja, ki škodi institucijam države in lastninskim odnosom. Občasno pa zagovarja ravno nasprotno: »Revolucionar mora ponoči in podnevi imeti samo eno misel in cilj: neusmiljeno uničenje. Biti mora pripravljen, da umre in prav tako lastnoročno ubije vse tiste, ki se upirajo uresničitvi tega cilja ...« (Martinc, 1998:12).

Pri ustvarjanju praktične (ideološke) podlage za delovanje anarhistov je zelo pomembno delo *Revolucionarni katekizem*, ki naj bi ga S. Nečajev napisal skupaj s Bakuninom. Vendar po Dimitrijevičevem mnenju Bakunin zagotovo ni bil soavtor *Revolucionarnega katekizma*, ampak ga je leta 1869 Sergej Nečajev napisal sam, čeprav sta se (s)poznala in medsebojno družila. Delo ne vsebuje posebej izdelane anarhistično teroristične doktrine, njegova pomembnost leži v vplivu, ki je takšen, da kasnejše teroristične skupine po duhu in obliki spominjajo na Nečajevo imaginarno teroristično organizacijo, ki jo je sam imenoval *Narodna razprava*²¹. Delo podaja matrico anarhistične teroristične celice²² in deluje kot statut organizacije in razkriva naslednji dve značilnosti anarhističnega razumevanja terorizma. Prva je predstava o teroristu kot »asketskem, brezličnem bitju, popolnoma predanemu in žrtvovanemu revoluciji, ki jo razume kot rušilni akt v korist prihodnjih generacij in ne

²¹ Metode organizacije, konspiracije ter stroge discipline, ki jih podaja *Katekizem*, je pozneje moč zaslediti v dejavnosti Črnih panterjev, Simbionistične osvobodilne vojske itd.

²² Ta je po svojem notranjem ustroju, kot tudi delovanju navzven, izjemno totalitarna formacija, katere člane odlikuje poleg nujnosti konspiracije tudi predanost vodstvu, disciplina ter neomajna vera v pravičnost njihovih namenov. Ekstremnost celice je potrdil Nečajev sam, ko je leta 1869 ubil Ivana Ivanoviča Ivanova – člana njegove »celice«, ker je podvomil v skrajno avtoritarne metode svojega vodje. Incident je dobil tudi literarni odziv – samo smrt Ivanova je F.M. Dostojevski vključil v svoj roman *Besi* (1872).

razmišlja o njenem resničnem pomenu, programu in toku. Druga je razlikovanje med političnim ubojem iz moralnih razlogov in »čistim«, golim terorizmom« (Dimitrijević, 2000:33) brez razloga. Delo odraža življenje v carski Rusiji, ki jo je Nečajev dojemal kot kolektivno tiranstvo, zato se njegovo razumevanje družbenega in političnega zoži na biološke paralele. Katekizem to pokvarjeno družbo deli na šest kategorij. Nas zanima prva -takojšnji obsojenci na smrt, ki se jim ne bo sodilo po zločinih, ki so jih storili, temveč »po meri koristi, ki jo bo nekogaršnja smrt imela za revolucijo«. To predpostavlja razlikovanje med ubojem tirana kot političnim ubojem z namenom odpraviti ali kaznovati nepravičnega vladarja, in političnim ubojem za nek višji, širši cilj. Še več: v prvem primeru je umor »poplačilo« za minula dejanja, v drugem pa se nanaša na prihodnost oz. je nekakšna investicija v prihodnost (revolucijo), ki naj bi prišla. Nečajev v tem stilu pridiga, da je »prvo potrebno uničiti tiste, ki so še posebej škodljivi za revolucionarno organizacijo in katerih nagla in nasilna smrt bo izzvala največ strahu pri vladi ter jo ob eliminaciji najpomembnejših ljudi zlomila« (Dimitrijević, 2000:34). V njegovem času – pa tudi še danes – »nečavizem predstavlja tisto, kar si laična nedemokratična javnost netočno predstavlja pod pojmom bakuninizma – skrajno nasilno anarhistično delovanje, katerega končni namen je le kaos in destrukcija« (Jeffs v ČKZ, 1998:16).

Tudi P. Kropotkin se je ukvarjal s »terorističnem nasiljem« v anarhizmu. Ugotavlja, da »terorizem ni metoda rušenja oblasti, a je sprejemljiv kot zadostitev pravice in etičnega nagona« (Dimitrijević, 2000:36). Kljub temu so v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja anarhistične publikacije množično pozivale k sprejetju terorizma. Glas k uporabi, takrat je bil v modi atentat, je preko J. Mosta²³ prišel tudi v ZDA in odvezel življenje predsedniku W. McKinleyu, ki ga je ubil priseljeni češki anarhist Leon Czolgosz²⁴. To je nasploh značilnost anarhističnega terorizma. Namreč glavni anarhisti – teroristi pred izvršbo svojega dejanja niso bili poznani kot vidni anarhisti.

E. Henry (izvršil je eksploziji na Rue de Bons Enfants v Carmeauxu in v kavarni Terminus v Parizu ter bil obtožen streljanja iz revolverja na zasledovalce tega dejanja) s svojstvenim videnjem nedolžnosti žrtve določi naslednjo novo pojavno značilnost, ki bo teroriste vedno ločevala od tistih, ki razumejo krivico kot posledico človekovega zavestnega delovanja. Lastnost vsebuje teroristovo argumentacijo razlogov za izvršitev dejanja, gre za upravičevanje lastnega dejanja, ki pravi, da ne obstoje nedolžni. Tisti, ki se ne upirajo nepravični ureditvi oz. so do nje tolerantni ali indiferentni, bi naj bili prav tako krivi kot neposredni krivci.

²³ Most je izumitelj pisemske bombe.

Povezovanje z navadnim kriminalom in koketiranje z lumpen proletariatom določa tudi »anarho teroriste« tistega časa, kot tudi sodobni terorizem.

Naslednja pomembna nova lastnost, ki je posledica terorističnega akta je, povezana s podtikanjem bomb in atentati anarhistov ter se navezuje na značilno pojavnost (totalitarnega) terorja ter (državnega) terorizma, še posebej po drugi svetovni vojni. Gre namreč za reakcijo oblasti na (teroristično) nasilje, ki je bilo izvršeno nad njo. Kot odgovor na (protidržavni) terorizem se s strani državne oblasti pojavi prevzem (tokrat državnega) terorizma kot metode političnega boja. Pri tem mislim zlasti na priliko, ki jo teroristična dejanja nudijo za okrepitev (oblastne) represije in uvedbo terorja in na možnost, da se teroristična dejanja v ta cilj inscenirajo, kot tudi na lahkotnost, s katero se policijski agenti infiltrirajo v tajna zarotniška društva. Zloglasna ruska Obramba predstavlja simbiozo policije, terorja in terorizma, svoj vrhunec je dosegla v diabolični osebnosti Jevna Azeva, ki se je kot agent Obrambe povzpel na čelo »Borbene organizacije« (terorističnega) izvršnega organa ruske partije revolucionarnih socialistov²⁵. Obramba, ki je v tridesetih letih svojega delovanja narasla v organizacijo s preko 50 tisoči zaposlenimi, je zlahka zlomila teroristično organizacijo socialističnih revolucionarjev in se sama prav tako razpadla ob oboroženi revoluciji 1917. leta. To je dobra ilustracija nemoči terorizma kot edinega sredstva političnega boja.

6.3 TERORIZEM V 20. STOLETJU

6.3.1 NARODNO-OSVOBODILNI TERORIZEM NA BALKANU

V desetletju se je ruski in anarhistični vzorec sistematičnih atentatov na visoke in prominentne uradnike za potrebe revolucije ali separatizem razširil po vsem svetu. Atentatorji so delovali v Otomanskem imperiju, Balkan je eksplodiral v 1890-ih letih, ko so mnoge narode nove meje po osvoboditvi izpod Avstroogrške utesnjevale in so jih pojmovali kot skrčene meje svoje države. Teroristični odpor so, če naj naštejemo le nastopajoče, organizirale skupine VMRO²⁶, Mlada Bosna in srbska Črna roka. Po zgledu ruskih narodnovoljcev kot eno najpomembnejših terorističnih dejanj izpostavljam uboj avstrijskega prestolonaslednika Franca Ferdinanda, ki se je zgodil v Sarajevu 28. 6. 1914. Opravil ga je atentator Gavrilo Princip, član Mlade Bosne, tajne organizacije, ki se je napajala

²⁴ ZDA so sicer prava domovina političnih umorov. Poleg McKinleya sta bila z atentatom uspešno umorjena še predsednika A. Lincoln in J.F. Kennedy. Poleg njih še predsedniški kandidat R. Kennedy, politična aktivista Martin Luther King, Malcolm X idr.

²⁵ Legendarne metode njegovega delovanja predstavljajo najbolj učinkovito metodo in taktiko pri zatiranju terorizma – tj. infiltracija v teroristično organizacijo oz. delovanje pod krinko.

²⁶ Vnatrašnja makedonska revolucionarna organizacija s sedežem v Bolgariji.

tudi iz anarhističnih idej o uboju tirana – že omenjenega svojstvenega načina boja proti oblasti²⁷ in imela o vzpostavljanju revolucije jasen ideološki program ter izdelan koncept izvajanja nacionalne revolucije ter že prakticiran namen – tj. delovanje iz nacionalno-osvoboditvenih razlogov. Njihov cilj je bil združitev Srbov, Hrvatov in Muslimanov v enotno državo.

Zgodovinske analize (Laqueur, 1977:71) so razkrile, da je pomembno vlogo pri nujenju materialne podpore za teroristično dejanje v prvi polovici 20. stoletja igral B. Mussolini. Pogosto je sam dal pobudo za izvedbo teroristične akcije. Obstajale so tudi druge države, ki so delile interese s teroristi, zato so jim predvsem begunci oz. pregnanci teh držav nudili pomoč in organizirali obstoj zatočišč na begu in moralno oporo.

Drugi val terorizma se je začel po prvi svetovni vojni in se nadaljeval še dve desetletji po drugi. V okviru takrat zastavljenih ciljev je prisoten še danes. Glavno vodilo in pobuda je bila narodna samoodločba – vojni cilj zaveznikov. V končni fazi je princip izničil legitimnost pri vzdrževanju kolonialnih posesti tudi zmagovalnih držav, še posebej na Zahodu. Po letu 1960, ko so Zahodne države priznale neodvisnost bivšim kolonialnim deželam, se je v širšem smislu drugi val končal. Izjeme so Irska, Španija, Palestina in Izrael, Turčija idr. Razloge lahko iščemo v specifični strukturi narodnostnega prebivalstva in tradiciji spora med protestanti in katoliki na Irskem, Palestinci in Izrelci in zaradi podrejenega položaja Baskov v Španiji in Kurdov v Turčiji; kar se odraža v dolgo tlečem konfliktu med sprtimi stranmi.

Teroristi tega »drugega« vala so – to je bistvena novost - svoje atentate usmerili na policijske sile – oči in ušesa vlade. Posamezne teroristične skupine so sestavljale večje sile (kot teroristi 1. vala). Število teroristov se je povečalo, njihova glavna dejavnost je bila podobna gverilski taktiki »udari in zbeži«.

V klimi upora proti unitarizmu, centralizaciji in monarhizmu Avstroogrske je za Slovenijo zanimiv naslednji dogodek. Pod vplivom atentata na ruskega carja Aleksandra II. se je delavsko gibanje v Sloveniji razdelilo na zmerno in radikalno anarhistično (Jeffs v ČKZ, 1998:20). Slednje je list Slovenski narod nerodno poimenoval krvavce(i)²⁸, čeprav nikoli niso posegali po nasilju.²⁹ Pol stoletja kasneje pa je obstajala organizacija TIGR, ki se je z nasiljem upirala fašistom v Sloveniji, načrtovala in skorajda izvedla atentat na Mussolinija v Kobaridu

²⁷ »Atentat kot sredstvo udara proti državi, brez obzira na to ali žrtev nosi tudi osebno odgovornost« (Dimitrijevič, 2000:87).

²⁸ Njihovo dejavnost bi lahko označili bolj za razbojništvo kot pa za organizirano nasilništvo.

²⁹ Decembra 1884 so bili France Železnikar, Ferdinand Tuma, Franc Šturm, Edvard Kriegel in Franc Dhuj na celovškem sodišču obtoženi družbeno – prevratniških dejavnosti.

1938.³⁰ Na drugi strani so v paktu s fašističnim militarističnim revanšizmom Italije in Madžarske, tudi ustaši, ki so snovali NDH³¹, prišli v anale mednarodnega časopisja in zgodovine terorizma. Ustaši so namreč po nalogu in z odobravanjem italijanskih in madžarskih oblasti leta 1934 v Marseillesu organizirali atentat na jugoslovanskega kralja Aleksandra Karađorđevića, ki ga je izvedel član VMRO-ja. Dejanje je dobilo take razsežnosti, da lahko prvič zabeležimo institucionalni odgovor na terorizem. Rezultat vloge mednarodne skupnosti so predlogi Društva narodov za dve mednarodni konvenciji, ena za preprečevanje in kaznovanje terorizma in druga za ustanovitev mednarodnega kazenskega sodišča. Sprejeti sta bila leta 1937, vendar do ratifikacij v večini držav ni prišlo. To nas opozarja na to, da je v teh letih terorizem že dobil take dimezije, da je zahteval mednarodno reševanje, takrat sicer šibke organizacije.

Tretji in četrti val bom opisal skupaj zaradi njunega prepletanja in zaradi pojasnjevanja geneze nekaterih terorističnih organizacij, ki so nastale v obdobju 3. in 4. vala.

6.3.2 TEŽAVE PREPOZNAVANJA TERORIZMA V TOTALITARNIH POLITIČNIH SISTEMIH IN V VOJNI

Težave pri prikazovanju zgodovine terorizma predstavlja obdobje fašističnega in nacističnega institucionalnega terorja. Tu pa razlikovanje med terorjem in terorizmom v nekaterih segmentih komaj zdrži. Problem predstavlja fašistično razumevanje boja za oblast, ki ga Dimitrijević imenuje amoralna učinkovitost. Njegova značilnost je, da za dosego cilja – oblasti ne izbira sredstev. Dilem o upravičenosti in namenu uboja v politične namene ni. To ponazarja Mussolinijev odgovor na vprašanje italijanskih socialistov, kakšen je njihov (fašistični) program: »Naš program je socialistom razbijati glave« (Dimitrijević, 2000:43). Obdobje med svetovnima vojnama je tako zaznamoval t.i. institucionalni »terorizem skrajne desnice«, uperjen proti vsem vladam in posameznikom, ki niso bili fašistični. Na tem mestu je potrebno opozoriti na še eno značilnost fašističnega terorja, ki je pomembna za preučevanje vzrokov terorizma. Pokazalo se je, da strahovit teror fašistične in nacistične totalitarne oblasti ni izzval nič podobnega, kar je bilo v preteklosti značilno za protiterorizem³². Vendar pa obstaja neka druga analogija povezana z brutalnim bojem za vzvišeno stvar, ki je prevzeta iz

³⁰ Franc Kavs je atentat 12. 9. 1938 opustil, ker bi ob uspelem dogodku poškodoval veliko število šolskih otrok s katerimi je bil obdan Duce (Dokumentarec o TIGR-u na TV Slovenija 1, 11. 12. 2002).

³¹ Neodvisna država Hrvaška.

³² Poskusi atentata na Hitlerja so prišli pozno, pa še ti iz notranjih vrst in brez jasnega političnega ali moralnega razloga.

radikalnega anarhističnega pojmovanja nasilja, ki je kulminiralo v uboju Ivanova³³. Dejstvo, da so nacionalsocialisti poleg R. Luksemburg in K. Liebknechta ubili tudi konzervativce kot M. Erzbergerja in W. Rathenaua, kaže na potrebo, »da se odstranijo ne samo nevarni nasprotniki, temveč tudi omahljivci z lastne strani« (Dimitrijević, 2000:44).

Pojmovanje terorizma se torej zaplete, ko individualni iracionalni, prvenstveno apolitični, totalitarni teror(izem) stopi na piedestal oblasti in se institucionalizira. Specifično totalitarno razumevanje boja za oblast in načina ohranjanja oblasti po mojem mnenju ne moremo v popolnosti označiti za terorizem, čeprav bi dogodke, kot so Kristallnacht, načrtovani atentati na Churchilla in kasnejše eliminiranje Stalinovih političnih nasprotnikov, lahko šteli za teroristične.

Totalitarizem ni enak terorizmu - lahko pa je institucionalno vzdrževan oz. dopolnjen s terorističnimi metodami. Ali povedano drugače: terorizem je v državo, ki je totalitarna, inkorporiran in je le del totalitarne rabe nasilja, ki pa je bistveno širša od terorizma.

Še posebej zaplete pojmovanje terorizma razumevanje le-tega v vojni. Primer je druga svetovna vojna, v kateri je opaziti podobnost vojnih dogodkov s prej opisanimi terorističnimi dejanji, vendar so bila izvedena v vojni ter s strani suverenih demokratičnih držav in vlad. Tako ni jasno – v odnosu vojne in terorizma - ali bi med teroristična dejanja prištevali eksplozijo atomske bombe ZDA nad Hirošimo in Nagasakijem, zavezniško bombardiranje Dresdna in Hamburga in na drugi strani Coventryja, poskuse atentatov na Churchilla, da holokavstva in koncentracijskih taborišč niti ne omenjamo posebej. Kot problem bi se dal izpostaviti tudi »partizanski« način vojskovanja in tako način boja mnogih osvobodilnih gibanj, ki v sebi hrani številne elemente terorističnega delovanja (npr. taktika udari in izgini). Toda skupna značilnost dejanj, ki jih povezuje s terorizmom, je, da so množično prizadela (izvzemši atentat in izvorno gverilsko taktiko) civilno prebivalstvo ter posledično povzročila stanje velikega strahu in groze pri žrtvah pred nanadzorovano naključno ponovitvijo. Ta element civilnosti žrtve je strašljiv zato, ker je naključen – vsak je lahko napaden. Tarče napada tako ni mogoče upravičiti v ustaljenih kategorijah pravičnosti.

Kot rečeno zaplete razumevanje terorizma uporaba »tradicionalnih terorističnih metod boja« s strani osvobodilnih gibanj na okupiranih ozemljih, kasneje pa dejanja upora proti kolonialnim in tudi imperialnim in kapitalističnim režimom.

³³ »Nelojalnega« člana Nečajeve imaginarne teroristične organizacije.

Izredno težavo pri definiranju terorizma torej predstavlja vloga le-tega v vojni. Pa vendar je tudi v miru morebitna oblastna »teroristična« dejanja težko ločevati, zato se bom z vprašanjem (državnega) institucionalnega terorja in nasilja ukvarjal kasneje. Tu opozarjam le na značilnost, da se je totalitarizem tako v vojni kot v miru udeleževal - ohranjal na oblasti zlasti s podporo splošnega terorja ter skozi metode političnega boja za oblast, ki so poznane iz zgodovine terorizma.³⁴ Ta lastnost nas vrne v obdobje jakobinske diktature, ki teror(izem) uporablja kot metodo vladanja. Nov vidik predmeta raziskovanja torej prinaša značilnost institucionalnega fašističnega in nacističnega terorja, ki teror(izem) že od samega začetka uporablja kot sredstvo političnega boja - za doseg oblasti in kasneje vladanja oz. ohranjanja oblasti. Za razliko od teh so Jakobinci šele na neki točki revolucije spoznali, da je uporaba terorja smiselna v prizadevanjih za ohranitev revolucije. Jakobinci so bili edina oblast, ki je javno deklarirala teror (takrat oznaka še ni imela istega – negativnega – pomena kot pozneje) in Robbespierre je v zvezi s tem izjavil: » Če je lastnost narodne vlade v miru vrlina, je lastnost narodne vlade v revoluciji hkrati vrlina in teror; vrlina, brez katere je teror fatalen, teror, brez katerega je vrlina nemogoča. Teror je le pravica, hitra, stroga; je tako emocija vrline.« (Dimitrijević, 1985: 106). Dodajam, da za jakobinsko oblast teror(izem) ni bil vedno osnovno sredstvo političnega boja, kar pa že od začetka velja za prizadevanja fašistov in nacistov.

6.3.3 TERORIZEM PO DRUGI SVETOVNI VOJNI

Kot sem že omenil z drugo svetovno vojno postane razlikovanje med terorjem, terorizmom, vojno, revolucijo, agresijo, osvobodilnim bojem, zelo težko, če že ne nemogoče. Največje dileme za raziskovalce predstavljajo dejstva, da ni več jasno, kdo je izvajalec (država, civilno-družbeni akterji oz. vojaki ali civilisti), kakšen je cilj (politični cilj podprt s širšim programom ali vojaški ali celo apolitični – civilni cilji), katera so sredstva za doseg cilja (množična sredstva vojskovanja ali prej omenjena konvencionalna teroristična sredstva), kakšna je ideološka motivacija itd. Zmedo in problem v interpretaciji primerov kot terorističnih dejanj predstavljajo predvsem možnost označevanja države kot izvajalke terorizma, čeprav ima le-ta načeloma za uporabo sile (nasilja) potrebno legitimnost in zakonsko podlago, saj večina raziskovalcev terorizma (Wilkinson, Guelke, Laqueur) odločilno opredeljuje pojem na podlagi nelegitimne in nezakonite uporabe sile in nasilja. Problem je v tem, da imajo dejanja

³⁴ Atentati, politično motivirani zarotniški umori, zažiganje stavb, podstavljanje eksploziva itd.

izvršena s strani države podobne ali enake posledice, cilje in namene, kot je bilo prej prikazano s strani ne-državnih akterjev. S tem mislim na podobnost uporabe načinov boja države pri zagotavljanju varnosti in svobode svojih državljanov, kot tudi na uporabo terorističnih metod v boju proti terorizmu s konvencionalnimi terorističnimi metodami boja. Poleg tega posamezna država lahko spodbuja t.i. mednarodni terorizem, s tem ko npr. nudi zatočišče teroristom, jih oborožuje, nudi logistiko itd.

Iz razlogov, nastalih pri interpretaciji države kot terorista se bom v nadaljevanju osredotočil na pregled, kateri ne-državni akterji so bili po drugi svetovni vojni označeni za teroriste. Povezanost in vpletenost suverenih držav bom obravnaval v luči reakcije na domnevna teroristična dejanja zoper državo in v okviru bipolarne delitve sveta oz. hladne vojne. Tako se nam v razpravo vsiljuje koncept meddržavnega in prej omenjenega mednarodnega terorizma. Meddržavni terorizem se lahko kaže v dejanjih, ki jih naroči vrh oz. vodstvo države, napram drugi državi, ki so izvedena v tajnosti in katerih cilji in posledice so enake definiciji terorizma na podlagi semantične in etimološke analize.

6.3.4 TERORIZEM V ZVEZI S PALESTINO IN IZRAELOM

Konflikt v Palestini sega v obdobje po prvi svetovni vojni, ko je ozemlje prešlo pod mandat Društva narodov in pod britansko upravo oz. je povezano s problemom nastanka države Izrael. Britanska uprava je Judom z Balfurjevo deklaracijo zagotavljala, da jih bo podpirala v prizadevanjih, da Palestina postane judovski »nacionalni dom«. Tamkajšnje arabsko prebivalstvo se je počutilo ogroženo, tako da že leta 1920 prihaja do spontanega neorganiziranega nasilja protim Judom, njihovim ustanovam in premoženjem. V odgovor so Judje takoj organizirali lastno ilegalno militaristično organizacijo Hagana (Obramba), ki jo zaradi ekscesa mandatne oblasti³⁵ prepovedo že 1923. leta. V boju proti arabskemu upor »Hagana sodeluje predvsem z Britanci, vendar se od nje odcepi radikalna frakcija z imenom Irgun cvail leumi (Nacionalno vojna organizacija), ki ima jasen teroristični program«³⁶ (Dimitrijević, 2000:52). Ko je britanska vlada začasno ustavila judovsko priseljevanje, se tajne judovske organizacije obrnejo proti njim. Največji ekstremisti organizirajo zloglasno Lohamem herut Jizrael (LEHI – Borci za svobodo Izraela), znano tudi kot »Šternovo bando«,

³⁵ Šlo je za nasilna dejanja proti Palestincem, ki so delegitimizirala mandatno oblast.

³⁶ Po njem mora maščevanje prizadeti vse Arabce brez izjeme. Zato so začeli podstavljati bombe na najbolj prometnih lokacijah: "tržnicah, kavarnah in avtobusih" (Dimitrijević, 2000:52).

po imenu prvega vodje. Ta skupina išče celo kontakte s Silami osi³⁷ ter od 1942. leta naprej redno napada britanske vojake. Leta 1945 se vse tri tajne organizacije (Hagana, LEHI in Irgun) združijo v boju proti Britancem. Tako z napadom na britansko ambasado v Rimu terorizem prenesejo izven Palestine in prvič izven »domačega« terena oz. domovine boja. Zato imamo to akcijo lahko za prvi primer mednarodnega terorizma v današnjem pomenu besede. Najbolj spektakularen napad organizira Irgun 22. 7. 1946, ko v zrak leti celo krilo jeruzalemskega hotela »Kralj David«, v katerem je bila nameščena britanska vojna uprava³⁸. Upravičenost napada Irgun argumentira z naslednjim pojasnilom, ki je zelo značilno tudi za številne poznejše teroristične organizacije: «Tragedije niso izzvali judovski vojaki, ki so izvršili svojo dolžnost hrabro, temveč Britanci, ki se niso ozirali na opozorilo o izselitvi iz stavbe.» To opravičevanje nazorno kaže na najradikalnejšo in najkrutejšo teroristično logiko. Terorist po pravilu misli, da sam ni – in tudi ne more biti - kriv za izvršeno dejanje, ampak je odgovoren tisti, ki ne izpolnjuje njegovih zahtev oz. je s tem »povzročil« dejanje.

Leta 1948 je bila razglašena država Izrael, nakar sledi prva arabsko izraelska vojna, katere posledice so danes bolj ali manj znane. Vojaške akcije, ki jih danes Izrael izvaja kot povračilne protiteroristične ukrepe zoper Palestince, lahko razumemo kot (mednarodni) in meddržavni terorizem ali celo kot odkrito agresijo ali z vojaško terminologijo kot intervencijo, diverzijo ali sabotažo.

Na strani palestinskih Arabcev je bilo vedno več neodvisnih borbenih organizacij, ki se za razliko od judovskih zaenkrat niso povezale v eno. Pa vendar se je pod krovom Palestinske osvobodilne organizacije (PLO) združilo več palestinskih gibanj, ki danes ohranjajo večjo ali manjšo delovno samostojnost. Poleg dominantne organizacije Al-Fatah, ki izhaja iz 1956. leta, so »najbolj znane in največje Hamas, Islamski džihad in široka paleta skupin poznanih kot Narodna fronta za osvoboditev Palestine (PFLP)« (<http://www.cdi.org/terrorism/terrorist-groups.cfm>, 11. 10. 2003). Zadnja je množica neodvisnih radikalnih skupin³⁹, ena od njih je leta 1968 izvedla prvo mednarodno ugrabitev letala⁴⁰. Ta prenos boja izven Izraela je kasnejše strategija večine palestinskih gibanj.

³⁷ Tudi vladavino Stroesmayerja v Paragvaju je poleg uporabe terorizma kot načina vladanja oz. ohranjanja (na) oblasti zaznamovalo odkrito povezovanje s tamkajšnjimi nacističnimi imigranti.

³⁸ Ubitih je bilo 91 ljudi, ranjenih pa 45.

³⁹ Nepreglednost tovrstnih poimenovanj je svojčas izvrstno parodirala britanska humoristična skupina Monty Python v filmu Life of Brian.

⁴⁰ Podobno dejanje je zajetje nacističnega zločinca Eichmanna, ki ga je država Izrael dobesedno »ukradla« in pripeljala na sodišče. Tajna državna služba Mosad je šla z letalom iz Izraela v akcijo v Južno Ameriko in se vrnila s plenom. Podobno so storile ZDA, ko so ugrabile in pred sodišče pripeljale panamskega predsednika Noriego.

Glavna politična prizadevanja in posledično aktivnosti palestinskih terorističnih skupin predstavlja(jo) uničenje Izraela in/ali konec okupacije. Skupine se razlikujejo v naslednjih dimenzijah. Lahko so ali islamistične (Hamas, Islamski džihad), sekularne (Fatah) ali/in marksistične (npr. PFLP). Delijo se še na tiste, ki zagovarjajo radikalno uničenje Izraela, in na tiste, ki podpirajo rešitev problema z ustanovitvijo dveh ločenih držav – Palestine in Izraela. V skladu s tem obstaja delitev na tiste, ki podpirajo mirovni proces iz Osla in sodelovanje v Palestinski oblasti (vladi), nasproti tistim, ki to zavračajo in se vključujejo v odpadniško fronto, ki jo je organizirala Sirija. Nadaljnje delitve skupin obstojijo glede na tiste, ki se naslanjajo na aktivno podporo različnih držav, kot so Sirija, Irak, Iran; napram tistim, ki so za delno ali popolno neodvisnost. Razlike se kažejo še v delitvi na tiste, ki imajo baze na okupiranih ozemljih, in na tiste, ki so nastanjene v okoliških državah, še posebej v Siriji in Iraku. Zadnja delitev se nanaša na tiste, ki imajo značaj širokega političnega gibanja, in tiste, ki so zgolj majhne gverile in teroristične frakcije. Oglejmo si na kratko, kdo je kdo v tem nepreglednem dogajanju.

Palestinska osvobodilna organizacija (PLO) je krovna organizacija palestinskega odpora. Od l. 1967 ji predseduje J. Arafat. Organizaciji je priznan status opazovalke /-ca OZN. Dokler ni priznala Izraela, opustila nasilja in se l. 1993 v Oslu prizadevala za rešitev v okviru dveh držav, je bila doma sprejeta kot edina legitimna predstavnicca palestinskega ljudstva. Sporazum iz Osla jo priznava za Palestinsko nacionalno avtoriteto. Strukturo organizacije predstavlja Parlament, Palestinski centralni svet, PLO Izvršni komite, Palestinska osvobodilna vojska (s tremi bataljoni) in številne podporne organizacije in institucije. Najpomembnejše so: Palestinski Rdeči križ, Oddelek za informacije in kulturo, Politični oddelek, ki predstavlja Palestinec mednarodno itd.

Glede na strukturo in izvorni namen organizacije, PLO ni klasična teroristična organizacija, saj le-te ponavadi ne težijo k ustanovitvi lastne vojske in prevzemu oblasti, ampak so to značilnosti gverile.

Fatah ali Palestinsko nacionalno osvobodilno gibanje so l. 1957 v Kuvajtu ustanovili pripadniki fedajinov, ki so jih najprej sestavljali begunci iz Gaze. Najbolj znan ustanovitelj je J.Arafat. Namen gibanja je bil palestinski mladini nuditi vojaško usposabljanje. Zato organizacijo označujemo za gverilsko, čeprav je sodelovala v ugrabitvah letala in so njene člane zato praviloma pojmovali kot teroriste. Glavno politično platformo predstavlja osvoboditev vse Palestine za Arabce, ki jo je mogoče doseči samo z neomajnim oboroženim bojem. Fatah ima tripartitno organizacijsko strukturo:

- Generalna konferenca je vladajoče (odločevalsko) telo, katerega člani (ok. 1200) naj bi se sestali vsakih pet let.
- Ko Generalna konferenca ne zaseda o politiki, odloča Revolucionarni svet Fataha.
- Centralni komite, ki deluje v skladu s principom kolektivnega vodstva.

Fatah je postal uspešen predvsem zato, ker ni izpostavljala ideologije, zato so ga podpirali vsi sloji družbe; zaradi principa nevmešavanja v zadeve drugih arabskih držav ga podpirajo skoraj vse pomembnejše države (Savdska Arabija, Jordanija, Egipt in kasneje Alžirija, pa tudi Kitajska).

Organizacija Hamas ali Islamistično uporniško gibanje je bilo ustanovljeno l. 1987, kot oboroženo krilo antinacionalistične, verske organizacije Muslimanska bratovščina. Hamas sestavljajo tri neodvisna krila. Politično krilo zbira denar, izvaja propagando in novači nove člane. Obveščevalni aparat se kmalu po ustanovitvi združi z vojaškim krilom, ki predstavlja akcijsko jedro ter deluje po znanem celičnem sistemu. Cilj organizacije je ustanoviti islamistično palestinsko državo na prostoru, kjer je danes Izrael.

Kot velja za ostale organizacije, ni poznano natančno število aktivnih članov, velja pa, da gibanje podpira in z njim simpatizira na deset tisoče ljudi.

Hamasovo primarno operacijsko okolje so zasedena ozemlja, Izrael. To še posebej velja po l.1999, ko so jordanske oblasti zaprle njen Politični urad (v Amanu) in aretirale njihove voditelje ter organizaciji prepovedale delovanje na jordanskem ozemlju.

Glavni financerji Hamasa so izseljenci, Iran in zasebni »dobrotniki« iz Savdske Arabije ter v ostalih zmernih arabskih državah. Zbiranje sredstev in propagandne aktivnosti se izvajajo tudi v zahodni Evropi in Severni Ameriki.

Islamski džihad naj bi bil najbolj radikalna teroristična organizacija na območju Izraela in Palestine, ustanovljena konec 70-ih let 20. stoletja. Korenine naj bi imela med militantnimi Palestinci v Gazi. Njihov cilj je ustanovitev islamske palestinske države in s sveto vojno (džihad) uničenje Izraela. Boj ni usmerjen samo proti ne-muslimanom, ampak tudi proti arabskim režimom, ki so »deviirali« od islama in so naklonjeni zahodnemu sekularizmu. Ideologija organizacije je mešanica palestinskih nacionalističnih idej s tematikami treh virov: ideologije Muslimanske bratovščine; oblike delovanja militantnih islamističnih skupin v Egiptu; in stališč ajatole Homeinija – voditelja islamske revolucije v Iranu. Deluje v Izraelu in na okupiranih palestinskih ozemljih proti nekaterim arabskim državam – npr. Jordaniji in Libanonu. Glavni štab je v Siriji, kjer jim nudijo omejeno logistično podporo, finančna pomoč pa prihaja iz Irana.

6.3.5 ANTIKOLONIALNI BOJ IN TERORIZEM

Osvoboditev izpod kolonialne nadvlade je v glavnem potekala z uporabo nasilja. Seveda obstajajo številne izjeme. »Na Indokitajskem so prizadevanja za neodvisnost preprečevali z globalnih strateških razlogov, v prepričanju, da bo uspeh antikolonialnega gibanja predstavljal poraz v hladni vojni. Nekatere ekonomsko nerazvite kolonialne sile (npr. Portugalska) pa preprosto niso hoteli zapustiti svojih kolonij zaradi fašističnih režimov na oblasti in zaradi strahu, da bodo njihovo mesto zavzele druge velesile, ker same niso bile sposobne ustvariti novih odnosov eksploatacije, t.i. neokolonializma« (Dimitrijević, 2000:47). V takih primerih so se ob prvih znakih gibanja za neodvisnost takoj uvedli ostri represivni ukrepi in povečan teror. Iz stališča pojavljanja terorizma so najpomembnejše kolonije z velikim številom priseljencev iz metropole. Ker so se ti intenzivno identificirali z metropolo, so postali močna politična sila, ki je bila proti spremembam obstoječega stanja. Skrajni pol predstavljajo priseljenci, ki so presekali državne vezi z metropolo ter hočejo obdržati privilegiran položaj. Take manjšinske skupine so bile najbolj dejavne v Južnoafriški republiki in današnjem Zimbabveju in posegajo po t.i. »terorizmu od zgoraj« (Dimitrijević, 2000:48). V takih situacijah je pričakovati, da bo narodno-osvobodilno antikolonialno gibanje uporabilo nasilne metode za doseg svojih ciljev, tj. osvoboditve. Vendar je do konflikta širokih razsežnosti prišlo le v Alžiriji⁴¹. Upor je bil najprej usmerjen v »teroristični akt« proti vojakom in policajem v službi Francije, šele kasneje je prerasel v oboroženo vstajo. V tem primeru lahko rečemo, da je terorizem prerasel v nacionalno revolucijo. Francija, ki je imela Alžirijo za del svojega ozemlja, je uvedla surove protiukrepe, ki so vključevali strahovita mučenja in splošni teror nad širokimi plastmi prebivalstva. V fazi gverilske vojne alžirski uporniki uporabljajo terorizem kot pomožno sredstvo boja proti Francozom, in sicer predvsem v mestih. Prvič v zgodovini antikolonialnega boja uporniki prenesejo oborožen boj v samo urbano okolje - v metropolo. Sledi običajen epilog poražene strani: v letih od 1961 do 62 je frankofonska ultradesničarska Organizacija tajne vojske (OAS) izpeljala niz terorističnih akcij, v katerih izgubi življenje vsaj petsto francoskih državljanov, ki so jih imeli za svojo opozicijo. Tudi sam predsednik Francije De Gaulle je, seveda potem, ko je uvidel neizbežnost alžirske neodvisnosti, le za las ubežal strelom atentatorja.

Za oblikovanje celostne slike o vlogi terorizma v alžirski vojni za neodvisnost je potrebno vedeti, da so alžirski uporniki v letih od 1954 do 1957 ubili 8429 civilistov, od katerih je bilo

⁴¹ Kasneje je v boju za neodvisnost Nikaragve le Sandinistom uspelo najprej z uporabo terorističnih metod razširiti oborožen upor na širše množice.

samo 1126 Evropejcev. V tem primeru in v mnogih kasnejših terorizmu ni uspelo biti diskriminatoren pri izbiri žrtev; odsotnost selekcije je njegova stalna, če že ne prevladujoča lastnost.

6.3.6 TERORIZEM V LATINSKI AMERIKI

Ustaljena praksa pojmovanja terorizma na tem področju, kot takšno imenuje predvsem t.i. (mestno/urbano) gverilo, ki se od leta 1968 bori proti različnim avtoritarnim, diktatorskim režimom v regiji. Zato se bom na tem mestu osredotočil na prikaz povezanosti gverile in terorizma.

Uporniška gverila se napaja iz revolucionarne marksistične in maoistične ideologije o izkoriščanih, s to razliko, da je namesto emancipacije industrijskega proletariata sedaj osredotočena na osvoboditev kmečkih množic. Privrženci so zagovarjali prenos boja iz podeželja v mesto oz. so model ruralne gverile, ki naj bi jo prakticirala Che Guevara in Mao Tse Dong, prenesli v samo urbano središče sistema. Zagovorniki so trdili, da je akcijo potrebno prenesti v mesta, kjer se stekajo vsi živčni sistemi oblasti. S tem se ustvarjajo pogoji za prevzem oblasti. Najbolj razvito mestno gverilo predstavljajo urugvajski Tupamarosi⁴², ki so postali takorekoč »učbeniški primer revolucionarne urbane gverile« (Dietrich v ČKZ, 1998:92). Za tisti čas (1968-70) je za nas zanimiva še levičarska organizacija ALN (Zveza nacionalne osvoboditve), ki je delovala v Braziliji. Pomembna je zaradi njenega vodje Carlosa Marighelle⁴³, ki je napisal Mali priročnik urbane gverile. Ta sicer dokaj tehnični spis je v

⁴² Zanje velja, da so najbolj temeljito izdelali organizacijsko strukturo in način bojevanja v mestih. Terorizem jim je predstavljal glavno strategijo napadov. Ugrabljali so visoke državnike in tuje predstavnike. Njihov program je bil osredotočen na redistribucijo urugvajskega dohodka in manj na prevzem oblasti. Zavzemali so se še za nacionalizacijo in enakomerno porazdelitev gospodarskih virov. V eni od izjav so zapisali », da se borijo za nacionalizirano gospodarstvo s polno zaposlenostjo in socialno varnostjo, za spodbujanje izvoza in razdelitev dobička« (Dietrich v ČKZ, 1998:95). Nikoli niso izdelali natančne vizije revolucije, praksa je imela zanje prvenstven pomen. Za preučevanje terorizma so pomembni zato, ker so služili kot zgled mnogim levičarskim skupinam v Evropi po l. 1968 – njihovo strukturo in taktiko so prevzele Frakcija rdeče armade v Nemčiji, Direktna akcija v Franciji in Rdeče brigade v Italiji. Leta 1971 so se na volitvah pridružili koaliciji levičarskih strank, vendar je njihovo brutalno nasilje odvrnilo volivce, zato je zmagala desnica, ki je obljubljala odkrit spopad z njimi. Svoje akcije so financirali z nizom bančnih ropov.

⁴³ Marighela je bil vodja brazilske komunistične partije. V svojih delih je opisoval praktične napotke za delovanje urbane gverile. Koncept oboroženega boja je preselil iz podeželja v mesto, kjer so locirani centri moči. Preselitev boja v mesto ima zanj prednostni pomen, šele nato naj bi skupine ideološko osmislile nasilje. Zanj je bilo nasilje temelj revolucije- ni ga potrebno strukturirati, prizadevanj posameznih skupin pa ni potrebno koordinirati. Kakršnokoli nasilje je bilo zanj sprejemljivo, saj naj bi tako ustvarilo razmere (med vladajoče razrede vneslo zmedo in občutek nemoči), ki bi peljale k revoluciji. Zanj naj bi boj destabiliziral vlado in razmere v državi. Vlada naj bi zato uvedla izredne represivne ukrepe, kar bi povečalo urbani boj, množične skupine pa naj bi si prizadevale k izgradnji urbane vojske. Marighellin koncept organiziranja mestne gverile so v zadnjih 30 letih prevzele številne politične skupine, ki so praviloma označene kot teroristične; od japonske Rdeče armade, do RAF v Nemčiji in Svobodnjakov v Montani v ZDA.

svetu »nove« radikalne levice odjeknil kot nekoč Revolucionarni katekizem Nečajeva zaradi prevzetosti s taktičnimi metodami boja, ki jih sestavlja »15 modelov akcije mestnega gverilca«⁴⁴ (Dimitrijević, 2000:58) in z opisom temeljne strukture urbane gverile⁴⁵. Tudi v Argentini je zaslediti intenzivno delovanje mestne gverile, ki pri svojem boju uporablja teroristične metode in taktike. Tam poleg ultralevičarske ERP (Narodne revolucionarne vojske) delujeta še dve peronistični organizaciji, Montanerosi in Oborožene revolucionarne sile. V Argentini zasledimo prisotnost dveh značilnosti tamkajšnje teroristične scene: izpostavljalna se je propagandna dejavnost – teroristi so želeli pustiti vtis na množicah (t.i. »edukativna« funkcija), kot pa jih ustrahovati; druga značilnost se kaže v prisotnosti prorežimskih tajnih organizacijah – npr. francoska OAS in AAA (Argentinska antikomunistična zveza). »Ocenjuje se, da iz »naslova« teh skupin oz. »brigad smrti« izhaja največ umorov/ubojev po smrti H. Perona« (Dimitrijević, 2000: 61).

Kronološki pregled ostalih gverilskih organizacij bo na tem mestu prekinjen zaradi množične pojavnosti tovrstnega uporniškega »revolucionarnega« boja v Južni Ameriki. Kasneje bom omenil le nekaj predstavnikov sodobne gverile. Tu izpostavljam pomembni skupni značilnosti urbane gverile v regiji. Gre za prizadevanja, da se nasilje uporablja selektivno, ciljne žrtve so tako neposredni sovražniki, ki jih vidijo v organih oblasti, multinacionalnem kapitalu in v osebnostih, ki simbolizirajo tuj vpliv.⁴⁶ Drugo, že omenjeno značilnost, predstavlja reakcija oblasti na »teroristične« akcije gverile. V vseh državah, v katerih delujejo uporniška gibanja proti sistemu, je režim praviloma vpeljal še ostrejšo represivno protiukrepe. Šel je celo tako daleč, da je pod pretvezo boja proti terorizmu ustanovil uradne⁴⁷, podpiral ali samo toleriral provladne teroristične organizacije, imenovane tudi odredi ali eskadroni smrti⁴⁸. Pri tem je pomembno, da če je režim sprejel doktrino terorizma kot eno od tehnik vladanja, ni prišlo do uporabe terorističnih metod s strani

⁴⁴ Podrobneje o tem v Dimitrijević, 2000:58-59. Tu naštevam le 15 modelov akcije mestnega gverilca: 1. napadi; 2. vdori in vpadi; 3. okupacija/zasedba; 4. zaseda; 5. ulična taktika; 6. stavke in prekinitev dela; 7. dezertiranje; 8. diverzije, zaplembe in ekspropriacija orožja, streliva in eksploziva; 9. osvoboditev zapornikov; 10. likvidacije; 11. ugrabitve; 12. sabotaže; 13. terorizem; 14. oborožena propaganda in 15. vojna živcev.

⁴⁵ Osnovna operativna enota je po njegovem mnenju celica štirih ali petih ljudi. Združenje večih celic pa predstavlja skupino urbane gverile.

⁴⁶ Npr. diplomati, predstavniki tujih podjetij, tuji strokovni svetovalci domače vlade.

⁴⁷ Tu se pojavi dilema, kako ločevati med uradnimi t.i. službami državnega terorja in terorističnimi skupinami.

⁴⁸ E.Herman, kritik podpore ZDA režimom terorja, navaja, da taki odredi obstajajo »v Argentini (od l. 1973), Boliviji (od druge polovice 80-ih let), Braziliji (od 1964), Čilu (od 1973), Dominikanski republik (od 1965), El Salvadorju (od 1963 do 1965), Gvatemali (od 1966), Nikaragvi (po 1970) in Urugvaju (od 1968 do 1970)« (Dimitrijević, 1985:123). Skorajda praviloma velja, da so glavni financerji teh odredov ZDA (CIA).

vladanih⁴⁹. Tak hud primer režimskega terorja predstavlja Pinochejeva diktatura na čelu z Nacionalno obveščevalno agencijo (INA). Najpomembnejša razlika med (uporniškimi) terorizmom in gverilo pa je, da gverilci, ki izvajajo nasilje težijo k ustanovitvi formalne vojske, medtem ko to ni značilno za terorizem. Čeprav na drugi strani državni terorizem lahko izvajajo tudi uradni pripadniki vojske. Velja pa, da gverilski boj lahko, kot dopolnilno taktiko, vključuje teroristične metode delovanja.

Naj se vrnem na novejšo predstavniko južnoameriške gverile, ki so podobni tradicionalnemu ustroju in delovanju teroristične skupine in nase vežejo pojave vplivanja tujih vlad. Leta 1994 so se v Mehiki, v pokrajini Chiapas, Indijanci uprli proti nepravilni delitvi zemlje in naravnih virov. Za nas je pomembno dejstvo, da je njihova »Zapatistična narodnoosvobodilna fronta razvila drugačen model gverile, ki ni več politično vojaška organizacija, temveč je oboroženo krilo uporniškega gibanja in podrejena civilnemu upor« (Dietrich v ČKZ, 1998:99). To je poseben »novum« v gverilskem vojskovanju in teroristični taktiki, saj gre sedaj za pomemben obrat oz. za primat družbenega gibanja glede na podrejeno oboroženo skupino.

V Peruju je bila 1981. leta ustanovljena maoistična gverilska skupina poimenovana Sendero luminoso (Svetla pot). Njihov vodja A. Guzman je skušal združiti vplive idej revolucionarnega boja kot vojne kitajskega predsednika Mao in koncepte oboroženega upora Che Guevare. Skupina velja za najbolj nasilno revolucionarno skupino na svetu, saj je strogo delovala po izreku »Kdor ni z nami, je proti nam«. Poleg njih obstaja še druga, tj. skupina Revolucionarnega gibanja Tupac Amaru, ustanovljena leta 1984. Bojuje se proti neoliberalizmu, ki ga vidi kot novo obliko imperialne kapitalistične eksploatacije, ki ga posebljata Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka. Zadnji bombni napadi obeh skupin so bili izvedeni 1996. leta. Ti dve akciji sta nazoren primer, da gverila v boju uporablja teroristično metodo.

V Gvatemali, Nikaragvi in Čilu pa je prav posebna situacija. ZDA so od Monroejeve doktrine (1823) naprej celotno Južno Ameriko vključevale v svoje interesno območje. Po drugi svetovni vojni naj bi bilo zato pomembno zaustaviti val komunistične revolucije, ki ga je iz Kube v Bolivijo prinesel Che Guevara. ZDA so leta 1954 v Gvatemali izdatno pripomogle k zrušitvi levičarske vlade, leta 1973 so v Čilu strmoglavile demokratično izvoljenega predsednika S. Allendeja ter ustoličile diktatorja A. Pinochetja, ki je upošteval predvsem ameriške interese. Nadalje so ZDA v Nikaragvi leta 1972, ko je začela delovati

⁴⁹ To je nasploh značilnost totalitarnih režimov. Državni institucionalni teror in terorizem je namreč tako močan, strah vzbujajoč, da se s strani vladanih praviloma ne pojavi t.i. uporniški terorizem.

revolucionarna Sandinistična narodnoosvobodilna fronta, poslale marionetni vladi vojaško pomoč. S podporo Sovjetske zveze so se Sandinisti uspešno izkazali v uveljavljanju gverilske revolucije, kot prej Kuba, in leta 1979 prevzeli oblast. Zato si je Reaganova administracija kot glavni zunanjepolitični cilj (v Nikaragvi) zadala poraz Sandinistov. Prav zato »so ZDA v okolišu Nikaragve podpirale in urile protirevolucionarne skupine Contras« (Dietrich v ČKZ, 1998:100), katere boj vsebuje tako teroristične prvine, kot tudi značilnosti gverile. Na takšen način naj bi omejevali širjenje komunizma. Zadnji tak znani in izpostavljeni primer je pomoč v urjenju mudžahedinov, ki so se bojevali proti sovjetski oblasti v Afganistanu. Poleg teh na pol odkritih podpor so ZDA izvedle veliko manjših vojaških intervencij in tudi atentatov po vsej regiji z argumentom vojne proti drogam, ki je kulminirala leta 1989 z vdorom v Panamo in z ugrabitvijo predsednika Noriega⁵⁰. Ameriška posredovanja navajam zato, ker vsebujejo nekatere tipične lastnosti tradicionalnega pojmovanja terorizma⁵¹. V prizadevanjih po omejevanju komunizma je bila glavna CIA, ki je tudi drugje po svetu ustanavljala ali podpirala reakcionarne skupine. V primeru Italije je šlo takoj po drugi svetovni vojni za pomoč pri ustanavljanju neo-fašistične teroristične organizacije »Gladio«. To dejstvo postavlja v težave nekatere raziskovalce terorizma, saj naj ga demokratično urejene države ne bi izvajale.

6.3.7 TERORIZEM RADIKALNE LEVICE

Pod tem terminom razumemo teroristične organizacije, kot so Frakcija rdeče armade v ZR Nemčiji, Rdeče brigade v Italiji in Rdeča armada na Japonskem... Organizacije se same identificirajo kot »marksistično-leninistične« (Dimitrijević, 2000:66). Pojavile so se kot odgovor na povečano socialno nestabilnost, ki je silila ljudi v boj s kapitalizmom in ameriškim imperializmom. Idejno so se organizacije napajale predvsem iz zahtev študentskega revolta v Franciji 1968. leta. Obstajajo raziskovalci terorizma (Laqueur, Guelke), ki po mojem mnenju zmotno trdijo, da se šele s temi skupinami zares začne doba terorizma. To je simptom teorije, ki bi ga posebej kazalo obdelati.

Obravnaval bom primer Rdečih brigad⁵², saj predstavljajo tipičen model tovrstnega terorizma. V italijanskem primeru⁵³ je pomembno dejstvo, da so si Rdeče brigade prizadevale

⁵⁰ Za podrobnejši pogled v vpletenost ameriške vlade v vojno proti drogam glej knjigo War on drugs: Oposing viewpoints, avtor S.P. Thomson, 1998, New York.

⁵¹ Npr. uporabljen način in izbira metod boja.

⁵² Podrobneje o njih Kraigher v ČKZ, 1998:131-149.

preprečiti sklenitev zgodovinskega kompromisa med Komunistično stranko in Krščansko-demokratsko stranko. To se je pokazalo tudi v njihovi najpomembnejši akciji leta 1978, v ugrabitvi in uboju A. Mora, personifikaciji takratnega »zgodovinskega kompromisa«⁵⁴. Sicer naj bi se Rdeče brigade razvile »iz notranjih trenj med reformistično politiko italijanske Komunistične stranke in marksistično leninistično revolucionarno ideologijo, ki je vplivala na oblikovanje strankinih aktivistov in italijanske inteligence« (Predovič, 2002:79). Za italijansko levico je bilo značilno zbiranje okrog revij in časopisov. Rdeči zvezki so bili eni od osrednjih. Urejal jih je tudi A. Negri, ki so ga oblasti obsodile oborožene vstaje proti državi in moralne odgovornosti za spopade med policijo in revolucionarnimi aktivisti v letih 1973-77.⁵⁵ Tako kot nemška Frakcija rdeče armade (RAF)⁵⁶ in japonska Rdeča armada⁵⁷ so tudi italijanske Rdeče brigade prevzele prej opisan urbani gverilski način boja. Njihova strategija je bila »razviti gverilsko organizacijo, »vcepiti« v (delavsko) razredno gibanje zavest o zgodovinski potrebi po oboroženem boju, pretrgati zveze med delavskim gibanjem in delodajalci ter onemogočiti in likvidirati vlado« (Čuček, 1981:147). Da bi to dosegli, so se »na začetku (1970-1974) posluževali »oborožene propagande«, nadaljevali z »udarci v srce države« (1974-1976) ter leta 1977 prešli na »strategijo likvidacije«⁵⁸ (Predovič, 2002:76-77). Izstopajoča značilnost tovrstnega terorizma, ki spremlja teroristične akcije skrajne levice, je sporočilnost delovanja oz. propaganda dejstev. Organizacije so čutile potrebo po objavljanju razlogov za svoje akcije zaradi splošnega poziva k oboroženemu boju in kot pojasnilo oz. opravičilo za svoje akcije. Osrednja ideja vseh treh organizacij je bila zavrnitev avtoritarnih struktur, ki so nastale na Zahodu kot posledica hladne vojne, kot tudi sovjetskega modela komunizma.

⁵³ Poleg najbolj znane teroristične organizacije Rdeče brigade so obstajale še druge, npr. Oboroženo proletarsko jedro, Prva vrsta, Lotta Operaia, L'autogestione idr., ki pa niso tako neposredno stavile na nasilje.

⁵⁴ Brigade so A. Mora obtožile poskusa podjarmljenja delavskega razreda državi s pomočjo komunističnih revizionistov.

⁵⁵ Danes je A. Negri poznan zlasti kot soavtor knjige Imperij in kot viden teoretik (anti)globalizacije oz. predstavnik gibanja za globalno pravičnost.

⁵⁶ Organizacija RAF naj bi nastala, ker so se v Nemčiji (ZRN) kmalu po koncu druge svetovne vojne na vodilne in vplivne položaje začeli vračati stari nacisti. Pripadniki so koncept mestne gverile iz Južne Amerike prenesli v domače okolje kot strateško nujnost delovanja levice v metropolah. Revolucionarno nasilje naj bi tako pripeljalo do družbenih sprememb. Cilji: radikalizacija oz. pospešitev procesa politizacije, postavitev vprašanja oblasti in njenega prevzema. Osrednje mesto v politični opredelitvi RAF-a zavzema protimperializem, kot najboljša možna oblika solidarnosti z narodnoosvobodilnimi gibanji po svetu (npr. v Vietnamu). Natančneje o njih Kozinc v ČKZ, 1998:105-129.

⁵⁷ Japonska rdeča armada ali Internacionalna antiimperialistična brigada je bila ustanovljena okoli leta 1970.

Njihov cilj je zrušiti japonsko vlado in monarhijo in nuditi pomoč pri zagotavljanju svetovne revolucije. Svoje aktivnosti so v povezavi s Palestinci izvajali tudi izven Japonske. V zadnjem času ni zaslediti njihove aktivnosti.

⁵⁸ Prvenstvene tarče so predstavljali politiki in pravniki – sodniki in tožilci. Zadnja akcija, ki se pripisuje »novim« Rdečim brigadam, je bila uboj M Biagija (zmerni levičarski profesor prava in svetovalec v Berlusconijski vladi), izveden 2002. leta.

Države, v katerih so organizacije delovale, imajo še več skupnih lastnosti. Vse so bile (ali pa so bile) del fašistične diktature v 1930-ih, vse so bile poražene v drugi svetovni vojni in vse dolgujejo vzpostavitev demokratičnih institucij zahodnim silam, ki so jih premagale.

6.3.8 TERORIZEM SKRAJNE DESNICE

Neo-fašistični terorizem je fenomen, ki se veže na vzpon levičarskih gibanj po letu 1968 in je nastal kot »reakcija na volilni neuspeh« (Guelke, 1995:64). V Nemčiji gre predvsem za nasilje nad tujimi delavci s strani pripadnikov neo-nacističnih skupin. To niso tradicionalno značilno organizirane skupine teroristov z jasnimi cilji in načini delovanja, ampak gre bolj za spontano nasilno sovraštvo in naključni teror, ki ga lahko primerjamo z zločini iz sovraštva, npr. Ku Klux Klana v ZDA, ki imajo v veliki meri za drugo osnovo tako ali drugače oblikovan (»kulturni«) rasizem.

V Italiji sta že od leta 1956 in 1960 obstajali skrajno desničarski organizaciji Novi red in Avanguardia Nazionale, ki naj bi ju »pomagala ustanoviti CIA« (Kraigher v ČKZ, 1998:141), kar dokazuje, da fašistično gibanje ni zamrlo, ter dvoličnost ZDA, saj je sovražnika iz zadnje svetovne vojne zamenjala za zaveznika v boju proti levičarjem oz. komunizmu. Neo-fašistično gibanje je poskušalo s strategijo napetosti in s kampanjo nasilja proti levici ustvariti vzdušje, ki bi vladi upravičevala uporabo avtoritarnih ukrepov, kar naj bi dokončno discipliniralo proletariat. Akcije imenovane masakri (ital.stragi), ki so jih izvajali so pogostokrat pripisovali Rdečim brigadam in ostalim oboroženim levičarjem. Ena takih je eksplozija bombe na železniški postaji v Bolonji 1980. leta. »Črni« teror se od »rdečega« razlikuje še po tem, da ubija večje skupine ljudi skorajda naključno in molče, brez pojasnjevanj; levica pa vendarle izbira svoje tarče ter še posebej razlaga (utemeljuje in opravičuje) razloge za svoja dejanja.

6.3.9 SEPARATISTIČNI TERORIZEM

Pod to oznako imenujemo gibanja in skupine, ki se s pomočjo terorizma borijo za nacionalno, etnično osvoboditev od države, ki ji trenutno pripadajo. Gre za interpretacijo terorizma kot sredstva za doseg nacionalne, etnične osvoboditve, kot v prej omenjenih situacijah iz Rusije 19. stoletja. Takih političnih subjektov je na sedanjem političnem prizorišču zelo veliko. Kot vzorčni primer si oglejmo položaj na Severnem Irskem. Leta 1921 so Irsko republikansko

armado (IRA) ustanovile sile⁵⁹, ki so se odločile, da se z vsemi sredstvi zoperstavijo »izdaji« irskih politikov, ki so ob ustanovitvi Republike Irske z britansko vlado podpisali pogodbo, s katero so se odrekli okrožju Ulster, v katerem so bili večinski prebivalci irski protestanti. Le-ti so dosegli relativno avtonomijo, kar je za irske katolike pomenilo še poslabšanje položaja. Tako se je oborožen upor katolikov, ki so zahtevali priključitev k Severni Irski, začel v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja in bil pretežno usmerjen na britanske in protestantske cilje⁶⁰. Akcije so se odvijale v Ulstru, v sami Veliki Britaniji (London), kjer je tipičen način napada podstavljanje bomb v pivnicah, na železniških postajah, v strogem mestnem središču itd – skratka povsod tam, kjer so številne žrtve neizogibne. Še posebej pa v administrativnih in političnih centrih oblasti. Aktivisti Irske republikanske armade svoj boj izhodiščno razumejo kot spopad z britanskim kolonializmom, ki se mora končati z odhodom Britancev in združitvijo Irske, a je opaziti čedalje večje pomanjkanje oz. odsotnost ideološkega utemeljevanja cilja, kar močno določa večino danes poznanega terorizma.

Podobnih terorističnih organizacij je še več. Španska organizacija Dežela in svoboda (ETA)⁶¹, ustanovljena leta 1959, se bori za neodvisnost in politično avtonomijo sedmih baskovskih provinc, ki se nahajajo v Španiji in Franciji. Vendar je bil do sedaj oborožen boj voden samo proti Španiji, kar je eden od razlogov, zakaj je država »Španija ustanovila Protiteroristično osvobodilno organizacijo imenovane tudi Lovci na teroriste (GAL), ki pripadnike teroristične skupine po identifikaciji preprosto likvidira. S tem se država učinkovito izogne zbiranju dokaznega gradiva in dolgotrajnim sodnim postopkom« (Martinc, 1998:31-32). To vrsto terorizma je torej mogoče zaslediti povsod, kjer so prisotne odcepitvene težnje narodov. To obliko boja uporabljajo tudi Kurdi⁶² in nekatere armenske skupine, ki napadajo Turke. Francijo občasno pretresajo eksplozije bomb, za katere prevzemajo odgovornost tri korzijske in eno bretonsko tajno združenje. V Kanadi deluje Fronta za osvoboditev Quebeca, ustanovljena 1963. Zvezna republika Jugoslavija je ob zadnjem kosovskem konfliktu kosovske Albance poimenovala teroristične bande, podobno je storila tudi makedonska vlada. Skupne značilnosti tovrstnega terorizma se kažejo v tem, da teroristi za svoja dejanja nimajo širše eksplicitne podpore v množicah; ter v drakonskih protiukrepnih vlad, ki jih ti teroristi napadajo.

⁵⁹ Glej legendo o Michelu Collinsu. Zanj velja, da je trdno zagovarjal uporabo nasilja proti Britancem. Priznan je tudi kot eden od ustanoviteljev IRA-e. (<http://www.members.cruzio.com/sbarret/mcollins>, 10. 11. 2003).

⁶⁰ »Irski protestanti so v spopadu s katoliki ustanovili svoji teroristični organizaciji; Ulstersko obrambno združenje in Komandose rdeče roke, ki sta bili prežeti z gangsterskimi elementi« (Dimitrijević, 2000:82).

⁶¹ Podrobneje o tej organizaciji Jordan v ČKZ, 1998:199-217.

⁶² Kurdi sami se prvenstveno opredeljujejo za klasično gverilo, čeprav je ta odvisna od tega, ali delujejo v Iraku, Turčiji, Nemčiji, na Švedskem ali kje drugje.

6.3.10 ISLAMSKI FUNDAMENTALIZEM KOT TERORIZEM OZ. VERSKI RADIKALIZEM KOT TERORIZEM

Pod to sintagmo razumemo predvsem dejanja islamskih ekstremistov, ki so uperjena proti »Zahodu«, ki ga posebljajo ZDA, oz. proti vsem, ki niso muslimani (tudi Rusi). Problem je star vsaj toliko, kot je star »zahodni« kolonializem v tem delu sveta, a najnovejši val vendarle izhaja iz dogodkov okoli prve zalivske vojne, ko je vlada teokratske Savdske Arabije prepustila ZDA obrambo svetih mest Meke in Medine. Po fundamentalistični interpretaciji islama obramba teh mest ne bi smela biti pod nadzorom nemuslimanske vojske. S tem je savdski režim izgubil legitimnost v očeh vladanih množic, saj le-ta izhaja tudi iz vladarjeve zmožnosti zaščititi sveto mesto. S tem se povezuje tudi osvoboditev palestinskih Arabcev ter Izraela kot drugega poglavitnega sovražnika. Najbolj znana organizacija, ki si prizadeva doseči te cilje, je Al Kajda. Prve teroristične napade je začela izvajati že proti ruskim okupacijskim silam v Afganistanu (takrat s pomočjo ZDA in CIE), v zadnjem času pa je osredotočena na podstavljanje bomb pred ambasadami ZDA, napade na vojaške objekte in v zadnjem napadu 11. 9. 2001, ko sta se v ZDA dve ugrabljeni letali zaleteli v nebotičnika v trgovskem središču Manhattna, eno v Pentagon, četrto pa naj bi strmoglavilo. Vodja organizacije Osama bin Laden, je Al Kajdo organiziral po vzoru anarhističnih terorističnih celic. Tudi način delovanja in izbira metode sta podobni, s to razliko, da so bila v zadnjem primeru – kar je teroristična inovacija posebne vrste - letala uporabljena kot uničevalno sredstvo. Dodatna značilnost Al Kajde in podobnih terorističnih skupin, ki je v smislu (izbire) metode primerljiva z državnim terorizmom je povečana možnost uporabe nekonvencionalnega – kemičnega, biološkega in jedrskega orožja.

Na pojav nove oblike terorizma (nekonvencionalni terorizem) so opozorili člani japonske teroristične skupine Aum Shinrikyo⁶³, ki so leta 1995 v tokijsko podzemno železnico izpustili živčni plin sarin.

Zadnji, 4. val, terorizma zajema torej pojav »svete oblike« terorizma, ki se ponaša z religiozno samoutemeljitvijo, in katerega cilje in taktike določa religiozno upravičevanje napadov. Ta zvrst naplavi največ in najbolj brutalne in smrtonosne napade doslej. Radikalni islamski fundamentalizem je generiral prve primere.

⁶³ Gre za japonsko religiozno gibanje, ki hinduistične in budistične elemente združuje z novodobnimi milenarističnimi krščanskimi tematikami (konec sveta, sodni dan, propad sveta ob prehodih v tisočletja, ...).

Navdihnjeni z iransko revolucijo in s pomočjo iranske vlade Šiitski teroristi (npr. Hezbollah) delujejo na Srednjem vzhodu in v evropskih državah z namenom podpore ciljev v islamskem svetu. »Glavni cilji radikalnega islamizma so:

1. svetovna prevlada;
2. odprava države in njenih zakonskih norm, ker je Alah edini zakonodajalec;
3. uničenje Judov in na prvem mestu Izraela «. (Delo, 16. 08. 2003).

Najbolj prakticirano napadalno taktiko predstavlja samomorilska razstrelitev, ki posebej idejo samomučenja.

Sunitski islam – njegovi pripadniki so leta 1981 izvedli atentat na predsednika Egipta Sadata. Sunitski terorizem se pojavlja še v naslednjih državah: Sirija, Maroko, Tunizija, Alžirija, Filipini, Indonezija in še kje. Tovrstni terorizem se kaže kot rival napadalcem PLO-ja napram izraelskim tarčam.

V 1980-ih so številne druge verske skupnosti oblikovale svoje lastne tipe terorizma, kar je še danes splošni razvojni trend na tem področju. Tako so Sikhi iskali ločeno religiozno državo v Pandžabu. Tudi med budisti in hindujci na Sri Lanki se bje krvav boj (Tamilski tigr), katerega značilnost so prav samomorilski napadi. Najbolj vidna žrtev je bil indijski premier R. Gandhi.

Judovski teroristi so l. 1994 izvedli atentat na izraelskega ministrskega predsednika J. Rabina. Razloge iščemo v njegovih prizadevanjih za mirno kompromisno rešitev spora med Palestinci in Izraelci. Za Izraelce bi pomenila odpoved nekaterih zasedenih ozemelj, kar pa ni ustrezalo fundamentalističnim Judom. Ta značilnost - po eliminaciji oseb, ki si prizadevajo za mirno rešitev konfliktov, je poznana iz zgodovine totalitarnih (levičarskih in desničarskih) režimov, enako tudi v ne-državnem terorizmu levičarskih skupin.

V ZDA obstaja gibanje Krščanske identitete, katere pripadniki izražajo različne mite rasističnih doktrin, ki vključuje v/na Bibliji utemeljeno upravičevanje sovraštva do Judov, črncev, vseh drugih in drugačnih. V tipičnem novodobnem stilu se »člani, ki zavračajo državno avtoriteto, njen nadzor in nadrejenost – pogosto s svojimi družinami umaknejo v t.i.

oborožene ruralne komune⁶⁴, kjer čakajo na drugi prihod Jezusa in pričakujejo rasno vojno« (Encyclopedia of violence, peace and conflict, 1999:243).

Skratka, če je bil v prejšnjih obdobjih poudarek terorističnih delovanj bil na splošno političnih, nacionalnih, socialnih in podobnih tematikah, se sedaj čedalje bolj pomika v smeri religije in religioznih fundamentalizmov.

Tu prikaz končujem, saj so opisane vse značajske lastnosti raznovrstne teroristične prakse.

Naj opozorim le še na primer uporabe nasilja s strani suverenih držav na svojem ali tujem ozemlju, ki ga tudi označujem za terorizem. Eklatantna primera sta francoska potopitev ladje ekološkega gibanja Greenpeace Rainbow warrior leta 1985 v vodah Nove Zelandije. Ladja je bila namenjena na francosko testno jedrsko območje okoli otoka Mururoa protestirat proti načrtovanim jedrskim poizkusom. Drug primer je eksplozija avto-bombe, ki jo je podstavila izraelska varnostna služba 2. 10. 1991 v Bejrutu. Razdejanje je ubilo 83 ljudi in uničilo celo ulico, v kateri naj bi po podatkih Mosada imele sedež nekatere palestinske in libanonske (teroristične) organizacije.

7. PREUČEVANJE TERORIZMA

7.1 NIVOJI OBRAVNAVE

V literaturi na splošno poznamo štire nivoje, na katerih poteka obravnava terorizma.

7.1.1

Prevladujoč je splošni javni ali laični nivo. Generira, uveljavlja ter uporablja se ga predvsem v zelo razširjenem medijsko-populističnem diskurzu, v katerem je zaslediti nekritično, površno poznavanje tematike, kar (lahko) na javnost učinkuje zavajajoče, če že ne ustvarja popolnoma napačnih in neresničnih predstav o pomenu in razumevanju terorizma. To je raven, ki jo najbolj pogosto zasledimo v množičnih medijih javnega poneumljanja. Temelji na pravnih interpretacijah terorizma, ki zaradi potreb po sankcioniranju (terorizma), terorizem definira zlasti kot nelegalno dejanje.

7.1.2

Odzive na pojav(ljanje) teroristične prakse je zaslediti (tudi) na literarnem nivoju, kjer je nastalo mnogo del, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo s tematiko terorizma in političnega nasilja na splošno. V okviru zadnjega sta najbolj znani deli A. Huxleya – Krasni

⁶⁴ Gre za majhna secesionistična ozemlja, ki provocirajo obleganja, ponavadi nacionalne garde.

novi svet in G. Orwella – 1984. Orwell je glavno »institucijo terorja poimenoval Ministrstvo ljubezni« (Dimitrijević, 1985:120). Področje institucionalnega državnega terorizma in terorja je slikovito opisal A. Solženicin v delu Arhipelag Gulag.

V našem okolju je v neposredni povezavi s terorizmom najbolj (po)znano delo V. Bartola Alamut, v katerem avtor opisuje uporabo teroristične metode – atentata z namenom pridobivanja vpliva in moči v politiki. Gre za nazoren prikaz uporabe terorizma kot oblike vladanja oz. terorizma kot glavne strategije pri vodenju »zunanje politike« in taktike osvajanja novih ozemlj.

Med svetovnimi literarnimi klasiki, ki se ukvarjajo s tematiko terorizma, sodita predvsem I. S. Turgenjev in F. M. Dostojevski. Turgenjev v romanu Očetje in sinovi v glavnem liku Bazarova opisuje ideološka izhodišča terorizma ter označi idiosinkratične značilnosti teroristične osebnosti. Dostojevski v romanu Besi portretira lik znanega ruskega anarho terorista, v romanu Zločin in kazen opisuje glavnega junaka, mladega Razkolnikovega, ki ima družbeno in politično motivacijo za uboj starke, politika pa ga sprejema kot norega ali pač koristoljubnega. Tudi v delu Bratje Karamazovi je zaslediti teme, ki se dotikajo okoliščin pojava terorizma.

7.1.3

Naslednji nivo je institucionalni. Ta je lahko prisoten na državni oz. vladni in nevladni ravni; predvsem v institucijah, ki se zaradi narave svojega dela neposredno soočajo z obravnavo terorizma (FBI, CIA, Interpol, Trevi⁶⁵, RAND corporation in različne nevladne raziskovalne institucije/organizacije); ter v mednarodnih odnosih, kjer se s terorizmom ukvarjajo mednarodne institucije (OZN, EU, Svet Evrope, itd.).⁶⁶ Državne, vladne interpretacije terorizma temeljijo predvsem na legalističnih definicijah terorizma, ki zaradi potreb boja proti terorizmu le-tega definirajo kot nelegitimno in nelegalno aktivnost. Tvrstna ukvarjanja in definicije terorizma, predvsem ko so izrečena iz nacionalne pozicije, dopuščajo definiranje terorističnega dogodka kot trenutno politično najbolj ustrezne interpretacije. Najugodnejšo pozicijo imajo čim bolj avtonomne organizacije, ki neodvisno od trenutnih aktualno političnih tokov in pritiskov, pristopajo k raziskovanju terorizma širše, celostno in bolj razvejano in raznoliko. Omejen, parcialen, odvisen pristop, ki je v službi aktualne politike, je za resno raziskovanje popolnoma nesprejemljiv.

⁶⁵ To je kratica za Terrorisme, radicalisme, extrémisme et la violence internationale.

⁶⁶ Podrobneje o institucionalni obravnavi terorizma v poglavju Institucionalni odzivi na terorizem in boj proti terorizmu.

7.1.4

Za to nalogo najpomembnejši pristopi raziskovanja terorizma sodijo v zadnji, četrti, akademski nivo. »Sodobne akademske definicije terorizma so prvenstveno oblikovane tako, da teroristične akcije ustrezajo različnim statističnim modelom in že uveljavljenim kategorizacijam političnega nasilja« (Badey, 1999:89). Sicer pa je tematika terorizma predmet različnih družboslovnih ved. Prevladujejo legalistične interpretacije oz. definicije, ki se preko medijsko populističnega diskurza prenašajo na splošni, laični nivo.

Značilno za akademsko preučevanje terorizma je, da analiziranje poteka večinoma disciplinarno: »pravnike najbolj zaposluje iskanje nacionalnih, nadnacionalnih oz. mednarodnih ukrepov za preprečevanje terorizma, zgodovinarji se ukvarjajo z vzroki in genezo terorizma, psihologi skušajo pojasniti način(e) razmišljanja teroristov in njihove značajске lastnosti, medtem ko se sociologi in politologi večinoma ukvarjajo z analiziranjem družbeno-političnih vzrokov za nastanek oz. pojavljanje terorizma in s klasifikacijo terorizma glede na prevladujoče koncepte katalogizacije v disciplini.« (Mate, 1989:4) Na tem področju je po 11. 9. 2001 zaslediti posebno velik porast različnih del, ki se posredno ali neposredno ukvarjajo z raziskovanjem teroristične prakse. Kot posledica globalizma oz. globalnega medsebojnega komuniciranja in predvsem zaradi nasilnih konfliktov s terorističnimi prvinami, ki se pojavljajo internacionalno in zaradi globalnega delovanja nekaterih terorističnih organizacij je napisanih nešteto novih del, ki različno obravnavajo različne aspekte terorizma. Obstajata tudi dve specializirani strokovni reviji, ki se izključno posvečata različnim pojavnostim in nivojem terorizma. To sta: *Terrorism and political violence*, ki izhaja v Londonu, in *Studies in conflict and terrorism*, ki izhaja v ZDA.

Posredno se je (teoretsko) obravnavanje raznolikosti uporabe terorizma pojavilo že prej. Prve raziskovalce imamo takorekoč že ob izbruhu revolucionarnega terorja v času Francoske revolucije. Naj omenim le dva izstopajoča: Hegel in Burke. V tem času sta se s pisanjem o terorizmu ukvarjala tudi Robespierre in Saint-Just. Prvi je zagovarjal »državni teror(izem)«, ki je v povezavi oblasti in terorja izjavil: »Če je lastnost narodne vlade v miru vrlina, je lastnost narodne vlade v revoluciji hkrati vrlina in teror; vrlina, brez katere je teror fatalen, teror, brez katerega je vrlina nemogoča« (Martinc, 1998:8). Drugi je pojmoval politiko kot nasilje, kar ponazarja njegova izjava ob ustavi iz 1. 1793: » Vsak dogovor, vsaka pogodba med narodi, vsako formalizirano razmerje med narodi je »politično«, kar pomeni » nasilno.« (Kuzmanić, 1996:99).

Neakademsko obravnavanje terorizma se je nadaljevalo z anarhističnim pojmovanjem političnega nasilja (G. Sorel, M. Bakunin, P. Kropotkin, E. Goldman, N. Mahno, A. Berkman,

H. Read in S. Nečajev), kot tudi z marksističnim razumevanjem uporabe terorizma v razrednem boju, in se razbohotilo s totalitarizmi 20. stoletja. Empirično zastavljeno preišljevanje o uporabnosti terorizma izvira in temelji v separatističnih, antikolonialnih, antiimperialnih in tudi nacionalnih napetostih. Vendar tu ne gre vedno za popolnoma objektivne razprave, celo nasprotno, pisci so ponavadi zelo pristranski, saj uporabo nasilja v politične namene pogosto opisujejo v okviru svojih točno določenih interesov ali pa so neposredno povezani s terorizmom kot žrtve dejanj ali kot ciljne tarče/žrtve strahu, ki ga dejanja ustvarjajo. Lahko so tudi neposredni izvajalci terorističnih dejanj. Eni in drugi so aktivni opazovalci/udeleženci fenomena, zato brez potrebne distance njihova objektivnost ne velja prav dosti. Menim, da moramo za tehtnejšo obravnavo terorizma poznati aplikacije in implikacije nasilja v politiki ter vzpostaviti normativen odnos pri vprašanju legitimnosti.

Sistematično akademsko raziskovanje terorizma sodi v drugo polovico 20. stoletja. Pri tem je značilno, da se je z zmago (liberalne) demokracije v 2. svetovni vojni v zvezi s terorizmom začel poudarjati neupravičen napad na suverenost države kot odločilnega oz. (naj)pomembnejšega prepoznavnega dejavnika terorističnega dejanja.

Kronološka razvrstitev obstoječega akademskega preučevanja terorizma:

1. val: 1960-70 leta: pojav novih oblik terorizma od Azije, Palestine preko Evrope do Južne Amerike. Večina avtorjev obravnava konkretne primere terorizma na podlagi ideološke obremenjenosti hladne vojne, ki se odraža v poskusih legitimiranja določenih oblik terorizma. V osemdesetih je opaziti zaton preučevanja zaradi takrat manjše intenzivnosti in odmevnosti terorističnih dejanj.

2. val: začetek 90-ih: predvsem s terorističnimi napadi na ZDA (v ZDA in po svetu) in s poglobitvijo konflikta med Palestinci in Izraelci je zaznati vzpon raziskovanja. Uradna stališča in preiskovanja tega nezaključenega obdobja gredo v smeri iskanja načinov za boj proti terorizmu. Fokus predstavlja preučevanje ukrepov za preprečevanje terorizma. Pri tem so resnejši raziskovalci spoznali, da je za preprečevanje le-tega (iskanje ukrepov za boj proti terorizmu) pomembno ugotavljanje vzrokov za pojav (ljanje) in razumevanje izvorov terorizma. Odgovori na ta vprašanja porajajo različne definicijske kriterije določanja terorizma.

3. val – gre za posebnost: Ukvarjanje s terorizmom v državah, v katerih delujejo lastne teroristične organizacije (Velika Britanija, Francija, Španija, Izrael, Palestina, v državah Južne

Amerike ...). Tu gre predvsem za raziskovanje neposrednih vzrokov, izvorov domačega terorizma, kot tudi (za) iskanje napotkov za reševanje, odpravljanje terorizma.

K temu valu je potrebno prišteti ukvarjanje s terorizmom po 11. 9. 2001. Še posebej gre tu za »vojno proti terorizmu«, ki jo prakticira administracija G. Busha ml. s svojimi zavezniki v Afganistanu, Iraku ...

7.2 PRISTOPI K DEFINIRANJU TERORIZMA

Razvejanost pristopov in definicij je odvisna od pozicije definirajočega. Ta je različna glede na znanstveno disciplino, iz katere izhaja, glede na vladno ali nevladno pozicijo, geografsko okolje, ideološko prepričanost, neposredne izkušnje s terorizmom itd. Pri tem pomembno okoliščino predstavlja podatek, ali je definirajoči neposredna žrtev ali posredna tarča terorizma ali izvajalec ali le (nepristranski, nevtralni) opazovalec terorističnega dejanja. To velja tudi za akademsko raziskovanje. Tako avtorji v državah z dolgoletno prisotnostjo terorizma ponavadi pristopajo k obravnavi tematike kot k problematiki, ki jo je potrebno reševati oz. preprečiti. Ta paradigma oz. akademski diskurz se odraža tudi in predvsem v institucionalnih poudarkih. Tovrstne analize se pri določanju definicijskih kriterijev in značilnosti terorizma osredotočajo predvsem na vprašanja legitimnosti in legalnosti terorizma ter posledično boja proti terorizmu. Tak parcialen pristop je za mojo analizo pomanjkljiv, ker menim, da je v danih politoloških okvirih terorizem nezadostno preučevati izključno iz moralnih temeljev. Menim, da je terorizem bolje raziskovati kot vrednostno/moralno nevtralen pojem.

Drugi avtorji skušajo podajati obče definicije terorizma. Gre za posploševanja o pojavnostih terorističnega dejanja. Najbolj znan primer je delo Mreža terorja, avtorice Claire Sterling. V njem razlaga, kako je za »mednarodnim terorizmom« v 1970-ih v ozadju stala Sovjetska zveza, s podporo Kube in Libije. Guelke (1995) navaja še druge zavajajoče, pomanjkljive in nenatančne generalizacije, ki so po mojem mnenju značilne predvsem za ne-državni terorizem:

- terorizem je oblika nadomestnega vojskovanja proti Zahodu;
- terorizem je spremljajoča okoliščina moderne industrijske in post industrijske družbe;
- terorizem je patološki fenomen;
- liberalne demokracije so po naravi bolj ranljive napram terorizmu kot ostale oblike vladanja;
- terorizem je produkt demokratizacije nasilja;

- terorizem je orožje šibkih;
- terorizem ubija relativno malo ljudi;
- terorizem je reakcija proti nasilju države;
- terorizem je odgovor na propad množičnih političnih gibanj;
- terorizem je dejavnost upornikov proti državi, vladi ali politični oblasti na splošno;
- doba terorizma se je začela v poznih 1960-ih letih (Guelke, 1995:37-38).

Pred petindvajsetimi leti je eden glavnih strokovnjakov na področju raziskovanja terorizma Brian Jenkins spoznal, da »terorizem lahko pomeni ravno tisto, kar uporabniki (ne teroristi) termina hočejo, da pomeni – skorajda vsako nasilno dejanje vsakega -kateregakoli nasprotnika« (Guelke, 1995:1). Zmedo pri definiranju ključnih sestavin je ponazoril Alex P. Schmid v znanem delu Politični terorizem, v katerem je analiziral vsebino 109 definicij terorizma podanih v letih 1936 do 1981. Prepoznal je 22 skupnih elementov teh definicij ter izračunal pogostost pojavljanja ter tako opisal težave pri iskanju odgovora, kaj po definiciji terorizem je, predstavlja oz. pomeni.

➤ TABELA 1.1. Odstotek elementov definicije v 109 definicijah (Frequency of definitional elements in 109 definitions):

Element	Odstotek (%)
1. Nasilje, moč (Violence, force)	83,5
2. Politično (Political)	65
3. Strah, poudarjen teror (Fear, terror emphasized)	51
4. Grožnja (Threat)	47
5. Psihološki učinki in pričakovane reakcije (Psych. effects and anticipated reactions)	41,5
6. Razlikovanje med ciljnim žrtvami (Victim target differentiation)	37,5
7. Namenska, načrtovana, sistematična, organizirana akcija (Purposive, planned, systematic, organized action)	32
8. Metoda vojskovanja, strategija, taktika (Method of combat, strategy, tactic)	30,5
9. Nenormalnost v razmerju do sprejetih pravil brez humanitarnih omejitev (Extranormality, in breach of accepted rules, without of humanitarian constraints)	30
10. Prisila, izsiljevanje, uvajanje privolitve	

(Coercion, extortion, induction of compliance)	28
11. Javnostni aspekt (Publicity aspect)	21,5
12. Arbitrarnost, neosebni, naključni značaj, indiskriminacija (Arbitrariness; impersonal, random character, indiscrimination)	21
13. Civilisti, ne-vojaki, neodvisni, zunanji opazovalci kot žrtve (Civilians, non-combatants, neutrals, outsiders as victims)	17,5
14. Ustrahovanje (Intimidation)	17
15. Poudarjena nedolžnost žrtev (Innocence of victims emphasized)	15,5
16. Skupina, gibanje, organizacija kot krivec (Group, movement, organization as perpetrator)	14
17. Simbolični aspekt, demonstracije proti drugimi (Symbolic aspect, demonstration to others)	13,5
18. Nepreračunljivost, nepredvidljivost, nepričakovanost pojava nasilja (Incalculability, unpredictability, unexpectedness of occurrence of violence)	9
19. Tajna, prekrita narava (Clandestine, covert nature)	9
20. Ponovljivost, nenehni ali občasni značaj nasilja (Repetitiveness; serial or campaign character of violence)	7
21. Kriminal (Criminal)	6
22. Zahteve tretje strani (Demands made on third parties)	4

Vir: Guelke, 1995:19.

Kljub ali prav zaradi ločenega raziskovanja tematike v akademskem svetu velja konsenz, da ne obstaja neka splošno sprejeta definicija terorizma. Prav tako so raziskovalci mnenja, da ni možna neka obča, abstraktna formulacija pomena terorizma. Zato je potrebno terorizem, če hočemo izluščiti skupne značilnosti in ga misliti celostno, preučevati interdisciplinarno – upošteva širše družbene pogoje njegovega nastanka in predvsem posledic.

7.3 RAZVEJANOST DEFINICIJ TERORIZMA

V nadaljevanju bodo predstavljeni pristopi k definiranju terorizma pomembnejših raziskovalcev terorizma. A. P. Schmid je leta 1992 Oddelku za kriminal Organizacije združenih narodov predlagal kratko pravno definicijo, ki se glasi: »Dejanje terorizma =

Mirnodobni ekvivalent vojnega zločina« (Act of terrorism=Peacetime eq. Of war crime) (<http://www.unocd.org/unocd/en/terrorism/legal.html>, 11.10.2003). Sam je poskusil na podlagi svojega dela ponuditi verjetno najbolj natančno definicijo terorizma, ki zajema 16 od 22 elementov prikazanih v prejšnji tabeli. Schmid terorizem pojmuje kot »strah povzročajočo metodo ponavljajočih se nasilnih dejanj, ki jo v (pol) tajnosti uporabljajo posamezniki, skupine ali državni akterji, iz idiosinkratičnih, kriminalnih ali političnih razlogov, pri čemer – v nasprotju z atentatom – neposredne tarče nasilja niso glavni cilji. Neposredne človeške žrtve nasilja so ponavadi izbrane naključno (cilji priložnosti) ali selektivno (simbolični cilji) iz ciljne populacije, in služijo kot posredniki oz. prenašalci sporočila. Grožnja in na nasilju osnovani komunikacijski procesi med teroristi (organizacijo), (ogroženimi) žrtvami in glavnimi cilji sta uporabljeni za manipulacijo glavnega cilja (publike), ki ga s tem naredita za tarčo terorja, tarčo zahtev ali za tarčo pozornosti, odvisno od tega ali gre v prvi vrsti za ustrahovanje, prisilo ali propagando.« (Guelke, 1995:18).

Strah, kot element, ki se znajde na prvem mestu definicije, je kot novo vsebino vnesel B. Jenkins in predstavlja poleg nasilja enega od dveh temeljnih konstitutivnih elementov opredelitve fenomena. Še več, kot sem opozoril na začetku, teror v latinščini pomeni strah. V zvezi z nasiljem M. Crenshaw (1981) ugotavlja, da se terorizem pojavlja v kontekstu nasilnega upora proti državi, lahko pa nastopa tudi v službi državnih interesov.

Strah predstavlja psihološki moment terorizma, obenem pa ga je potrebno dojeti »dejavno«, namreč kot (u)strah-ovanje, torej povzročanje oz. proizvajanje strahu kot daleč najbolj zaželenega izdelka. B. Jenkins pripisuje pomembno značilnost terorizma nediskriminatornemu nasilju teroristov, kar pa se ne ujema z določenimi načeli delovanja nekaterih terorističnih organizacij. Terorizem je namreč lahko izredno diskriminatoren – primer predstavljajo skrbno izbrane žrtve aktivistov Narodne volje⁶⁷, saj so svojo dejavnost usmerili izključno na osebe, ki so odgovorne za obstoječe stanje v Rusiji 19. stoletja. Glede na to, da Jenkins skuša definirati (politični) terorizem, manjka v definiciji eden osnovnih dejavnikov takšnega terorizma: politična narava dejanj ter politični cilji.

Dolgoletni preučevalec terorizma iz ZDA Walter Laqueur navaja definicijo, s katero se z raznimi, a vendarle manjšimi popravki, strinja večina družboslovcev. Terorizem pojmuje kot »uporabo ali grožnjo z nasiljem, metodo boja ali strategijo za doseg določenih ciljev. Njegov namen je s strahom prepričati žrtve, da je neusmiljen ter da ne pristaja na humanitarne norme,

⁶⁷ Pripadniki Narodne volje veljajo za redke teroriste z »visokimi« etičnimi merili v smislu točnega opredeljevanja ciljev in izogibanja nediskriminatornim akcijam. Zato njihovo delovanje pogosto izenačujejo z atentati.

in da je javnost bistven faktor v teroristični strategiji« (Laqueur: 1986:88). Zadnja omenjena značilnost zavzema osrednje mesto v delih R.D. Crelinstena, ki razume terorizem kot taktiko politične komunikacije. Njegova osnovna klasifikacija priznava državne in ne-državne nosilce terorizma, sam vpelje termin nadzorujoči za državne akterje in nadzorovani za ne-državne akterje. Njegovo raziskovanje je osredotočeno predvsem okoli ugotavljanja razmerij med »nadzorniki in nadzorovanimi«; v povezavi s tem obravnava vprašanje legitimnosti. Crelinstenu dilema o legitimnosti terorizma predstavlja osrednjo polemiko okoli predmeta raziskovanja.

S posameznimi vidiki terorizma se zaposluje mnogo piscev. Npr. z legitimnostjo, kot posebno pomembnim elementom terorizma, se ukvarjata P. Wilkinson in bivši izraelski premijer B. Netanjahu. Prvi teroriste označuje kot »osebe, ki žrtvujejo vse moralne in humanitarne pomisleke zavoljo nekega političnega cilja« (Frey, Morris, 1991:64). Drugi opisuje teroriste kot »novo raso ljudi, ki vodijo humanost v predzgodovinske čase, v obdobje, ko morala še ni bila rojena« (Frey, Morris, 1991:65).

Ugotavljanje vzrokov in pogojev za njen obstanek in posledično za odpravo je delo številnih raziskovalcev. V znanem članku (Causes of Terrorism, 1981) M. Crenshaw razpravlja o vzrokih, izvorih terorizma. Avtorica nakazuje, da je koristen začetek preučevanja ugotavljanje teoretičnega redu za različne tipe (-ih tipov) in nivoje (v) vzrokov. Dodaja, da je za obširnejšo in vsestransko razlago terorizma potrebno upoštevati okolje, v katerem se pojavlja, in nasloviti vprašanje ali širši politični, družbeni in ekonomski pogoji zagotavljajo možnosti za terorizem v nekaterih kontekstih bolj kot v drugih. V tem duhu preučevanje fenomena postavlja okoli treh vprašanj: »zakaj se terorizem pojavlja, kako poteka proces terorizma in kakšne so njegove družbene in politične posledice« (Crenshaw, 1981:397). Razpravo zastavi s postavljanjem trditev o terorizmu, ki ga razume kot obliko političnega vedenja, ki izhaja iz preišljene izbire nasilja v osnovi racionalnega akterja, teroristične organizacije. Kot je že bilo omenjeno, (pravilno) ugotavlja, da se terorizem lahko pojavlja v kontekstu nasilnega upora državi kot tudi v službi državnih interesov. Dodajam le, kot je že bilo ugotovljeno, da nasilja, ki ga določa spontanost, množična udeležba in prvotni in edini namen fizičnega uničenja, ne moremo vključiti v našo raziskavo. Izjema je t.i. genocidni terorizem, ki v kombinaciji s splošnim terorjem uničenja sodi v obravnavo terorizma.

Veliko je avtorjev, ki terorizem definirajo na podlagi ciljev. Pri teh je opaziti neko notranjo potrebo po razlikovanju med dobrimi in slabimi teroristi. Za večino je pravi terorizem ne-

državni, tisti, ki se ne ozira na izbiro žrtev in napada naključne civiliste.⁶⁸ To iz definicije seveda izključuje teroristična dejanja, ki so uperjena proti vojaškim ciljem in zamegljuje preučevanje terorizma v vojni.

Ejub Kučuk, bošnjaški avtor, ki se ukvarja s terorizmom, navaja nekatere pomembnejše cilje, ki jih skušajo doseči teroristične skupine⁶⁹. Po njegovem mnenju je:

- prioritetni cilj teroristične organizacije predstavitev političnega programa domači in svetovni javnosti. Ostali cilji so še:
- povzročiti nezaupanje množic v politične ustanove obstoječe družbe;
- dezorganizirati sile nasprotnika z ustvarjanjem nereda v njegovih vrstah;
- povzročiti zaostritev represije s strani državnih organov, degradacijo demokratičnih ustanov in okrepitev izvršnih organov države v razmerju do vse družbe v pričakovanju, da se bo povečal odpor množic zoper represivni režim;
- pridobiti simpatije posameznih socialnih slojev, zlasti tistih, ki niso pristaši vladajočega političnega sistema;
- dvig morale znotraj teroristične organizacije in pri delu prebivalstva, ki simpatizira s teroristi;
- očrniti ugled države v mednarodni javnosti, skalitev meddržavnih odnosov itd.

(Mate, 1989:9). Dodajam, da je z vidika politične teorije pomemben teroristični cilj tudi sprememba političnega reda ali celo sistema (če terorizem preraste v revolucijo) in ohranjanje političnega reda oz. statusa quo.

Ocenjujem, da predstavlja za našo nalogo najzanimivejši in najpomembnejši pristop metoda najvidnejšega avtorja na tem področju, na območju bivše Jugoslavije, V. Dimitrijevića. Avtor s svojim celostnim pristopom prikaže terorizem kot zapleten, mnogovrsten pojav, ki ga v popolnosti ni moč natančno opredeliti. Raziskovalcem terorizma priporoča, naj se »najprej osvobodijo vrednostnih obremenitev in fenomen sprva obravnavajo kot metodo, ki se uporablja za doseg različnih ciljev in v različnih okoliščinah, kot postopek, ki se ga vnaprej brez poznavanja teh ciljev in okoliščin ne more v popolnosti oceniti« (Dimitrijević, 2000:99). Zato je pomembno, da nevtralni, nepristanski opazovalec, ki hoče biti objektivni, splošno (občo) definicijo terorizma osvoji pred kazenskopravno. Dimitrijevićev pristop k definiranju terorizma temelji na izpostavljanju konstitutivnih elementov, ki sestavljajo dejanja, za katere

⁶⁸ Po tej logiki je za Američana B. Crozierja »terorizem orožje šibkih«, za E. Fattaha pa je »osnovna značilnost terorizma žrtev« (Mate, 1989:11).

⁶⁹ Mišljene so predvsem skupine, ki so protidržavno usmerjene.

se domneva, da so teroristična. Na prvo mesto postavlja politično naravo terorizma. Terorizem razume v kontekstu (političnega) boja za oblast in boja za ohranjanje oblasti, pri čemer je kot »politično« razumljen vsak odnos do (državne, op.G.S.) oblasti oz. je politično izenačeno z državo in/ali oblastjo oz. bojem zoper njo.

Na drugem mestu je predpostavka, da je terorizem vezan na uporabo fizičnega nasilja. Nadalje Dimitrijević ugotavlja, da teroristično nasilje po pravilu vsebuje tudi grožnjo s prihodnjim, nadaljnim nasiljem. Prvotni namen terorističnega nasilja torej ni uničenje, ampak ustrahovanje, teror, ki nima časovne omejitve v prihodnosti.

Na tretje mesto postavlja dolgoročno ustvarjanje strahu pri žrtvah oz. nasprotnikih. Pri tem poudarja, da je najpomembnejše obeležje terorizma težnja k izzivanju psihične reakcije intenzivnega strahu.

Četrty element terorističnega dejanja je vpliv na širše okolje. To je morda najpomembnejši ciljni element terorizma, saj (teroristično) dejanje ne učinkuje optimalno, če ne doseže širših množic – če nima elementa javnosti. Zatorej je javnost oz. javno posredovanje terorističnega sporočila, ki mora vsebovati namen, naslednje pomembno obeležje terorizma. Dimitrijević pojasnjuje, da poleg neposredne žrtve terorizma obstoji tudi širši cilj ustrahovanja, ki je potreben, da terorizem dobi čimvečji odziv. Tako naj bi si teroristi ustvarili plodno okolje za vzgojo svojih idealov izven svojega lokalnega območja, kar pa je s pojavom medijske družbe postalo lahko dosegljivo.

Zadnji element je »nenormalnost terorizma«. Oznako Dimitrijević uporablja za »opisovanje splošnega prepričanja, da se za terorizem lahko označuje samo tista vrsta političnega nasilja, ki odstopa od sprejetih pravil igre« (Dimitrijević, 2000:103-122), in je zato dojeta po definiciji kot nezakonito. V tej smeri gredo, kot je že bilo nakazano, tudi današnje pravne, pozitivistično naravnane definicije terorizma, za katere je (vsako) teroristično dejanje tisto, ki je prepovedano s pozitivnimi, pravnimi normami, še več, terorizem je tisto, kar se s takim zakonom označuje, s čemer pridemo do absurdne situacije. Pravna definicija pojmuje terorizem kot »nezakonito uporabo ali grožnjo z nasiljem, še posebej proti državi ali javnosti, kot politično motivirano sredstvo napada ali prisile« (Merriam-Webster's dictionary of law, 1996:609).

Dimitrijević opozarja, da je najpomembnejše (o)vrednotiti dialektični odnos vladanja in stališča do vladanja, ki ga je mogoče izraziti tudi kot odnos terorja in terorizma. Namreč, »če je nek postopek, dejanje običajno kot način vladanja, tudi če je legitimiran s predpisom ali s prakso – potem se podoben postopek nasprotovanja oblasti ne more ocenjevati neodvisno in

izolirano. Razumevanje odnosa v (politični) družbi kaže na značilnosti svojevrstne politične kulture« (Dimitrijević, 2000:120).

7.4 NAJPOGOSTEJŠE TEŽAVE IN POMANJKLJIVOSTI PRI PREUČEVANJU TERORIZMA

Pomembnejši raziskovalec terorizma R.D. Crelinsten je identificiral naslednje glavne slabosti v sedanjih pristopih k preučevanju terorizma (Wilkinson in Stewart, 1987):

a) preveč okleščen predmet preučevanja, (b) površen pogled raziskovalca, ki izhaja iz (c) omejene policy orientacije o preprečevanju in nadzoru, ki ponazarja (č) ozki konceptualni okvir, ki se ne meni za širše politične dimenzije terorizma in (d) ahistorični, linearni, kavzalni modeli, ki se ne menijo za zgodovinske in primerjalne aspekte terorizma ter se selektivno osredotočajo na individualne akterje, njihove značilnosti, taktike ter objavljene ideologije. Oglejmo si te slabosti nekoliko podrobneje.

a) Okrnjen predmet preučevanja

Medtem ko mnogo avtorjev razlikuje med terorizmom od zgoraj in terorizmom od spodaj (terorizem moči in terorizem nemoči), se večina sodobnih raziskovalcev ekskluzivno osredotoča na raziskovanje »ne-državnega ali proti- državnega terorizma«. ⁷⁰ Nekateri celo izrecno izključujejo iz svojih definicij terorizma uporabo terorizma suverenih držav. Glavni problem, ki ga tako okrnjen predmet preučevanja predstavlja, je onemogočanje in preprečevanje ustreznih primerjalnih študij. Če omejimo predmet raziskave na specifično obliko terorizma, je še najpomembnejša napaka, če izgubimo uvid v dejstvo, da je terorizem posebna oblika prepričevanja, vplivanja v množici oblastnih odnosov (moči), ne samo upornikov, ki napadajo (moč) državo.

b) Površen pogled raziskovalca

Znanstveno raziskovanje je oblika družbene in politične aktivnosti par excellence. Kot tako je podvrženo družbenim in političnim vplivom, ki oblikujejo in usmerjajo organizacijsko in individualno vedenje znanstvene skupnosti in njenih članov. Površno zanimanje za denimo uporniški terorizem odraža selektivno skrb oblikovalcev politik in vladnih agencij, ki se potegujejo za financiranje študij terorizma. Površnost raziskovalnih interesov je značilnost

⁷⁰ Schmid (1983:104) ocenjuje, da 90% literature na to tematiko pade v kategorijo protidržavnega terorizma.

tudi in zlasti množičnih medijev, ki oblikujejo splošno atmosfero na tem področju. Največja nevarnost, ki jo tak pristop predstavlja je, enačenje ne - državnega terorizma z uporništvom.

c) Policy orientirane raziskave

Namen, ki ga večina raziskav terorizma doseže, je ozko policy predpisovalen, ki izenačuje neizenačljivo – s čemer dela profesionalno napako: policy = politics! Edina agenda številnih raziskovalcev je pogostokrat le svetovati odločevalcem (policy makers), kako najbolje preprečiti in nadzirati vrste terorizma, zaradi katerih so najbolj zaskrbljeni. Oblike terorizma, ki niso definirani kot problemi, ki jih je potrebno nadzirati, ostanejo praviloma spregledane. Ta pristop pelje k zožitvi konceptualnih in metodoloških okvirov, posledično pa k nerazumevanju.

č) Ozki konceptualni okvir

Ozek pogled samo na uporniške oblike terorizma ločuje ne-državne akterje od širšega konteksta, v katerem deluje, in od vedenja državnih akterjev. To vnaprej onemogoča kvalitetno primerjalno analizo podobnega političnega nasilja s strani države.

d) Linearni, kavzalni modeli

Ker je uporniški akter preučevan v odsotnosti drugih akterjev v politiki in politike nasploh, še posebej državnih akterjev, je vsa teorija naravnana k identificiranju parametrov uporniškega akterja in njegovega okolja. Ti modeli težijo k ahistoričnosti, statičnosti in statističnosti ter so usmerjeni k obravnavi akterjev in incidentov terorizma.

7.5 NA KAJ MORAMO BITI POZORNI, KO RAZISKUJEMO TERORIZEM

R.D. Crelinsten (1987) navaja pet pogojev, ki so potrebni za razvitejši pristop k preučevanju terorizma. V tem kontekstu svetuje:

a) Razširiti predmet obravnave tako, da bo vključeval vse oblike terorizma v vseh kontekstih, v katerih je uporabljena taktika terorja. To bi olajšalo uporabo primerjalne analize in omogočilo teoriji, da odpre vprašanje o tem, zakaj naj bi sploh nekdo na terorizem gledal kot na »življenjsko« orodje politične akcije.

b) Izogniti se kakršnikoli pristranski naravnosti oz. omejitvi raziskave. To bo omogočilo bolj koherentno analizo tega, kar je sedaj zelo fragmentirana literatura.

c) Izogniti se zgolj opisnim in predpisajočim raziskavam, ki neizogibno ožijo pogled. Neaplikativne raziskave o terorizmu so najboljše sredstvo napredovanja teorije.

č) (Po)iskati konceptualni okvir, ki bo dovoljeval analize v družbeno-političnem kontekstu individualnih incidentov ali dogodkov. Da bi to dosegli, se je potrebno ukvarjati z vprašanji legitimacije, moči in oblasti.

d) Opustiti iskanje vzrokov (kot ključev za oblikovanje politik v pomenu policy) in se osredotočiti na terorizem kot orodje družbene in politične akcije. To omogoča razvoj teorije, ki upošteva historično dimenzijo (Wilkinson in Stewart, 1987:3-6).

8. MOŽNE KLASIFIKACIJE TERORIZMOV

Glede na vsebnost/vsebovanje temeljne lastnosti (tj. politično izražena značilnost) terorističnega razmerja nam politični terorizem ter kombinacija politično-kriminalnega predstavlja osrednji predmet zanimanja oz. raziskovanja. Sledi klasifikacija osnovnih tipov in opis posameznih tipov terorizma.

8.1 SPLOŠNA KLASIFIKACIJA TERORIZMA

- Na osnovi splošne hierarhične, t.i. vertikalne delitve ločimo:

1. terorizem od zgoraj in
2. terorizem od spodaj (Frey in Morris, 1991:12).

Terorizem od zgoraj označuje aktivnost(i) državnih elit. Pri tem gre lahko za visoke funkcionarje države oz. vlado izbrano na volitvah, katere dejavnost izvajajo podrejeni uslužbenci in administracija ali pa za ozko skupino diktatorskega režima. Na splošni ravni tovrstni terorizem pojmuje kot terorizem vladajoče elite. To oznako uporabljamo za državni terorizem. Razlikujejo se glede na (politične) cilje, ki jih teroristi hočejo doseči oz. glede na želeni namen. Oznaka velja tudi za mednarodni državni terorizem.

Terorizem od spodaj uporabljamo za označevanje dejavnosti ne-državnih akterjev oz. civilno družbenih; velja tudi za dejavnosti ne-državnih akterjev, ki imajo mednarodne razsežnosti.

V okviru istega kriterija določitve ločimo glede na status, odnos oz. razmerje v (določenem) političnem sistemu terorizem nadzorujočega, ki ga lahko poimenujemo tudi terorizem gospodarja ali terorizem vladarja, in terorizem nadzorovanega, ki ga lahko poimenujemo terorizem hlapca ali terorizem podložnika oz. vladanega.

Kot je bilo že omenjeno oznaka terorizem nadzorujočega ali terorizem gospodarja ali vladarja velja za terorizem oblastne oz. vladajoče elite, ki terorizem izvaja nad vladanimi. Ponavadi je tovrstna oblika omejena na posamezno državo, zato gre tu najpogosteje za t.i. notranji državni terorizem.

S sintagmo terorizem nadzorovanega ponavadi označujemo t.i. uporniški terorizem ne-državnih akterjev proti vladajoči oblasti v »lastni« državi, razen v primeru, ko gre za reakcionarni terorizem formalno nadzorovanega, katerega dejavnost je v službi (interesov) vladajoče elite in je zato usmerjen k ohranjanju oz. preprečevanju morebitnih sprememb v državi.

- Glede na vlogo osrednjega političnega subjekta – državo – v terorističnem razmerju ločimo dva osnovna tipa terorizma, ki ju klasificiramo na podlagi tega, kdo je izvajalec oz. nosilec terorističnega dejanja:

1. državni terorizem in
2. ne-državni (civilno-družbeni) terorizem.

Na podlagi opredelitve osrednjega političnega subjekta je državni terorizem najbolj čista in neposredna oblika terorizma, ravno zaradi dominantne pozicije države v sferi političnega. Leta je v središču prizadevanj za politične cilje. Pri ne-državnem terorizmu, ki izhaja iz civilne družbe, pa država predstavlja bolj ali manj objekt v terorističnem razmerju.

- Glede na strategijo, metodo političnega boja oz. delovanja v notranji in zunanji politiki ali zgolj kot cilj oz. (geografsko) področje in okolje delovanja ločimo med:

1. notranjim (domačim) in
2. mednarodnim terorizmom.

Z notranjim oz. domačim terorizmom razumemo terorizem tako državnih kot ne-državnih akterjev, ki se odvija znotraj okvirov določene posamezne države. V primeru državnega terorizma ga lahko izvajajo uradne, vladne službe terorja (policija in različne varnostno-obveščevalne službe), kot tudi neformalne ali t.i. paradržavne skupine (npr. odredi smrti v Južni Ameriki). V primeru civilno družbenih (ne-državnih) akterjev pa nosilce terorizma razlikujemo glede na namen(e) in cilje, ki jih teroristi želijo doseči. Isto velja za oznako mednarodni terorizem, s to razliko, da v tem primeru teroristi svojo dejavnost prenesejo izven »svojih« nacionalnih, državnih meja, lahko tudi v sodelovanju z drugimi terorističnimi skupinami, ki imajo iste ali podobne politične cilje⁷¹.

⁷¹ Tovrstni terorizem mora vsebovati element mednarodnosti oz. mednarodni značaj. Lahko ga določa npr. večnacionalnost udeležencev terorističnega dejanja.

- Glede na uporabljene metode v terorističnih dejanjih ločimo:

1. Konvencionalni terorizem: gre za tradicionalne metode oboroženega političnega boja. Najpogostejši metodi sta atentat in podstavljanje eksploziva.
2. Nekonvencionalni terorizem: s tem razumemo napad(e) s kemičnim, biološkim in jedrskim orožjem. V to kategorijo sodi tudi nenasilna oblika terorizma, za katero se uveljavlja oznaka informacijski, tehno ali cyber terorizem.

Konvencionalne in nekonvencionalne metode terorizma lahko uporabljajo tako državni kot ne-državni izvajalci terorizma. Razlika je v tem, da konvencionalne metode uporabljajo predvsem ne-državni akterji, čeprav je v zadnjem času s te strani zaslediti povečano možnost uporabe tudi nekonvencionalnih metod. Primer je japonska teroristična skupina Aum Shinrikyo, ki je leta 1995 v tokijski podzemni železnici izpustila živčni plin sarin. Nekonvencionalne metode pa ponavadi uporablja državni terorizem v svoji lastni državi proti opoziciji ali s ciljem uničenja nezaželenih etnij, nacij v svoji državi. Primer, ki se približuje t.i. genocidnemu terorizmu, je iraška uporaba kemičnega in biološkega orožja proti Kurdom na severu Iraka. Lahk gre tudi za teroristično uporabo nekonvencionalnih metod boja v vojni ali predvsem kot taktike ne-državnega terorizma v okviru vodenja posebne vojne ali nadomestnega vojskovanja. Primeri: ZDA so v drugi svetovni vojni odvrgele atomsko bombo na Hirošimo in Nagasaki; z bombami je bil zravan Dresden, Nemci so bombardirali Coventry. V obeh primerih je bilo največ žrtev med civilnim prebivalstvom, kar je ravno pomembna značilnost modernega terorizma, in sicer ne glede na razloge, s katerimi so izvajalci upravičevali svoje napade oz. cilje, ki so jih pri tem navajali.

- Pri definiranju terorizma kot strategije delovanja in pritiska v notranji in zunanji politiki ločimo terorizem kot:

1. vodenje »posebne vojne« in kot
2. »nadomestno vojskovanje«.

Z obema oblikama terorizma na prvem mestu razumemo dejavnost državnega terorizma; lahko pa gre tudi za delovanje ne-državnih (oboroženih) skupin, ki terorizem razumejo kot vodenje posebne vojne ali kot nadomestno vojskovanje.

8.2 KLASIFIKACIJE DRŽAVNEGA TERORIZMA:

- Splošno klasifikacijo državnega terorizma predstavljata temeljni obliki, ki ju ločimo glede na okolje izvajanja (teroristične prakse). To sta :

1. notranji ali domači državni terorizem in
2. mednarodni državni terorizem.

- Državni terorizem nato delimo glede na stopnjo vpletenosti države v teroristično dejanje na:

1. države, ki podpirajo terorizem: gre predvsem za nudenje finančne in logistične podpore teroristom;
2. države, ki izvajajo terorizem (prek uradnih državnih organov, ponavadi to vrsto terorizma izvajajo t.i. državne službe terorja – gre za različne vojaške, policijske (in obveščevalne organe);
3. države, ki vodijo teroristično politiko: država da pobudo in usmerja ter izvaja terorizem preko skupin izven njenih uradnih ustanov; naročeni terorizem je drugo poimenovanje, ki ustreza tej vrsti terorizma.

- Glede na nosilce teroristične prakse državnega terorizma pa p(rep)oznamo:

1. uradne državne službe terorja oz. terorizma;
2. paradržavne teroristične skupine, npr. odredi smrti v Južni Ameriki, ki jih država podpira ali vsaj tolerira; to sodi v domeno tako notranjega državnega kot tudi mednarodnega terorizma.

8.2.1 KLASIFIKACIJA NOTRANJEGA DRŽAVNEGA TERORIZMA:

- Glede na namen terorističnega akta oz. politične cilje poznam(o) naslednja tipa notranjega državnega terorizma :

1. Terorizem vzpostavljanja izrednega stanja, katerega namen je onesposobitev ali v skrajnem primeru uničenje politične opozicije ali političnih nasprotnikov. To nasprotovanje spremembam se izvaja pod pretvezo ohranjanja reda in miru. Če je država sama tarča notranjega ne-državnega terorizma se posledice kažejo v povečanju splošne represije, tudi terorizma s strani napadenih - države.
V to kategorijo sodi tudi t.i. genocidni terorizem, kjer gre za uničenje celotnega dela prebivalstva ponavadi (manjšinske) druge etnične, nacionalne skupine v državi. To ni tipični terorizem, saj gre za uporabo terorističnih metod med prevladujočim nekontroliranim in neorganiziranim terorjem uničenja. Kot rečeno gre v primeru genocidnega terorizma za izjemo v teroristični praksi, saj terorizem praviloma določajo cilji, ki ne težijo k popolni destrukciji nasprotnika.

2. Terorizen kot način vladanja v lastni državi (npr. fašizem, nacizem, stalinizem) V tem primeru obstoji nadaljnja delitev na sisteme terorja oz. terorizma (podrobneje v Dimitrijevič, 1985). Tu gre spet za uporabo terorističnih metod v kombinaciji s prevladujočo uporabo terorja kot glavnega sredstva vladanja. Poznamo 2 obliki t.i. sistemov terorja in terorizma. V kapitalističnih državah, ki imajo obliko avtoritarne države, gre za teror nacionalne varnosti; v komunističnih državah, kjer diktatura birokracije prevladuje oz. zamenjuje »pravo oblast delavskega razreda, tako stanje ustreza poimenovanju sistema stalinističnega terorja in terorizma. Obe naštetih obliki sta elementarni značilnosti totalitarnih političnih sistemov.

8.2.2 KLASIFIKACIJA MEDNARODNEGA DRŽAVNEGA TERORIZMA:

- Upoštevajoč isti kriterij (politični cilj oz. namen) ter večnacionalnost akterjev terorističnega razmerja, mednarodni terorizem delimo na:

1. Neposredni terorizem uničenja (nasprotnika) – genocidni terorizem⁷². Gre za prisotnost vsaj dveh nacionalnosti – prva »pripada« izvajalcu terorizma, druga pa napadenemu.
2. (So)delovanje v mednarodni politiki, ki se kot v notranjem kaže v vzpostavljanju in ustvarjanju izrednega stanja, - lahko gre tudi za svojevrstno vodenje državne zunanje politike.
3. Terorizem kot instrument mednarodne politične prakse oz. vpliva na zunanje politiko drugih držav. Značilnost tovrstne oblike je zastraševanje ali vladanje s strahom kot ekstremna oblika političnega pritiska ali celo kot nekakšna oblika provokacije v mednarodnih odnosih. Izraža se npr. z atentati na visoke, eminentne politike, različne diverzije, industrijske sabotaže itn. in kot nenasilna oblika v motenju ali rušenju komunikacijskih sistemov. S tem se zagotavlja zmeda, strah pred ponovljivim tovrstnim nenapovedanim napadom, ki neposredno povzroča predvsem materialno škodo.

Vloga države v mednarodnem državnem terorizmu se kaže tako, da države same izvajajo, podpirajo ali vodijo tovrstno obliko terorizma kot (svojevrstno) obliko političnega pritiska oz. vpliva v mednarodni politiki.

⁷² Tu gre za izjemo v teroristični praksi, saj namen le-te praviloma ni uničenje, ampak ustrahovanje.

8.3 KLASIFIKACIJA NE-DRŽAVNEGA TERORIZMA

- Glede na politični namen oz. cilj terorističnega dejanja razlikujemo:

1. Terorizem, katerega interes je ohraniti oz. preprečiti spremembe v politični ureditvi države in s terorističnimi dejanji ustvariti razmere, ki vodijo k večji represiji države. Posledica je večja moč države in s tem možnost nadzora ter v skrajnem primeru eliminacija politične opozicije. Tovrstni terorizem ima desničarske značilnosti.

2. Terorizem, katerega cilj je omejena sprememba politike. Splošno tak terorizem imenujemo »single issue« terorizem. V to kategorijo sodi ekološki terorizem ali terorizem skupin, ki si prizadevajo za pravice živali.

V področje terorizma, ki ima omejen cilj se prišteva t.i. tiranocidni terorizem. Tu gre, po mojem mnenju, pogojno za tipično teroristično dejanje, saj je namen »kaznovati« nepravilnega vladarja. Ne glede na to, da tak terorizem nima širšega političnega programa, se pojavlja enkratno, izolirano, ... so objektivne posledice terorističnega akta strah vzbujajoče, kar je temeljno bistvo, ki determinira terorizem.

3. Terorizem, ki ima za cilj širše družbeno-politične spremembe. Pri tem gre lahko za rušenje, napad na oblast s strani opozicije, ki hoče doseči zamenjavo oz. uničenje in s tem zamenjavo oblasti. Revolucionarni terorizem, katerega cilj je sprožiti politično revolucijo, je primer tovrstnega terorizma. Ponavadi ima ta(k) terorizem levičarske značilnosti. Lahko pa se pojavlja kot protirevolucionarni element, npr. beli terorizem monarhične, aristokratske elite.

- Glede na okolje izvajanja teroristične prakse ločimo:

1. notranji (mednarodni) ne-državni in
2. mednarodni ne-državni terorizem.

- Glede na udeleženoost, prisotnost različnih subjektov v terorističnem dejanju in glede na nosilce terorizma ločimo:

1. Revolucionarni terorizem: gre za sistematično uporabo taktike terorističnega nasilja s ciljem sprožiti politično revolucijo. »Označuje ga več lastnosti:
 - je v glavnem »skupinska« dejavnost in ne akcija posameznika, ki bi deloval samosvoje;
 - akcije so oblikovane in upravičene z revolucionarno ideologijo;
 - vodstvene funkcije so izvajane znotraj skupine;

- vzporedno z izvajanjem teroristične kampanje napreduje vzpostavljanje alternativne politične strukture z organiziranjem in usmerjanjem njihovih akcij v odnosu do terorističnih ciljev.« (Taylor, 1988:58-59).
- 2. Separatistični ali nacionalno-osvoboditveni terorizem.
- 3. Versko fundamentalistični terorizem oz. verski radikalizem.
- 4. Individualni ali goli, čisti terorizem. Tu gre za posamezne akcije posameznikov, npr. atentati, ki se ponavadi pojavljajo izolirano in enkratno.

Na tem mestu opozarjam na zmotno prepričanje, ki enači uporniški terorizem s splošnim terorizmom ne-državnih akterjev.

8.4 KLASIFIKACIJA TERORIZMA NA PODLAGI IDEOLOGIJE

- Glede na ideološko usmerjenost ali opredeljenost oz. glede na položaj na ideološki lestvici ločimo:

1. desni(čarski) terorizem in
2. levi(čarski) terorizem.

Pri tem desnico označujemo z naslednjimi elementi:

Določa jo »sprejetje vrednosti vzpostavljene avtoritete pri nadzorovanju neracionalnih in izobrazbeno omejenih ljudi; sprejetje samo do sedaj ustanovljenih institucij; poudarjanje posameznika raje kot socialnih pravic in potreb, razen v primeru ko se zdi, da je posameznikova potreba bolje zadovoljena v okviru tradicionalno cenjenih in pravladujočih avtoritet, kot sta Cerkev in Država« (Gold in Kolb, 1969:382).

Za levico pa označujemo »prepričanje, a) da človeštvo potrebuje večji nivo izobraževanja; b) večje zaupanje v moč institucij na vplivanje ali določanje človekovega ravnanja oz. vedenja; c) priznanje mnogih socialnih pravic in potreb, kot nujne za ohranitev pravic in potreb posameznika.« (Gold in Kolb, 1969:382).

- Glede na namen, interes in politični cilj terorizma ločimo:

1. terorizem, katerega namen je delovati proti političnim spremembam, za status quo;
2. terorizem, katerega namen je delovati za politične spremembe, proti statusu quo.

- Glede na kolorizacijo (politično) ideološkega prepričanja ločimo še:

1. rdeči teror(izem),
2. črni teror(izem) in

3. beli teror(izem).

Pri desničarskem terorizmu, ki ga barvito opisujemo kot črni in beli terorizem, gre za terorizem tako državnih kot ne-državnih akterjev, katere poglobitve značilnosti določajo ideološko desničarski elementi. Za desnico velja, da zagovarja »čim manj sprememb v načinu vladanja; vpliv religije ali Cerkve kot faktorja stabilnosti in morale v političnem življenju, še posebej pa v izobraževanju; omejeno vlogo države pri vzdrževanju prava in reda; vero v državno intervencijo v ekonomskem življenju pretežno z obdavčitvami; prepričanje v individualno svobodo; nezaupanje v svobodne posameznike; dvom v projekte nastanka novih držav in v žrtvovanje katerekoli pravice obstoječe države, le v primeru združevanja večih držav zaradi zunanje grožnje, ko ogroža določen nacionalni interes; sprejetje človeške neenakosti kot naravne kategorije; prepričanje v pomembnost osnovnih čutov, kot so patriotizem, ljubezen do družine, religije in tradicije kot vodnikov političnega vedenja« (Gold in Kolb, 1969:382) Pri črnem terorizmu gre predvsem za t.i. reakcionarne značilnosti, ki na terorizem gleda kot na obliko vladanja ali kot obliko preprečevanja političnih sprememb. Črni terorizem se napaja iz totalitarističnih ideologij – npr. fašizma in nacizma. Beli terorizem pa označuje terorizem aristokratskih elit, ki hočejo obdržati obstoječo politično ureditev, ki jim zagotavlja hegemonsko pozicijo ali povrniti odvzeto (pre)vladajočo vlogo v (državni) politični ureditvi.

Za oznako levičarskega terorizma stoji pojmovanje terorizma, ki temelji na ideološko levičarskih lastnostih. Značilnosti so: » želja po spremembi; sprejetje ali prepričanost v neizogibnost nasilja kot metode spremembe; ločitev države in cerkve; prepričanje v državno odgovornost za del(e) ali celoto individualne blaginje; prepričanje v nujnost ali zaželenost državne intervencije, ali delni ali popolni nadzor nad procesom produkcije, distribucije in izmenjave; vera v posameznikove svoboščine, vključujoč nevmešavanje države v ekonomske aktivnosti – obstoj svobodnega trga; enakost vseh v političnih pravicah in pred zakonom; prepričanje o pravici etnične ali jezikovne manjšine do lastne vlade; prepričanje, da je treba varovati napredne in socialistične družbe pred pokvarljivim učinkom manj naprednih ali socialističnih družb; postavljanje razuma pred tradicijo kot tudi zapostavljanje razuma zaradi spoštovanja nekaterih čutov, kot so želja po pomoči šibkim in zaupanje v ljudi; včasih zavračanje religije v zameno za humanizem in še zagovarjanje elementa soglasnosti, strinjanja pri takšnem načinu vladanja«.(Gold in Kolb, 1969:382).

V to kategorijo sodi terorizem Nove levice v Evropi 70-ih let 20. stoletja in teroristična praksa gverile v Južni Ameriki. Oznaka rdeči terorizem se uporablja predvsem za terorizem Nove levice. Primer so Rdeče brigade v Italiji in Frakcija rdečih armad v Nemčiji.

- Državni terorizem, ki ga določamo na podlagi ideološke orientacije oz. ideološkega izhodišča, iz katerega izhaja oz. temelji politični sistem države, ki uporablja terorizem naprej, ločimo na:

1. Terorizem države, ki ima levičarski značaj; gre predvsem za države, ki predstavljajo levi pol na ideološki lestvici, vendar so ponavadi običajne diktature. To vrsto terorizma lahko poimenujemo tudi levičarski totalitarni terorizem, ki pa ima lahko lastnosti tiranističnega ali diktatorskega režima oz. terorizma.

Vendar so tudi liberalno-demokratske države lahko nosilke teroristične prakse ali pa vsaj udeležene v (mednarodnem) terorizmu. Ideološke temelje (delovanja) najdemo v ideologiji liberalizma.

2. Terorizem države, ki ima desničarski značaj. Gre za države, katerih politični sistem določajo desničarski elementi. Sem sodijo fašistične, nacistične in tudi teokratsko naravnane države. Tovrstne oblike prav tako lahko poimenujemo tiranistični ali diktatorski totalitarni terorizem.

8.4.1 KLASIFIKACIJA LEVIČARSKEGA DRŽAVNEGA TERORIZMA:

V sferi levičarskega državnega terorizma zasledimo naslednje ideologije:

1. antikapitalizem,
2. antiimperializem,
3. antikolonializem,
4. liberalistični terorizem suverenih demokratičnih držav,
5. komunizem.

8.4.2 KLASIFIKACIJA LEVIČARSKEGA NE-DRŽAVNEGA TERORIZMA:

Levičarski ne-državni terorizem navdihujejo sledeče ideologije:

1. anarhizem,
2. antikapitalizem,
3. antiimperializem,

4. antikolonializem,
5. dekolonializem (F. Fanon),
6. marksizem-leninizem (primer Sandinistov v Nikaragvi),
- 6.1 maoizem (primer: Sendero Luminoso v Peruju).

8.4.3 KLASIFIKACIJA DESNIČARSKEGA DRŽAVNEGA IN NE-DRŽAVNEGA TERORIZMA:

Za desničarski terorizem so temeljne ideologije naslednje:

1. fašizem,
2. nacizem,
3. reakcionizem,
4. nacionalizem,
5. imperializem,
6. kolonializem,
7. teokracizem oz. verski (religiozni) fundamentalizem in radikalizem,
- 7.1 islamski fundamentalistični antiamerikanizem,
8. rasizem (tipičen primer ideologije terorizma predstavlja v okviru nemškega nacionalsocializma: gre za rasistično - totalitarni terorizem).

9. INSTITUCIONALNI ODZIVI NA TERORIZEM IN BOJ PROTI TERORIZMU

Odzivi na terorizem se poglavitno pojavljajo na dveh ravneh. Na nivoju mednarodne skupnosti je opaziti prevlado deklarativne ravni nad praktičnimi odzivi. Zadnji so značilni za države, ki se neposredno soočajo s pojavom terorizma, na nacionalni ravni. Velja, da obravnavanje terorizma lahko razdelimo na šest večjih odzivov. Reakcije na terorizem se pojavljajo v oblikah medsebojnega sodelovanja, ki so različne - od bilateralnih, multilateralnih sporazumov do konvencij, resolucij in protokolov v okviru OZN in drugih mednarodnih organizacij ter do posameznih nacionalnih zakonov določene posamezne države.

9.1 ODZIVI NA MEDNARODNI, NADNACIONALNI RAVNI

Prvi večji institucionalni odziv na terorizem se pojavi l. 1937, ko Društvo narodov sprejme Konvencijo o preprečevanju in kaznovanju terorizma in Konvencijo o mednarodnem kazenskem sodišču, v katerih zapiše, da ima teroristično dejanje mednarodni značaj »če je usmerjeno proti drugi visoki strani pogodbenici« (Najzer, 1983:19). Poglavitna slabost omenjene definicije je v težavnosti dokazovanja »usmerjenosti« terorističnega dejanja proti drugi državi. Zato je obe konvenciji ratificirala samo Indija in prvo sistemsko razreševanje terorizma je propadlo.

Drugi večji odziv se pojavi kot reakcija mednarodne skupnosti na pojav mednarodnega terorizma – vzrok je poboj izraelskih športnikov na olimpijskih igrah v Munchnu l. 1972, ki so ga izvedli palestinski teroristi. Posebej v ZDA in drugih zahodnih državah so se pojavile velike kampanje v prid vsesplošne obravnave terorizma kot globalnega, mednarodnega problema, čeprav so že pred letom 1972 prisotni poskusi reševanja problematike.⁷³ V naslednjih letih je vzporedno nastalo več mednarodnih konvencij o terorizmu in vzpostavilo pravne norme obravnave terorizma na nacionalnem področju.

S pojavom »evroterorizma«⁷⁴ nastane tretji večji odziv mednarodne skupnosti, ki se kaže v potrebi EGS po vzpostavitvi novega sistema sodelovanja na kazenskem področju. Do tedaj je bilo takšno sodelovanje izključno privilegij Evropskega sveta, ki je leta 1977 izdal Evropsko konvencijo o preprečevanju terorizma, kar štejemo za četrti nadnacionalni odziv na terorizem. Že l. 1975 sta bili na zasedanjih Evropskega sveta v Rimu in l. 1976 v Haagu ustanovljeni delovni skupini, ki v luči boja proti terorizmu postavljata naslednje smernice (Purg, 1993:177):

1. izmenjava informacij o terorističnih dejanjih;
2. izmenjava podatkov na področju teroristične dejavnosti ter medsebojna pomoč v konkretnih primerih;
3. izmenjava tehničnih izkušenj;
4. izmenjava policijskih uslužbencev in izboljšava policijskega izobraževanja;
5. zaščita civilnega prebivalstva;

⁷³ Naj naštejemo le najpomembnejše: » Že l. 1961 se pojavi Dunajska konvencija o konzularnih odnosih, l. 1963 nastane Tokijska konvencija o prekrških in nekaterih drugih dejanjih izvršenih na letalu ter l. 1970 Haška konvencija o nezakonitem zavzetju letala. Leta 1971 se pojavi Montrealska konvencija o zatiranju nezakonitih dejanj proti varnosti civilnega letalstva« (Guelke, 1995:164-165).

⁷⁴ Tu gre zlasti za t.i. terorizem Nove levice: v Italiji Rdeče brigade, Nemčiji RAF in Franciji Action Directe.

6. zaščita varnosti prebivalstva.

Visoki uradniki Evropskega sveta so tako še l. 1976 sestavili določeno število delovnih skupin, ki jih imenujemo Trevi. Te se ukvarjajo vsaka s svojim vidikom policijskega sodelovanja. Velja, da predstavljajo vrh policijske antiteroristične strategije.

Peti večji odziv na terorizem predstavlja sestanek voditeljev držav članic EGS v Londonu 1984. leta, kjer so sprejeli Deklaracijo o mednarodnem terorizmu. Leta 1986 so članice EGS sprejele protiteroristično strategijo. V tem letu je bilo sodelovanje na področju boja proti terorizmu dvignjeno na višjo raven – z ustanovitvijo delovne skupine za terorizem. Njena naloga je bila, da skladno s poročili skupin Trevi vzpostavi skupno zunanjo politiko na področju boja proti mednarodnem terorizmu.

Zadnji obširnejši odziv na pojav terorizma sodi po 11. 9. 2001. Zaslediti je še poglobljeno sodelovanje v mednarodni skupnosti ter razširitev pooblastil protiterorističnih skupin in organizacij, ki se s preprečevanjem terorizma ukvarjajo na nacionalni ravni. Tako je Svet EU za pravosodje in notranje zadeve že 20. 9. 2001 sprejel ukrepe za krepitev boja proti terorizmu na naslednjih področjih: pravosodno sodelovanje, sodelovanje med policijo in obveščevalnimi službami, financiranje terorizma, ukrepi na mejah, letališčih idr.

V OZN se od oktobra 2002 izvaja Globalni program proti terorizmu, katerega pobudnik je Oddelek za mamila in kriminal OZN.

Najpomembnejši rezultat dolgoletnih prizadevanj rešitve in obravnave terorizma pa je 12 multilateralnih konvencij in protokolov, ki se ukvarjajo z odgovornostjo vlade pri reševanju terorizma in služijo kot temeljni mednarodno pravni instrumenti pri urejanju področja boja proti terorizmu. Tako se konvencije posvečajo posameznim področjem, kot so ugrabitve letal, napadi na diplomate, zajetje talcev, zaščita jedrskega materiala, podstavljanje eksploziva itd. Vse resolucije in konvencije pristopajo k terorizmu kot k problematiki, ki jo je potrebno kaznovati in reševati, zato predvsem predpisujejo ukrepe za boj proti terorizmu⁷⁵. Poleg tega, da se konvencije tičejo zaščite določenih ogroženih dejavnosti in oseb, je opaziti prizadevanja, da se dejanja terorizma označi kot zločin ali vsaj kriminal. Razloge je iskati v stališčih nacionalnih držav, da se dejanja terorizma zaradi vprašanj ekstradicije (izročitve) označi za zločinska in apolitična, saj je znano, da politični prestopki niso predmet ekstradicije. Zatorej je bilo vložene veliko napore, da se teroristična dejanja kazensko-

⁷⁵ Zaenkrat se na tej ravni (interpretacij) terorizem dojema kot problem, ki se ga rešuje z kaznovanjem. Seveda ob predpostavki, da je terorizem že izveden, drugače je večina prizadevanj boja proti terorizmu usmerjena k preventivnem preprečevanju (kaznovanju vnaprej) potencialnih terorističnih dejanj.

pravno sankcionira, kajti tovrstna načela so neposredno povezana s pojmovanjem, kaj terorizem je, zato se na splošnem nivoju definicije terorizma uveljavljajo predvsem kot nelegalna in nelegitimna dejanja.

V zadnjem času se kot odgovor na terorizem pojavljajo razprave o t.i. sistemski zaščiti. Pri tem konceptu gre zlasti za načrten in sistematično organiziran preventivni pristop, ki temelji na oblikovanju in odzivanju varnostnih mehanizmov, še preden pride do ogrožanj⁷⁶.

9.2 ODZIVI NA NACIONALNI RAVNI

Na nacionalnem področju je po drugi svetovni vojni prišlo do okrepljene kazenskopravne zaščite proti terorizmu. Nekatere države so sprejele celo posebne zakone v boju proti terorizmu. Velika Britanija je leta 2000 sprejela Zakon o terorizmu, ki služi kot pravna podlaga pri preprečevanju terorizma. Tudi Nemčija in ZDA imata svoje zakone proti terorizmu. Slovenija je po 11. septembru 2001 sprejela dva dokumenta oz. izjavi. Državni zbor je oktobra 2001 izglasoval Deklaracijo o skupnem boju proti terorizmu in maja 2002 Deklaracijo o podpori resoluciji o terorizmu.

Iz stališča človekovih pravic in svoboščin je pomembno, da ti ukrepi proti terorizmu večajo pooblastila državnih represivnih organov, kar ogroža obstoj demokracije in omejuje svobodo. Prav tako lahko služijo kot vzrok za še večje pojavljanje terorizma in kot opravičilo za povečanje splošnega terorja nad prebivalstvom, še posebej v političnih sistemih, kjer obstaja vladavina terorja. Najbolj zaskrbljujoče pa je dejstvo, da protiteroristični ukrepi (lahko) povzročajo pojav oz. nastanek (med)državnega terorizma, kot odgovor na preteči terorizem. V mnogih demokratičnih državah so ravno posebne protiteroristične skupine največji izvor (državnega) terorizma.

Na nacionalnem nivoju je najbolj zanimiv pristop k terorizmu odziv ZDA. Model oz. bolje pristop, ki ga izvajajo, skušajo vplesti v mednarodne odnose, zato je odziv vlade ZDA na terorizem reprezentativen primer, kam bodo tovrstni ukrepi v mednarodni skupnosti usmerjeni v prihodnje.

V boju proti terorizmu so ZDA oblikovale protiteroristično strategijo, ki temelji na naslednjih elementih: »s teroristi ni pogajanj; teroristom je potrebno zaradi njihovega dejanja in delovanja soditi; izolacija in izvrševanje pritiskov na države podpornice, mednarodnega terorizma; prek pomoči in sodelovanja prijateljskih držav okrepiti zmožnosti boja proti

⁷⁶ Tak način delovanja predstavlja Globalni program proti terorizmu OZN.

terorizmu« (Anžič, 2002:462). V praksi omenjeno doktrino ZDA izvajajo na naslednje načine. V sferi mednarodne diplomacije za ukrepanje velja diplomatski pritisk in politično prepričevanje, usmerjeno proti državam podpornicam ter pomoč pri protiterorističnem urjenju. Na področju mednarodne prisile obstajajo mnogi ukrepi. Od ekonomskih - npr. embargo, umik humanitarne pomoči, zmanjšanje ali ukinitvev investicij, prepoved izvoza in uvoza itd., do vojaških - napadi na baze terorističnih organizacij, atentati in nenazadnje tudi preventivna vojna proti potencialnim teroristom, kar sicer ni neka novost, saj jo Izrael izvaja nad Palestinci in okoliškimi arabskimi državami že dolga leta. Na tem področju se izvajajo tudi neposredne tajne operacije, tako ekonomske kot tudi obveščevalno-varnostne, vojaške in politične. Na domačih tleh se ti ukrepi izvajajo v okviru vzpostavljanja novih pravnih norm v kriminalnem pravu in delovanju policije in vojske (odkritje storilcev, privedba pred sodišče, pridržanje in obsodba storilcev) in s kombinacijo ne-kriminalnih ukrepov, npr. v letalski varnosti. Pri izvajanju ukrepov se ZDA zanašajo zlasti na svoje obveščevalno-varnostne službe (NSA, CIA). Zaskrbljujoče je, da so ZDA po 11. 9. 2001 na zakonodajnem področju uporabile novo strategijo, ki danes omogoča predsedniku Bushu ustanovitev vojaških sodišč, katerih osnovne značilnosti so »hitri postopki, ki so lahko tajni in brez možnosti pritožbe, še posebej, če so osumljeni in obtoženi tuji državljani.« (Anžič, 2002:463).

10. SKLEP

Terorizem ima starodavno poreklo. Kot način delovanja je prisoten v celotni družbi oz. v medčloveških odnosih in ima dolgo zgodovino v različnih religioznih tradicijah. Vlogo terorizma v teh primerih razumemo v smislu živeti, biti paraliziran s strahom. Gre za način delovanja, vplivanja, katerega cilj je doseči, da si nekdo, ker ga je strah – zaradi izvedenega in pretečega terorizma - ne upa ravnati, kot si želi. Zato bi na splošni ravni pomensko lahko terorizem razlikovali vsaj med nasilnim in nenasilnim ter političnim in ne-političnim. Pri zadnjem gre izpostaviti kriminalni terorizem. Etimološko je beseda terorizem nastala iz latinske besede terror, ki pomeni strah, grozo – v smislu nauka, (u)smeri(tve), stanja, lastnosti in/ali posebnosti.

Koncept (političnega) terorizma, ki je izpeljan iz (zgodovinskega) pojava nasilnih dejanj pa se je razvil nedavno. Prvotno izvira iz okoliščin ohranjanja Francoske revolucije. Nosilci revolucije so terorizem razumeli kot nujno potrebno ali nepogrešljivo orodje pri

vzpostavljanju demokratičnega reda. Zato se je termin terorizem izvorno nanašal na dejanja vlade oz. vladajočih. Slovarji tako prvotni pomen terorizma definirajo kot vladanje z ustrahovanjem – torej kot strahovlado ali grozovlado. Teroristi pa so tisti, ki to politiko vladanja izvajajo.

Arhitekti francoske vladavine terorja so verjeli, da razpolagajo z novim namenom, ciljem in metodo (političnega delovanja). Ko je Robespierre izjavil »ali vrlina ali teror«, je menil, da le teror lahko producira pravo demokratično ureditev. Namen revolucionarnih sodišč ni bila pravica, ampak kako manipulirati z ujetnikovo/obtoženčevo usodo tako, da bo služila kot didaktična lekcija – šlo je za prepoznavanje primernih in neprimernih lastnosti demokratičnega etosa.

Skoraj stoletje kasneje se pojavi prvo uporniško gibanje – Narodna volja v caristični Rusiji, ki sama sebe označuje za teroriste. Podobno kot Francozi tudi ruski pripadniki Narodne volje razumejo terorizem kot začasno nujnost, ki naj bi pripomogla k dvigu zavesti množic. Zato so izbirali žrtve zaradi simboličnih razlogov ali zaradi političnih učinkov. Kultura terorja naj bi tako ozavestila množice, ki naj bi se uprle nepravničnemu carju in revolucionarno preuredila družbo.

Revolucionarno nasilje naj bi spremenilo družbo na naslednja načina. S prvim naj bi se doseglo, da prizadevanja postanejo javna – tako naj bi sporočilo doseglo širše množice in ustrahovalo vse potencialne žrtve – in z drugim naj bi se izzvalo nasprotnike, da v naporih po uničenju terorizma kršijo ali razširijo svoje lastne norme, kar naj bi peljalo k povečanim represivnim ukrepom države. Tovrstni odgovor na terorizem naj bi sprožil množično revolucijo. V tej prepričanosti so terorizem kot način boja v revoluciji, vojni, gverilskem in/ali partizanskem vojskovanju ... uporabljali uporniki kot eno od metod boja za doseg svojih ciljev.

Aktivisti Narodne volje so izoblikovali dve temeljni prvini t.i. »teroristične osebnosti«, ki sta še danes prisotni v (samo)percepciji teroristov. Gre za to, da mora terorist vedeti, kako ubiti in kako umreti. Zato se terorist obenem kaže in dojema kot mučenik in kot heroj.

Lehi ali Šternova banda je bila zadnja skupina, ki se je opisovala kot teroristična. Potem je bil vsak sovražnik terorist. Uporniki so označevali vsako vlado, ki jim je nasprotovala za teroristično – ne glede na katere taktike boja so le-te uporabljale. Vlade pa so zatrjevale, da je vsak upornik, ki uporablja nasilje (za doseganje svojih ciljev), terorist. Obenem je zveza med terorjem in demokracijo postala bolj zapletena. Demokratične države so bile tako pogosto pod pritiskom terorja in terorizma, da je začelo prevladovati prepričanje,

da so vsi teroristi sovražni demokratičnemu idealu. Ker je samopoimenovanje nosilcev nasilnih dejanj kot terorizem (terorističnih) izginilo, se je od glavnih sestavin terorizma (političnost, nasilje, žrtve) zlasti iz pozicije države začelo poudarjati (domnevno) nedolžnost žrtev. To naj bi bila osnova za neligitimnost in posledično za nelegalnost izvajalcev. Še posebej v zadnjem času se za terorizem rado označuje vsako nasilje usmerjeno proti državi.

Sicer pa je že po vzponu totalitarne države v 1930-ih državni terorizem zasenčil uporniškega in ne-državnega na splošno. Perspektiva, ki na terorizem gleda skozi prizmo državne legitimnosti, je najbolj prisotna na splošnem javnem medijsko-populističnem nivoju in v oblastnih, institucionalnih definicijah. Šele ko v 1960-ih »uporniški terorizem« v javnosti spet postane dominanten, se na akademskem nivoju strokovnjaki začnejo spraševati, ali ni mogoč legitimen uporniški terorizem. Pogoji, pod katerimi bi terorizem lahko bil legitimen, pa so naslednji. Predvsem v samoobrambi pred drugim nasiljem bi bil terorizem lahko upravičljiv. Tudi v razmerah izredne zatiranosti, potlačenosti temeljnih človekovih pravic in svoboščin in (vse)splošnega izkoriščanja človeka na individualni in družbeni ravni, bi teroristična (re)akcija lahko bila upravičljiva. K temu razumevanju so pripeljala tudi dejstva, da so osebe, ki so nekoč bile označene kot teroristi sčasoma pridobile drug, demokratičen status. Tako so bili npr. štirje Nobelovi nagrajenci v preteklosti označeni za teroriste (npr. J. Arafat, N. Mandela), M. Collins pa velja za prvega terorista, ki je postal (l. 1922) politični voditelj legitimne irske vlade.

Zaradi prej naštetih razlogov⁷⁷ je mnogo raziskovalcev terorizma (Held, Lomasky, Guelke, Narveson) obravnavalo terorizem zgolj kot metodo za doseg političnih ciljev, ki jo lahko uporabljajo tako državni nosilci kot proti ali ne-državni elementi oz. civilna družba. Tudi sam menim, da (si) je terorizem na začetku preučevanja potrebno (za)misliti kot moralno nevtralen pojem. Šele potem, ko metodološko ugotovimo, da dejanje vsebuje (politični) teror in cilj, lahko začnemo luščiti nadaljnje značilnosti fenomena, ki pa so lahko zelo različne. Različnim zvrstem terorizma so tako skupne različne značilnosti. Raziskovalcu delo lahko zelo oteži tudi pomanjkanje podatkov o vzrokih nastanka in posledicah terorizma. Zato je ponavadi javnostni aspekt znak, da pri dejanju zares gre za terorizem. Javno prevzemanje odgovornosti za teroristični napad in javno upravičevanje napada ter medijska svarila z bodočimi terorističnimi dejanji so prepoznavni elementi ustrahovanja, ki je v samem bistvu kakršnegakoli, zlasti pa političnega terorizma.

Druge tradicionalno prepoznane sestavine definicije »klasičnega« terorizma so še:

⁷⁷ Gre zlasti za težave pri določanju skupnih, enotnih kriterijev opredelitve oz. določitve mnogovrstne teroristične prakse.

- Terorizem se ne izvaja množično, tudi kadar je le ena od metod oboroženega boja revolucionarjev ali ko deluje z roko v roki s splošnim (institucionalnim) terorjem totalitarne države.
- Teroristična dejanja so praviloma načrtovana sistematično.
- Dejanja so izpeljana v tajnosti.
- Pri izvajanju nosilci terorističnih dejanj večinoma uporabljajo konvencionalno orožje boja (strelsko orožje, eksploziv), v zadnjem času pa je opaziti povečano možnost uporabe jedrskega, biološkega in kemičnega orožja. S strani državnega terorizma je sicer zaslediti uporabo teh metod, vendar le v povezavi z drugimi metodami bojevanja, ki težijo k uničenju prebivalstva, kar pa ni prvenstven namen terorizma.
- Žrtve so praviloma civilisti, ki nimajo neposredne povezave s terorizmom, ampak služijo kot svarilo širši ciljni publiki, da nihče ni varen pred tovrstnimi dejanji.
- Terorizem praviloma vsebuje (politično) ideologijo, ki programsko zagovarja širše politične cilje. Izvirni namen ni zgolj kazen ali čista destrukcija, s simboličnimi cilji in žrtvami se z zastraševanjem skuša vplivati na širše politične cilje.
- Obstoj t.i. »single issue« terorizma (lahko ga npr. izvajajo ekološka gibanja in gibanja za živalske pravice), ki ima omejen parcialen cilj, saj skuša vplivati na omejeno spremembo določene (vladne) politike.

Vplivati na spremembe v politiki in preprečiti spremembe v politiki je glavna razlika med ne-državnim (civilno-družbenim, uporniškim) in državnim terorizmom. Vendar tudi ne-državni desničarski terorizem deluje v smeri ohranjanja statusa quo, zato lahko trdimo, da zgornje razlikovanje temelji na ideološki opredeljenosti (levo-desno) terorističnih prizadevanj.

Kljub vsem analitičnim rezultatom, ki pojasnjujejo skupne značilnosti terorizma, danes ni mogoče podati enoznačne, vseobsegajoče definicije terorizma. Razlog je iskati v tem, da je terorizem tako kompleksen in raznovrsten fenomen, ki se ga poslužujejo različne politične skupine, gibanja itd., da je nemogoče vse te različne pojavnosti zvesti na eno raven. Zato je k raziskovanju terorizma potrebno pristopati, kar se da široko, multi in interdisciplinarno. Pojav pa najprej preučevati iz vrednostno nevtralnega zornega kota in zgolj kot metodo ali tehniko (večinoma nasilnega) političnega boja, s katerim se z ustrahovanjem želi doseči (ne)posredne politične cilje.

11. UPORABLJENA LITERATURA IN VIRI:

Bibliografija

1. Aristotel, (1992): Politika, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.
2. Bakunin, M.A.(1979): Država i sloboda, Globus, Zagreb
3. Bibič, A., ur.(1997): Kaj je politika, ZPS, Ljubljana
4. Časopis za kritiko znanosti (1998): Oborožene utopije, let. 26, št.190-191, ŠOU, Ljubljana
5. Čuček, J.(1981): Terorizem, Cankarjeva založba, Ljubljana
6. Dimitrijević, V. (2000): Terorizam, K.V.S., Beograd
7. Dimitrijević, V. (1985): Strahovlada, Rad, Beograd
8. Frey, R.G., Morris, C.W. ed. (1991): Violence, terrorism and justice, Cambridge University Press, New York
9. Gat, A. (1989): The origins of military thought-from the Enlightenment to Clausewitz, Clarendon Press, Oxford
10. Guelke, A. (1995): The age of terrorism and international political system, I.B. Tauris Publishers, London
11. Heidegger, M. (1995): Konec filozofije in naloga mišljenja, Phainomena 13-14, Fenomenološko društvo v Ljubljani, Ljubljana
12. Južnič, S. (1992): Napotki za izdelavo diplomske naloge, Amalietti, Ljubljana
13. Keane, J. (1996): Reflections on violence, Verso, London
14. Kuzmanić, T. (1996): Ustvarjanje antipolitike, Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana
15. Kuzmanić, T. (2002): Policija, mediji, UZI in WTC (Antiglobalizem in terorizem), Mirovni inštitut, Ljubljana
16. Laqueur, W. (1977): Terrorism, Boston-Toronto
17. Martinc, M. (1998): Teror in terorizem, diplomska naloga, FDV, Ljubljana
18. Mate, D. (1989): Državni terorizem, diplomska naloga, FDV, Ljubljana
19. Mill, J.S. (1994): O svobodi, ŠOU-Krt, Ljubljana
20. Močnik, R. (1999): 3 teorije-ideologija, nacija, institucija,*cf., Ljubljana

21. Morrow, J. (1998): History of political thought - a thematic introduction, MacMillan Press Ltd, London
22. Najzer, R. (1983): Sodobni terorizem in splošna ljudska obramba, diplomatska naloga, FSPN, Ljubljana
23. Petrič, E., Stanič, G. (1978): Sodobni politični terorizem, Delavska enotnost, Ljubljana
24. Rawls, J. (1971): A theory of justice, The Belknap press of Harvard University press Cambridge, Massachusetts
25. Schmitt, C. (1994): Tri razprave, ŠOU- Krt, Ljubljana
26. Simons, J. (1995): Foucault & the political, Routledge, London
27. Strauss, L. (1999): Naravno pravo in zgodovina, ŠOU-Claritas, Ljubljana
28. Strauss, L., Cropsey J. ed. (1963): History of political philosophy, Rand McNally & Company, Chicago
29. Stres, A. (1996): Svoboda in pravičnost: oris politične filozofije, Mohorjeva družba, Celje
30. Taylor, M. (1988): The terrorist, London, Brassey's defence publishers
31. Vorlander, K. (1977): Zgodovina filozofije, tretja knjiga-prvi del, Slovenska matica, Ljubljana
32. Zbornik Antologija anarhizma (1986), prvi in drugi del, Krt, Ljubljana
33. Walter, E.V. (1972): Terror and resistance, Oxford University Press, Oxford
34. Wilkinson, P., Stewart, A.M., ed. (1987): Contemporary research on terrorism, Aberdeen University Press, Aberdeen

Članki

1. Anžič, A. (2002): Mednarodni terorizem - varnostni izziv in dileme, Teorija in praksa, št.3, FDV, str. 454-466.
2. Badey, T.J. (1999): Terrorism and political violence, v Terrorism and political violence, št. 10, Frank Cass Publishers, str. 89-96
3. Corradi, J.E. (2001): On violence and terror, v Telos, št. 120, str. 147-153

4. Crenshaw, M. (1981): The causes of terrorism, v *Comparitive politics*, let.13, št.4, str. 379-401
5. De la Grange, T.K. (2001): The changing character of terrorism and its implications, v *Telos*, št. 120, str. 143-146
6. Dimitrijević, V. (1980): Međunarodni terorizam, v *Arhiv za pravne i društvene nauke*, št. 1-2, str. 23-45
7. Đorđević, J. (1980): Politička nauka i terorizam, v *Arhiv za pravne i društvene nauke*, št. 1-2, str. 3-23
8. Filipović, D. (1983): Nasilje i strah cilj terorizma, v 13. maj, *ZSNZ*, št. 5, str. 130
9. Grachev, A. (1987): Political extremism, v *Social sciences*, let. 18, št. 4, str. 131-144
10. Karanović, M. (1976): Pojam terorizma, v *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, št. 2, str. 220
11. Karnoouh, C. (2001): Heidegger on history and politics as events, v *Telos*, št. 120, str. 113-126
12. Laqueur, W. (1986): Reflections on terrorism, v *Foreign affairs*, let.65, št.1, str. 86-101
13. Predovič, L. (2002): Good morning terrorism, v *Revija Študent*, let.5, št.2, str. 13
14. Predovič, L. (2002): Se rdeče brigade vračajo?, v *Radar*, št. 284, str. 74
15. Purg, A. (1993): Internacionalizacija terorizma in boja proti njemu v *Revija Policija, MNZ RS*, št.2, str. 175-183
16. Marcuse, H. (1994): Represivna toleranca, v *ČKZ*, let.22, št. 164-165, ŠOU, Ljubljana
17. Tomaševski, K. (1980): Uzorci terorizma, v *Revija za sociologiju*, št. 3-4, str. 166
18. Yehuda, B. (2003): Radikalni islamizem – tretji totalitarizem, v *Delo*, str. 16, 16. 8. 2003

Slovarji, leksikoni, enciklopedije

1. The Blackwell Encyclopaedia of political institutions (1987), Basil Blackwell, Oxford
2. A Dictionary of the social sciences (1969), The free press, New York
3. A Dictionary of Law (1997), Oxford press, New York
4. Dictionnaire du francais (1999). Dictionnaires LeRobert, Pariz
Encyclopedia of violence, peace & conflict (1999)., Vol.3, P-Z Index, Academic Press, San Diego
5. Duden Deutsches UniversalworteBuch (1989).Bibliographisches Institut, Mannheim
6. Encyclopedia of violence, peace & conflict (1999), Vol.3, Academic press, London
7. Evans G. (1998): The Penguin dictionary of international relations, Penguin books, London
8. Latinsko slovenski slovar (1997). DZS, Ljubljana
9. Leksikon temeljnih pojmova politike (1990), Školska knjiga, Zagreb
10. Merriam-Webster's dictionary of law (1996), Portland house, New York
11. Opća enciklopedija jugoslovenskog leksikografskog zavoda (1982). Mladinska knjiga, Ljubljana
12. Oxford advanced learner's dictionary of current english (1986). Oxford university press, Oxford
13. Politička enciklopedija (1975). Savremena administracija, Beograd
14. Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2002, DZS, Ljubljana
15. Snoj, M. (2003): Slovenski etimološki slovar, Modrijan, Ljubljana
16. Struk, V.(1995): Leksikon politike, Obzorja, Maribor
17. Veliki italijansko-slovenski slovar (1997). DZS, Ljubljana
18. Verbinc, F.(1970): Slovar tujk, Cankarjeva založba, Ljubljana
19. Vojni leksikon (1981). Vojnoizdavački zavod, Beograd
20. Webster's encyclopedia unabridged dictionary of the english language (1989). Portland house, New York
21. World encyclopedia of peace (1986). Pergamon press, Oxford

Internetni naslovi

1. [Http://www.cdi.org/terrorism/terrorist-groups.cfm](http://www.cdi.org/terrorism/terrorist-groups.cfm)
2. [Http://www.fast-times.com/political dictionary.html](http://www.fast-times.com/political dictionary.html).
3. [Http://www.infoplease.com/ce6/history/A0858281.html](http://www.infoplease.com/ce6/history/A0858281.html).
4. [Http://www.ucc.ucfonn.edu/-vengroff/violence.html](http://www.ucc.ucfonn.edu/-vengroff/violence.html)
5. [Http://www.members.cruzio.com/sbarret/mcollins](http://www.members.cruzio.com/sbarret/mcollins)
6. [Http://www.unocd.org/unocd/en/terrorism/legal.html](http://www.unocd.org/unocd/en/terrorism/legal.html)

TV vir

1. Dokumentarec o TIGR-u na TV Slovenija 1, 11.12.2002